

A SELMECZBÁNYAI
KIR. KATH. GYMNASIUM
TÖRTÉNETE.

KÖZLI

PANEK ÖDÖN

IGAZGATÓ.

SELMECZBÁNYÁN
JOERGES ÁGOST ÖZV. ÉS FIA KÖNYVNYOMÓJA
1896.

A SELMECZBÁNYAI

KIR. KATH. NAGYGYMNASIUM

ÉRTESITŐJE

AZ 1895–96-IKI TANÉVRŐL.

KÖZLI

PANEK ÖDÖN

IGAZGATÓ.

SELMECZBÁNYÁN

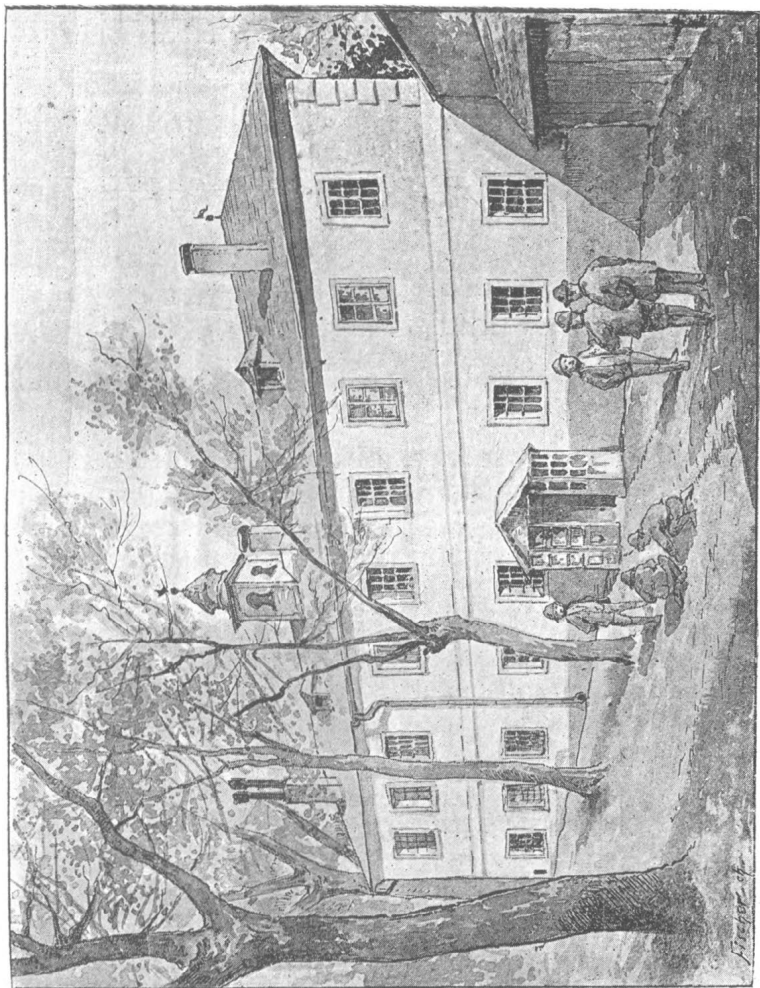
JOERGES ÁGOST ÖZV. ÉS FIA KÖNYVNYOMÓJA

1896.

A SELMECZBÁNYAI
KIR. KATH. GYMNASIUM
TÖRTÉNETE.

A kir, kath. gymnasium.

A selmeczbányai kir. kath. gymnasium története.

A történetírás az események előadásával való foglalkozás. Hogy a történetíró e feladatot megoldja, nem elég a történeti adatokat toll alá vennie; hanem, minthogy a történetírás fő célja az igazság: ennél fogva első rendű kötelessége a történeti adatokat következetesen összefüggő rendben csoportosítva igaz valóságot mondania. Nagy és nehéz feladat. Jó sikerű megoldásához a történetírót, (hogy az értelmes olvasónak tetszését megnyerje, magát a művelt közönségnek bizalmára méltóvá tegye és a pártosság gyanujától ment, írói tiszta öntudatát megőrizze,) csak eredeti, hiteles kútforrások használata, kitartó szorgalom, komoly meggondolás vezethetik.

Ezeket előre bocsátván, habár feladatom tárgya a selmeczbányai kir. kath. gymnasium történetének megírása: mindamellett, mostanság nem annyira a tanintézet mindent kimerítő, teljes történetének megírásában fáradoztam; mint inkább az ily történetnek megírásához szükséges anyag, igaz és való történeti adatok gyűjtésével foglalkoztam.

Midőn ebbeli szorgalmam szerény eredményét a művelt közönségnek bemutatom, hogy bizalmát megnyerjem s becses figyelmét az események talán egyhangu, untató elbeszélésével ne fárasztssam: a történeti adatok elősorolásánál használt kútfőkre hivatkozván, a nevezetesebb adatok kimagasló pontjait képekkel és mellékletekkel megvilágítva az érdeklődő olvasónak szeme elé állítani iparkodtam.

De különösen és mindenek előtt legnagyobb törekvésem volt a hódolat-, kegyelet- és figyelem nyilvánítása. Hódolat a nagyméltóságu vallás- és közoktatásügyi magy. kir. Ministeriumnak ama rendelete iránt, melyben meghagyni méltóztatott, hogy minden egyes középiskola az 1896. évi országos kiállításon föltüntetve és annak története a tanintézet az évi Tudósítványában bemutatva legyen. Kegyelet viszontagságos törté-

neti multa kir. kath. ősi tanintézetünk, — annak nagylelkű alapítói és mindenrendű jótevői iránt, kik jóléteért fáradoztak, abban a haza ifjúságát oktatták, kik mindig méltók arra, hogy emléköket a jelen és utókor tiszteletben tartsa. — Végre figyelem a gymnasium szép reményű magyar ifjúsága és a még életben levő egykori tanulói iránt, hogy az itt töltött éltök napjait szemök elé idézvén, kezökbe hasznos olvasmányt nyujtsak.

Nem hagyhatom igazoló megjegyzés nélkül, hogy a selmeczbányai kir. kath. gymnasiumról értekezvén, a tanintézet történetébe a valláshoz tartozó eseményeket is bele foglaltam. Tettem ezt, Tisztelt Olvasó! először azért, mert az iskola — mint mondják — a templomnak előcsarnoka; valamint tehát az előcsarnokot a templomtól elvenni: úgy az iskolát a vallástól elkülöníteni nem lehet. Tettem másodszor azért, mert azok, kikről történeti dolgozatom szól, nevezetesen: a jézus-társasági rendűek nem csak tanítással, hanem küldetésöknél fogva lelkipásztorkodással, meg hittérítéssel is foglalkoztak. És tettem ezt harmadszor azért, mert a vallásujítás okozta mozgalmakból eredt villongások az iskola és a vallás között semmi különiséget nem tévén, az egyiket úgy, mint a másikat minden kimélet nélkül egyformán sujtották. Ezeknél fogva, Tisztelt Olvasó! inkább akkor eshetném megrovás alá, hogyha, a tanintézetről szólván, a vallásbeli eseményeket, melyek az iskolával a legszorosabb összefüggésben vannak, történeti értekezésemnek keretén kívül hagytam volna.

Ezeket a művelt olvasó közönségnek becses figyelmébe tájékozásul ajánlani helyénvalónak találván, a selmeczbányai kir. kath. gymnasium három fő korszakból álló (a tanintézet a domonkos-rendűek alatt, a jézus-társaságiak alatt és a kegyes tanító-rendűek alatt) történetének előadásához fogok.

Hazánkban kevés oly érdekes tanintézet van, mint a selmeczbányai kir. kath. ősi, változatos és viszontagságos multu tanintézet. Ősi, mert eredete messze, az Árpádok korába a kereszténység XIII. századába vezet; változatos, mert egy közép-tanintézet sem tud felhozni annyi korszakszámba menő átalakulást viszontagságos, mert egy középiskola sem tud felmutatni annyit

szenvedést, küzdelmet és csapást, mint a selmeczbányai kir. kath. gymnasium. Épen azért viszontagságos multja részvétellel gerjesztő, és pedig annál inkább: mert nem ismerünk oly szomorú hazai eseményeket, melyekben a tanintézet a mindnyájunk édes anyjával, a hazával és annak nagy történeti multu városával, Selmeczbányával nem osztozott volna. A tatárpusztítás, a török hódítás, Tököli, Bethlen, Bocskay, Rákóczy és párthíveik mozgalmai, a vallásújítási villongások iszonyu nagy sebeket ütöttek Selmeczbánya városán és annak katolikus iskoláin. Ezeken kívül Rozgonyi Simon kegyetlenségei; 1679. és 1710. évi pestis; továbbá 1443. 1639. és 1692. évi földrengések felejtethetetlen gyásnapok maradnak Selmeczbánya történetének lapjain (Bél Mátyás).*

S ha a költő a mélyen sujtott hazára tekintve mintegy vigasztalódva mondja, hogy

» . . . ainyi balszerencse közt,
Oly sok vizsály után;
Mégfogya bár, de törve nem,
Él nemzet e hazán.«

és örömben felkiált: »Él magyar, áll Buda még!« hasonlóképen minden elfogulatlan selmeczbányai honfinak és honleánynak, de különösen vallásához ragaszkodó katolikus családnak a legbenső hálát kell adnia Istennek, mondván: él Selmeczbányán katolikus, magyar tanuló ifjuság, áll a selmeczbányai kir. kath. gymnasium még!

Minck előtte az így általánosságban jelezett történeti események részletes előadására térnénk: hadd lássuk a selmeczbányai kir. kath. gymnasiumot, minő jelenleg; vegyük szemügyre annak fekvését, külső és belső berendezését.

A selmeczbányai kir. kath. gymnasium (küszöbe) fekszik 584 m. 540 cmnyi magasságban a fiumei tenger színe fölött.** A tanintézet egy emeletes épülete hatalmas vastag falakon áll, s délről éjszak felé, ferde irányban szeliden emelkedő szabad-síkon terjeszkedik, úgy, hogy a déli vége az országot falától

* »Matthiae Belii Notitia Hungariae Novae Geographico Historica.« Pars I. Tom. IV. Comitatus Hontensis. § 9. 19. 20.

** Alapul vettem a Nagy Boldogasszony (német) templom küszöbének meghatározott fekvését, 582. 200. »Selmecz és környékének magassági viszonyai.« Összeállította Gretzmacher Gyula m. kir. bányamérnök. Nyomásban megjelent Selmeczbányán, 1876.

16 m. északi vége 10 m. távolságban van. Nyugatról és északról terebélyes fák, keletről a piaristák gyümölcsös kertje körítik, délről a plebánia kis virágos kertjével és a Nagy Boldogasszony templomával határos, hol az egykori domonkos-rendüek Szent-Miklós-kápolnájának egyik apsisa még manapság is teljes ép-ségben látható és a főtemplom Szent-Ignác mellékoltárának háttérét képezi. Az utcái zaj- és por ellen fák által megvédett épület, látni való, tanulásra, — terjedelmes, nyílt udvara pedig szabad időben szórakoztató játéokra igen alkalmas hely. Az udvar északi részében kristálytiszta, üde, egészséges, mindig bő mennyiségben csörgedező vízforrás van. (l. a czimképet és az I. mellékletet.)

A tanintézet az egykori domonkos-rendüek 1275. évben négyszögalakban épült, s 1442. Rozgonyi párthivei által földig lerombolt kolostorának falmaradványaira, egészen a lépcsőházig terjedő rész a domonkos-rendüek négyszögalaku egykori kolostorának keleti oldalán terjed el. Az épületnek szél-tében és hosszában egészen a lépcsőházig menő, még a domonkosék idejéből fennmaradt, legjobb karban lévő pince terjeszkedik. A lépcsőháztól észak felé eső részt (két tantermet) szintén a jezsuiták, de a Kincstár költségén 1722. emelték, a templomba vezető folyosót pedig 1825. évben Geramb báró, »Unio« nevezetű magánbányászatnak főrészesé és igazgatója saját költségén építette. (l. a czimk. és az I. mellék.)

Milyen kedvező és milyen alkalmas, csendes helyet nyújt a tanintézet a Múzsák fiainak a tanulásra: épen olyan jó és teljes (kivéve hogy diszterme nincs) az iskolának belső berendezése is. Termei (számra nézve 12) és folyosói világosak és tiszták. Ablakaik keletfelé néznek, Esős, borús időben, valamint máskor is, ha épen szükséges, a homályt légszesz-világítás oszlasztja el. (l. a II. mell.) A tanításhoz szükséges szerekben és segítő eszközökben nem szükölködik. Van gazdag gymn. és választékos ifjusági könyvtára; nagyszámu ásványgyűjteménye (a nagymélt. vallás- és közoktatásügyi magy. kir. ministerium ajándéka;) továbbá, növény, állat (hal, hüllő, madár, emlősök, csiga, kagyló stb.) gyűjteménye; igen értékes természettani (erőtan, fénytán stb.) történelmi-, földleirási- stb. szertára. Levéltára 1777—1896. teljes és a legjobb karban levő. (l. A tanintézet felszerelése és a tanintézet levéltára czimű kimutatásokat.)

Ezek után térjünk a selmeczbányai kir. kath. gymnasium három főkorszakra felosztott történet előadására.

I. A tanintézet a domonkos-rendűek alatt. Hogy Selmeczbányán már az Árpád-királyok idejében a mai gymnasiumoknak megfelelő s az akkori követelményeket kielégítő középiskola létezett, az semmi kétséget sem szenved. E mellett szól 1-ször Selmeczbányának ősi időktől való fennállása,* hol már a rómaiak idejében 745. javában a bányászatot űzték; e mellett szól 2-szor, hogy Selmeczbányán a X. században két plébánia volt;** erről tanuskodik 3-szor, hogy Selmeczbányán a tatárjárás, Rozgonyi öldöklés, török hódítás és a vallás-újítási mozgalmak előtt több templom és kolostor létezett;*** ezt bizonyítja különösen 4-szer Balics Lajos, nagy tudományu történetíró, ki ezeket mondja: Péter a magyar- és horvátországi domonkosok tartománypriorja, 1275-ben arra kérte IV. László királyt, hogy a bányai (selmeczbányai) polgárok által emelt Szent-Miklós-kápolnát, melyet a polgárok már a domonkosoknak adtak, a mennyiben itt az ő kegyurasága is érintve van, hasonlólag adományozza nekik.† Terjedelmesebben szól erről Bél Mátyás, ki midőn a Szent-Miklós-kápolnát a praedi-

* Selmeczbánya keletkezett K. sz. u. 745. Kőrmöczbánya 770. Beszterczebánya 1345. E szerint Selmeczbánya a legrégebb bányaváros. Kőrmöczbányánál 25, Beszterczebányánál pedig 600 évvel régiebb. (B. M. IV. §. 3. pag. 567.)

** Series Parochiarum et Parochorum Archidioecesis Strigoniensis ab antiquissimis temporibus usque annum 1894. Ex authenticis fontibus collegit et notis illustravit Ludovicus Némethy de Eadem. Parochus ad S. Ignatium Strigonii in Civitate Aquatica, Bibliothecarius Bibliothecae Metropolitanae Strigon« etc.

*** a) Weiser Frigyes S. J. »A Katholikus Iskolaügy Magyarországbán. Literae Authenticae exhibentes origines Scholarum Hungariae.« című munkájában, Fasc. II. pag. 256 szent-benedek-rendű clarissimus Czinár művére hivatkozva említi, hogy a templáriusoknak Magyarországbán 13 házok, vagyis: manseriák voltak, e közül hetedik helyre teszi a selmeczbányait, B. Marie Virg. de Schemnicio in cottu Hontensi.

»Cl. Czinár O. S. B. (Monasteriologia II. pag. 163—171.) 13 domos seu manseria (Templariorum) enumerat . . . 7. B. Mariae Virg. de Schemnico in cottu Hontensi.«

b) Lásd a Lipót király adományozó oklevelét (III. mellék.)

† »A római kath. Egyház története Magyarországbán.« Dr. Balics Lajos, Budapest, 1890. II. k. 2. r. XXII 351. l.

cator-rendű testvéreknek ünnepi szertartással átadják (azaz a praedicator-rendű testvéreket vissza helyezik és a Szent-Miklós-kápolnát nekik visszadják) közli egyszersmind az ünnepi cselekményről a bíró- és tizenkét esküdt által kiállított oklevelet is, melyeknek eredeti latin szövege, az után pedig magyar fordítása ímítt következnek.

»Nos Halmannus, iudex, et duodecim iurati, universique cives Banenses, significamus omnibus, praesentes litteras inspicientibus, **quod** (cum) feria sexta, infra octavas Epiphaniarum, in ecclesia parochiali, in honorem videlicet B. Virginis de Bana, fratres de ordine Praedicatorum, quos Frater Petrus, Prior Provincialis eorundem, ad hoc specialiter destinaverat, et Capellam S. Nicolai de Bana, quam ex donatione bonae memoriae Domini Stephani Regis, iure patronatus, et nostro iure aedificationis possidebamus, Magistro Renaldo, Plebano de eadem civitate, iure consecrationis, nominatae ecclesiae annexam restituentes; facta restitutione, in eodem loco, ad petitionem et instantiam nostram, et Fratrum Praedicatorum, ius, quod in praefata Capella habebat, ablato almutio de capite, tradendo ad manus fratrum et dicendo: Investio Vos ex nunc Capella B. Nicolai, quam vobis dono et canfero perpetuo possidendam **Nos quoque**, quidquid in ea Capella iuris habebamus, sicuti prius, ita et nunc, donamus dedimus et contolimus ipsis, conferentes et approbantes donationem et collationem Magistri Plebani supra dicti. In cuius rei testimonium, duximus sigillum nostrum praesentibus apponendum. Datum in Bana, Anno Domini Millesimo, Ducentesimo Septvagesimo quinto.« (B. M. IV. §. 42. p. 632—633.)

Ugyanaz magyar fordításban. Mi Halmanus bíró és tizenkét esküdt, és valamennyi Banai* polgár, tudására adjuk mindenkinek, ki jelen levelünket olvassa, **hogy** miután pénteki napon, Pünkösöd nyolezada alatt, tudni illik a Banai Boldogságos Szűz tiszteletére (emelt) plébániai templomban, a Praedicator-rendű Testvéreket, kiket Péter Testvér, ugyanazok tartományi Perjele, ez esetre különösen kijelölt, és a Banai Szent-Miklós-kápolnát, mely jó emlékü István Király Úr adományo-

* Selmezbányának régi neve Bana. vagy: Wana; innen a mellék-név: banai, wanaí, annyi: mint selmezbányai

zásából, patronátusi jogánál és a mi építési jogunknál fogva birtokunkban vala, Renald Mester, a város plébánosa alatt, felajánlási jogon, a nevezett templomhoz visszahelyezvén; a visszahelyezés megtörténtével, ugyanazon a helyen, a mi kérésünkre és folyamodásunkra és a Praedicator-rendü Testvérekére (Renald mester városi Plébános) az előbb említett kápolnához való jogát, hajadon fővel*, a Testvérek kezébe átadván, mondá: Bevezetlek titeket Boldog Miklós kápolnájába, melyet nektek ajándékozok, mostantól kezdve örökre a titek legyen. **Mi szintén**, bármily jogunk vala valamint ezelőtt, úgy most is a kápolnához, ugyanazt önekik (a Pradicator-rendü Testvéreknek) ajándékozzuk, adtuk és adományoztuk, adományozván és megerősítvén a fölebb említett Mester Plébánosnak ajándékozását és adományozását. Mely dolognak bizonyságául pecsétünket jelen levelünkre nyomni határoztuk. Kelt Banán, az Urnak Ezer Kétszáz Hetvenötödik Évében.

Minthogy pedig az oklevél szóról-szóra ezt mondja; »fratres de ordine Praedicatorum et Capellam S. Nicolai restituentes; facta restitutione . . . Nos quoque, quidquid in ea Capella iuris habebamus, sicuti prius, ita et nunc, donamus, dedimus et contulimus ipsis.« (azaz: a Praedicator-rendü testvéreket visszahelyezvén, és a Szent-Miklós-Kápolnát visszaadván; a visszahelyezés (és visszaadás) megtörténtével; Mi szintén, bármily jogunk vala, valamint ezelőtt, úgy most is a Kápolnához ugyanazt ő nekik ajándékozzuk, adtuk és adományoztuk); ennél fogva, ebből világosan következik, hogy a domonkos-rendü testvérek már 1275. előtt Selmeczbányán laktak, a Szent-Miklós-kápolna már az előtt szintén az övéké volt; mert csak azt lehet birtokába, vagy valamely helyre visszatenni, (visszahelyezni,) ki már annakelőtte ott volt; csak azt lehet valakinek visszaadni, mi már az előtt az övé volt.

E tényállás napnál világosabb levén, most csak az a kérdés oldandó meg, ki hozta a domonkos-rendűeket legelő-

* »Ablato almutio de capite« levett fejtakaróval. »Almucium, Almucia, Avmucia, amiculum est, seu amictus, quo sacri viri, Canonici et Monachi, caput humerosque tegebant.« Almucium, Almucia, Avmucia a ruházat egyik neve, vagyis öltözet, palást, melyet fölszentelt férfiak, Kanonokok és Szerzetesek fej- és válltakaróul használtak. (B. M. IV. §. 42. pag. 633. p.)

szőr (vagyis: Péter, a magyar- és horvátországi domonkosok tartománypriorja előtt) Selmeczbányára? és mikor?

E két kérdést határozottan Vass József* és Balics Lajos** szavaival oldjuk meg, hogy Pál nevű magyar szerzetes a XIII. század első felében (1221. vagy 1222.) mint a dömés rendek hazánkban meghonosítója,*** ki a külföldön Paulus Hungarus néven volt ismeretes, miután a jogtudományokat a bolognai egyetemen fényes sikerrel elvégezte, ugyanott az egyházjog tanítói székét nyerte el. Ott tartózkodása idejében érkezett Bolognába Szent Domonkos az egyetemes káptalanra. A szentnek ragyogó ékes-szólása, fönsége, jelleme s kiváló erényei oly vonzó erővel hatottak Pálra, hogy ez a világról lemondva a domonkos-rendbe lépett és Szent Domonkos kezéből vette föl a rend öltönyét 1221-ben.

Az említett rendi káptalan elhatározta, hogy a szerzetet Magyarországra is átülteti; ennek valószínűsítésére Pált választották, mint olyant, ki az ország viszonyaival leginkább ismerős. Pál elöljáróinak áldásával megerősítve, harmadmagával utnak indult, s miután utközben a rend még más három tagja is csatlakozott hozzá, 1221-ben megérkezett Magyarországra.

Pál mester és társai oly buzgósággal fogtak a rájuk bízott feladat valószínűsítéséhez, hogy az új szerzet rövid idő alatt Győrött és Veszprémben a hívők bő adakozása segítségével kolostorokat építhetett. E kolostorok nemsokára oly sok magyar tagokkal szaporodtak, hogy ezekből lehetett benépesíteni az 1226-ban keletkezett bécsi domonkos kolostort is.

A rend hazánkban rövid idő alatt annyira szíven viselte a nemzet érdekeit, hogy annak néhány tagja II. Endre király idejében az Ázsiában maradt pogány magyarok fölkeresésére vállalkozott, hogy őket a keresztény vallásra térítse.

Ki alapította a domonkos-rendűeket Selmeczbányán? e kérdés, minthogy a kegyes alapítók neveit a földi mulandóság homálya födi, eddig megoldatlan maradt. Bizonyára idejövételök kezdetén a selmeczbányai vallásos bányásznép ajándékaiból,

* »Hazai és külföldi iskolázás az Árpád-korszak alatt« 37–38. l.

** »A római kath. Egyház története Magyarországon.« II. k. 2. r. 346–347. l.

*** A domonkos-rendűeknek Magyarországon a XIII. században tizen-négy kolostoruk és két házuk volt. (B. L. II. k. 2 r. 351–356. l.)

vagy pedig a városi hatóság és egyes vagyonos családok kegyeletes adakozásaiból éltek; későbbben lassan-lassan szerzett vagyonukat a főpapok örögbíttették, s az első apostoli szent király példáját követve, ki a székesegyházak, káptalanok és monostorok mellett iskolákat állított, ők is székesegyházi, káptalani és monostori iskolákat szerveztek s azok fentartására nagy alapítványokat tettek, úgy, hogy a hány püspökiszékek, káptalan és monostor volt, ugyanannyi székesegyházi, káptalan és monostori iskolát létesítettek. »Az ily iskolák« — mondja Veszprémi István után Vas József — »oszlaszták az ész homályját, terjeszték a felvilágosodás és tudományos műveltség áldásait.«

Ez iskolákon kívül voltak még a plébániai (nép) iskolák, és pedig oly számmal, mint a hány plébánia volt. E szerint Selmeczbányán a két plébánia mellett már a X. században két plébánia- (vagyis: elemi, nép) iskola létezett. (Egyeztesd össze a 7. lap 1.)

E két plébániai iskolán kívül volt Selmeczbányán, és pedig a XIII. század első felében (lásd a 11. és 12. l.) volt még monostori, vagyis a mai gymnasiumokkal egy színvonalon álló és az akkori követelményeknek megfelelő középiskola. E monostori (közép) iskolában az ifjúságot a hittan mellett nyelvtanra, vitatkozástanra és ékes-szólásra (vagyis: Grammatikára, Dialectikára és Rhetorikára*) a domonkos-rendűek tanították. A tannyelv az összes (monostori, káptalani és székesegyházi) iskolákban a latin volt.

Iskolai pénzt, (tandíjat) nem szedtek. Az 1179-kei laterani zsinat határozata szerint a szegény iskolásoktól tandíjul semmit

* »E három nyelvtani tárgy: nyelvtan, ékes-szólástan és dialektika (Gramatica, Rhetorica és vitatkozástan) képezte a triviumot; a négy számtani vagy reáltani tantárgy: a számtan, földrajz, (Geometria), csillagászat és zene (ének) a quadriumot.

E hét tantárgyat hét szabad művészetnek (septem artes liberales) nevezték.

E tantárgyak közül legjelentékenyebb volt a Gramatika, mely a többi tudomány alapját képezte. Nemcsak a nyelvtan szabályait ölelte föl, hanem hozzátartozott mindazoknak az íróknak olvasása és elemzése is, kiknek műveiben a helyes nyelvtani kifejezések feltalálhatók, s így megtanulhatók voltak. Két nevezetes könyvet használtak, t. i. Priscianus és Donátus munkáját.« Balics Lajos, II. k. 2. r. XXX. 541. l.

sem volt szabad kérni; ha adtak hálából s önként valamit a szülők, azt köszönettel fogadhatták: e végett az ingyen oktatóknak bizonyos javadalmakat rendeltek, mi által fogyatkozásaikon segítve legyen, s a tanulóknak út nyílják a tudományokhoz. A rendkívüli leckeórák kivétel alá estek. Zsarolás szintűgy, mint ügyetlenség elmozdítottatást vont maga után a hivataltól. (Vass Lószef.)

A domonkos-rendűek voltak az elsők a szerzetes-rendűek közül, kik az iskolázás rendszerével már alapszabályaikban foglalkoztak és már kezdet óta kiváló sulyt helyeztek a kitűnő iskolákra; és ők voltak a benczések után az elsők, kik a XIII. századtól a XVI. századig a legnagyobb befolyással voltak a tudomány, művészet s a vallásos életre.

A domonkos-rendű szerzetesek, nyilvánvaló, már a tatárjárás előtt voltak Selmeczbánya lakosai. E mellett szól a városi bíró és 12 esküdt által kiállított oklevél melynek (a 12. 13. lapon) idézett szövege szerént őket visszahelyezték és nekik a Szent-Miklós-kápolnát előbbi jogaikkal együtt visszaadták. Látták tehát mindazokat a borzasztó pusztításokat, melyek Selmeczbányán történtek; itt vették hírét ama kegyetlen öldökléseknek, és rombolásoknak, melyek az egész hazát és domonkos-rendű szerzetőket 1241-ben érték.

A király, IV. Béla hiába iparkodik az ország e szomorú állapotán segíteni; hiába törekszik az országot a tatárok vad csordájától megmenteni; hiába siet az iszonyatos pusztításokat az országtól elhárítani; hiába tanácskozik, hiába vár segítséget: a helyzet jobbulására biztató segítség schonnan sem jó.

»Ez alatt a tatárok rémítő pusztításokat űznek — mondja Balics Lajos, tudós egyháztörténeti írónk — a tiszai és Dunán innen eső részeken. Nem lehet leírni azokat a kegyetlenségeket, melyeket e vadak elkövettek hazánk védtelen lakosain. A nőket, a gyermekeket, az aggokat sorban ültetik vala és hogy öltönyeiket a vér be ne mocskolja s a hóhérok el ne fáradjanak, köntöseiket mindnyájokról lehúzzák vala. S akkor a kiküldött hóhérok mindegyiknek karját fölemelve, a tört könyvedén szívékbe szúrják s így mindnyájokat kiirtják vala.

A tatárok nejei férfiruhába, fegyverrel jártak. A magyar nők ellen hiéna kegyetlenséggel dühöngtek, orrukat töből lemetszvéen, elcsufított arczczal, rabnői szolgálatra alkalmazzák vala.

Nem kimélték az egyházakat, nem a szegény szerzeteseket, bár ezek mindent megtettek boszujok lecsillapítására. Midőn a szerzetesek lakaihoz közeledtek, eléjük járul vala a papi rend, szent palástjába öltözve, hymnusokat és énekeket zengve, mintegy köteles tisztséget a győzteseknek ajándékokat készítve, hogy magok iránt irgalmasságot költsenek bennök; de azok minden emberséget és kegyeletet levetközve s a válás hódolatát s azok kegyes együgyüségét megvetve, kardot rántván, minden irgalom nélkül fejüket szelik vala. Megrohanták a kolostorokat, azokat elsőben kirabolták, majd felgyújtották, a templomokat megszenségtelenítették, az oltárokat szétdúlták, az ereklyéket széttörték s a szent öltönyökből nejeiknek köntösöket készítettek.

Mily temérdek károkat szenvedtek a pusztítás alatt az egyházak, a monostorok, a kolostorok, az iskolák, — minden képzelmet túlhalad. A domonkosok közül (az egész országban) 190-et gyilkoltak meg a tatárok. »(Dr. Balics L. A. róm. kath. Egyház története Magyarorszáiban.« II. k. 1. r. 325—330. l.)

Mit az említett tudós történetíró általában véve mond az egész ország és lakosainak pusztításairól, egyházainak és kolostorainak dúlásairól: ugyanily sorsban részesült Selmeczbánya és annak lakosai; ugyanily csapások érték a város templomait, kolostorait, iskoláit, bányaműveit, nyilvános- és magánépületeit egészen a legalacsonyabb bányászkunyhóig. Ennek következtében képzelhető, minő sorsra jutott a bányaművelés, melynek három éven át teljes szünetelése sokkal nagyobb csapás volt az ellenségtől és az éhségtől megfélemlített emberekre nézve, mint a tatárok féktelen vadsága. Bél Mátyás e borzasztó történeti eseményt így beszéli el.

»Sub Belae IV. exordia immanis Tartarorum in Hungariam impressio non exercitum modo, regis ductu, ad Sajónem occurrentem; sed gentem fere universam, pessumdedit. Pergit, sangvinolentum genus usque ad metalla Schemnicii, delevitque incendio, non urbem tantum, verum tuguria etiam, et metallicas passim machinas. Unde facile coniicias quae Schemnicii et operarum metallicarum, eo triennio fortuna fuerit, quo barbarus regionem universam, populabatur. Nempe, cessabat minerarum eruendarum cura; tum hostium metu, tum famis mali-

gnitate; quippe quae maiorem multo, per Hungariam, hominum stragem fecerit, quam ipsa Tartarorum feritas.» (IV. §. 6. pag. 572.)

Ez időben történt, hogy a domonkos-rendüek kolostorát fölperzselték, azokat a rendkartársakat pedig, kik sehova sem menekülhettek, kardra hányták. Ez időtől kezdve romban állottak a kolostor falai, szünetelt az iskola, mindaddig, míg csak a város az újra felépült Szent-Miklós-kápolnát a jogaikba visszahelyezett domonkos-rendü testvéreknek vissza nem adta. Ez pedig történt, mint már említettük 1275. évben. (Lásd a 12. 13. lapot.)

Ez az év még a tatároknál is sokkal vérengzőbb ellenséget hozott Selmezbányára, midőn a boszuállás nemtelen hevétől égő Rozgonyi Simon és annak vadindulatu pártosa, Czeh László négyezerből álló harczoaikkal a városra törtek, azt felgyújtották, a városban maradtak közül igen sokat megöltek; a menekültek házait kirabolták, a kolostort és annak templomát kifosztották, más két templomban pedig (a Nagy-Boldogasszony és Szent Katalin templomában) az Oltári Szentiséget tűzbe dobták. Ez iszonyu szentségtörő dűlås leginkább azért kárhozatos, hogy az ajtatoskodó polgárokat Szentháromság vasárnapján, világos nappal, épen midőn a nép a beharangozás után a templomban összejött, rablók módjára éji lappangó helyeikből kibujván, megrohanták; és senkit sem kimélvén, sem kort, sem nemet, gyilkolnak, tűzzel vassal mindent pusztítanak, rabolnak s végre nagy zsákmánnyal megrakva, honnan jöttek, Lévára távoznak. Minek következtében a mindenöktől megfosztott polgároknak az egész éven át a legnagyobb inségben sínlődniök kellett. Akkor égett le nemcsak a kolostor: hanem a Szent-Miklós temploma is; és mi leginkább sajnálatra-méltó, a levéltárt és az ott megőrzés végett elhelyezett nemes családok kiváltságos okleveleit ugyanaz a tűzvész semmisítette meg. Akkor ment tönkre a kolostor. S így a nagy károk következtében, melyeket sohasem pótolhattak, a minden vagyonuktól megfosztott domonkos-rendüek részint kihaltak, részint pedig más felé költöztek.

A vérengző kegyetlenség okozta csapáson kívül még az a szerencsétlenség is érte a várost, hogy mi a megelőző évben épségben maradt, azt a következő esztendőben borzasztó föld-

rengés rommá döntötte. A bányák és azok aknáí meg a kutak beszakadván, iszonyu tátongó nyílásokat képeztek, s a kőszirtek engedvén, rajtok nagy hasadékok támadtak; itt-ott semmi, máshol meg hegyormok omlottak össze, és egész sík területek süppedtek.*

Az annyi viszontagságon keresztül ment szegény domonkos-rendü testvérek Selmeczbányán 1536. évig maradtak és a vallásujítás első mozgalmainak szentanui voltak. De mert földig lerombolt kolostorukból csak a romok meredeztek: saját

* E történeti adat eredeti szövege. »Anno 1442. venerunt alumní iniquitatis, Simon de genere Rozgon, et Ladislaus Czeh, filius Petri Czeh de Léva, et properaverunt Sebniciam, quator millibus Hungarorum et Polonorum succenderuntque civitatem praedictam totaliter, interfectis quam plurimis ex utraque parte. Et sic Sebnicienses dimiserunt ecclesiam eorum cum multis bonis, quae hostes receperunt omnimode, cum ecclesiae rebus, calicibus, crucibus, et reliquiis sanctorum multis, et claustrí. Et exusserunt venerabile Sacramentum Corporis Christi, in ecclesiis utrisque, altariaque frugerunt. Profecto impie, et ultra belluinam feritatem. Sacrilegam ex se, impressionem, id cum primis execrabilem, reddidit, quod cives, ex diei Dominici praescripto, qui tunc sacro sanctae Triadi, festus erat, rem divínam facientes, oppresserunt praedatores. Nempe, dislocatis, per silvarum lustra, nocte concubia, insidiis, tunc demum in urbem irrupere, cum die iam adulto, ad aeris campani sonitum, ignara periculi multitudo, in aedes sacras, confluxerat. Non hic aetati, non sexui parcitym est; praedabundus miles, publicas privatasque aedes, ac templa in primis, pervadit, spoliát, ac demum, ignibus subditis, concremat, praedaeque onustus, post longas caedes, Lévam, unde venerat, recedit. Inulta urbis haec clades fuit, cives autem, atque operas, fortunís et omni eo adparatu, qui erat in vestigandis metallis uecessarius, exutos, in eam rerum difficultatem coniecit, ut precario, et quacsito vicalim pane, toto eo anno, vitam tolerare cogerentur. (IV. §. 9. p. 576 – 577.) Tunc vero, coenobium non solum; sed templum etiam D. Nicolai, exustum flammis est. et, quod maxime doleas, quidquid huc illatum fuerat diplomatum, eodem illo incendio, haustum. Ergo pessum tunc ivit coenóbium. Damna certe, quae acceperant fratres, non potuerunt reparare, dum exhaustis opibus, emorerentur hi, isti demigrarent aliorsum.« (IV. §. 43. p. 634)

»Sed, nondum calamitatis finis: sequenti enim anno, qui quadragesimus tertius fuit, supra millesimum, quadringentesimum, quidquid urbis erat residuum, veheméntissimo terrae motu, consumsum est penitus. In rudus, nempe deiectae sunt aedes, quas anni superioris incendium, fecerat residuas; fodinae autem, et harum cuniculi puteique, vastis hiatibus fatiscente etiam petrarum compage, foede contumultatae: ut heic quidem durissimi colles, depressae alibi planities, subito confierent, passim autem, nihil.« (IV. §. 9. p. 577.)

házok nem lévén, minden bizonynyal bérbe vett házban láttak és tanítottak.

A domonkos-rendüek távoztával, vagyis: 1536. évtől kezdve mint azt Mészáros Ferencz »A magyarországi kath. gymnasiumok története« című munkájában -- Toldy Ferencz »A magyar nemzeti irodalom története« nevezetű könyvére hivatkozva állítja, 1578. évig Fábri Tamás igazgató vezetése alatt világiak tanítottak. Ettől az évtől pedig egészen 1649-ig vagyis: a jézustársaságiak előjöveteleig, 71 esztendőn át, Selmeczbányán, katolikus középiskolában, mert azt a lutheránusok elfoglalták, katolikus tanárok nem taníthattak; és ha talán valamely bérbevett magánházban tanítottak: a tanítás a vallásujítási mozgalmak miatt igen hézagos és igen gyakran szünetelő lehetett, mert akkor már Luther Márton tanainak, melyeket Baumheckel György és Matthaeus Thomae Besztercebányáról, Ciriacus Márton pedig Lőcséről a bányavárosokban először terjesztettek,* Selmeczbányán sok követője volt. Legelső követője, ki 1526. nyilvánosan Luther vallására tért, volt Keck Simon, selmeczbányai plébános.** Ennek következtében, mert »A szó indít, a példa vonz« igen sokan Luther vallására tértek; sőt még a dominikánusok közül is némelyek 1536. Luther híveinek sorai közé léptek, mások meg katolikus hitvallásukat megtartva elköltöztek.***

Ilyen képen a katolikusok pásztor nélkül és tanítók nélkül maradván, a lutheránusok száma pedig napról-napra növekedvén, a katolikus iskolákat és a templomokat rendre elfoglalták, úgy, hogy Prandeis báró, kir. biztos 1638. évben tett jelentése szerint Selmeczbányán a katolikusoknak csak egy templomuk, az alig kétszáz lélek befogadására alkalmas Szent-Ignác-kápolna (régente pénzverő műhely), a lutheránusoknak pedig öt templomuk volt.

Ezzel a tanintézet domonkos-korszakbeli történetét elvégezvén, a tanintézeti történet II. részének előadásához foghatunk.

* Kachelmann János. »Geschichte der ungarischen Bergstädte.« III. 149. l.

** K. J. III. 153. l.

*** K. J. III. 155. l.

II. A tanintézet a jézustársaságiak alatt. Midőn a domonkos-rendüek elköltöztek, a középiskolai tanítás majd a világiakra ment át; majd vagy hetvenegy év lefolyása alatt szünetelt; végre pedig 1649. évben, tehát a val-lásujítási mozgalmak, és az ezekből eredő társadalmi nagy zűrzavarok közepett, midőn a selmeczbányai katolikusoknak már sem templomaik, sem iskoláik nem voltak, a jézustársaságiak kezébe került.

Ily körülmények között a jézustársaságbeliek igen nagy munkát vállaltak magokra. S ennél fogva, ha minden kezdet nehéz: akkor eme vállalatuk méltóképen a legnehezebb volt.

Mindamellett ők e feladatnak nagy emberisméretök, alapos tudományuk, szakavatott ügyességök, és egészen a vértanúságig szívós kitartásuknál fogva teljesen megfeleltek; mert a templomaikat visszafoglalták, az iskolákat visszanyerték, s mind azt, mi elveszett volt (mint arról lejjebb hallani fogunk) megtalálták és visszaszerezték.

E tekintetben a jézustársaságiak három rendü hivatásuknál fogva magas helyet foglalnak el más tanító-rendüek között; mert, mit az iskolában, elméletileg mint tanárok hirdettek, arra a társadalmi életben, gyakorlatilag különféle egyesületeket szervezve, mint lelkipásztorok építettek, úgy, hogy az elmélet a gyakorlattal, és viszont a gyakorlat az elmélettel a legjobb összhangzásban voltak; ha pedig valaki emberi gyarlóságánál fogva tévedett, hibázott, azt mint hittérítők ismét az igazság útjára vezették. Ez eljárásukat és minden fáradozásukat mindig a legjobb siker koronázta. Erre nézve a jézustársaságiakkal a tanítórendek közül csak a bencze- és a domonkos-rendüek, mint a nemzetnek egykori térítői egyenlő magasságu színvonalon állanak.

Sikereik minden téren tagadhatatlanok. Ellenségök csak az, ki nem barátja az igazságnak.

Tanításuknak főcélja volt az akkori bevett szokás szerint, a hittani oktatáson kívül, a klasszikus nyelvek, a görög és latin irodalom remek műveit érteni s azok nyelvén (nevezetesen: klasszikus latin nyelven) helyesen írni és beszélni.

Ennek elérése végett használták az ugynevezett »Trivium« tanítási rendszert.*

** Kölcsey Ferencz. »A magyar nyelv ügyében« pozsonyi országgyűlésen 1833. mondott beszédéből.

Az előadási nyelv, mint az egész Európában mindenhol, kivéve Oroszországot és Törökországot, a latin nyelv volt.**

A jézustársaságiak e rendszerrel be nem érven, sajátos tanrendszert szerveztek, s ahhoz egész következetességgel ragaszkodván. azt Európaszerte, mindenütt terjesztették.

E sajátos rendszerök szerint, midőn Selmeczbányára jöttek (1649.), nyitották az I. gymnasiumi osztályt s azt Parvának nevezték. Utána a II. gymn. osztályt; ezt meg Principiának hívták. Azután a III. osztályt.

E három, gymnasiumi osztályt egymáshoz viszonyítva az I-nek Infima (vagy: Minima) Classis Grammaticae, a III-nak Suprema Classis Grammaticae, a II-nak pedig Media Classis Grammaticae nevet adtak. (Lásd a »Szinlelőadások« 1768–1772. években játszott darabjainak czimeit.)

A IV. gymnasiumi osztályt Syntaxisnak nevezték.

A négy osztály közül két-két osztály egy-egy tanár vezetése alatt volt; úgy, hogy a Parva és Principia osztályokban saecularis tanár, a Grammatica (III. osztály) és Syntaxis osztályokban jezsuita foglalkozott.

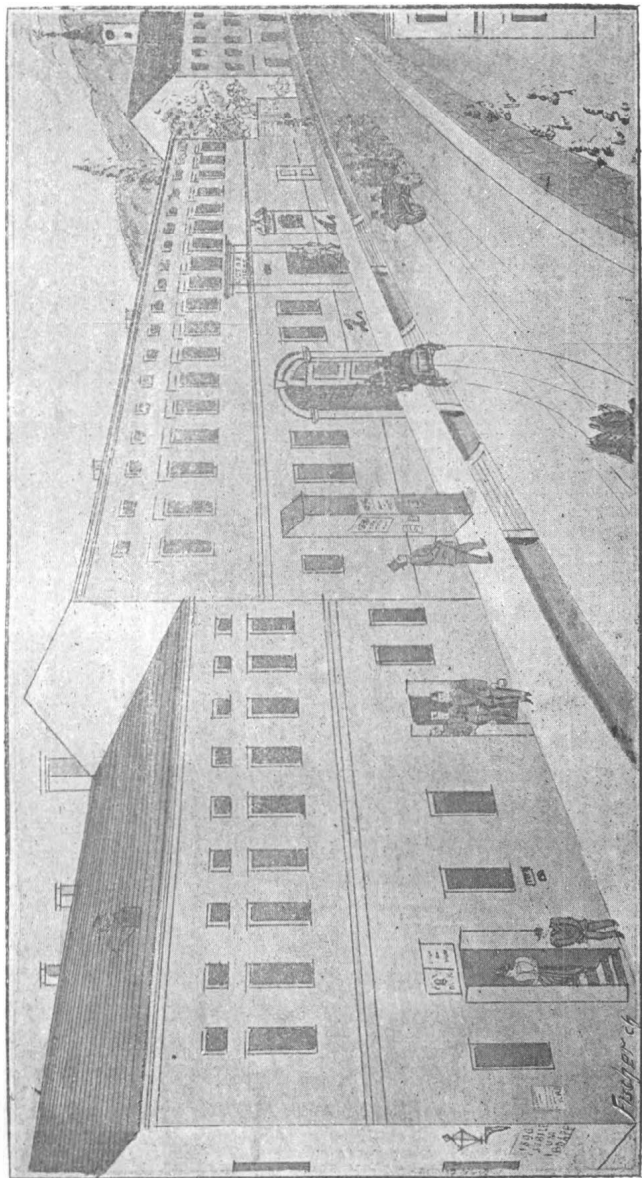
A Parva és a Principia 1736-ig világi tanárok keze alatt voltak. Ettől kezdve jezsuiták tanítottak e két osztályban is, és ez évben lettek egyszersmind az elemi osztályok igazgatói is; de csak igazgatói, és nem tanárai.

Az elemi iskolák (1736.) első igazgatója volt Schalek Ferencz Atya; az igazgatói tisztséget így jelezték: P. Franciscus habet curam Scholarum Trivialium.

A Superior Residentiae egyszersmind a gymnasium igazgatója is. Ezt meg így írták: Praefectus Scholarum, Azonkívül Parochus (plébános) is volt.

A négy osztályhoz csatolták 1749. évben a Poësiszt, és ez volt az V. osztály, három tanárral: a rá következő évben pedig a Rhetorikát, és ez volt a VI. osztály, négy tanárral. Az V.

* »Disciplinas, quibus, prioribus sasculis mentes naturae humanae accomodatius et felicius maiorique cum profectu et utilitate discentium formabantur, trivium et quadrivium complectebatur; quorum primum Grammatica (secundum Priscianum), Dialectica (sec. Aristotelem), Rhetorica (sec. Ciceronem et Quintilianum;) alterum (Quadrivium; Musica, Arithmetica, Geometria et Astronomia absolvebatur.« Weiser Frigyes S. J. »A Katholikus Iskolaügy Magyarországon.« Fasc. II. pag. 140.)****

A KAMARAHÁZ.

1. A Szent-Ignác-kápolna. 2. A jezsuiták lakása.

osztályt nevezték Humanitatis Classis I-nak, a VI. osztályt pedig Humanitatis Classis II-nak.

A hat osztályu gymnasiumi tantárgyak közé vették 1766. a Mechanikát és Hydraulikát. E két tantárgynak tanára volt P. Nicolaus Boda, Prof. Mechanicae, Hydraulicae. Akkor a gymnasiumban öt jezsuita tanított. (Catalogus Personarum et Officiorum S. J.)

Igy fejlesztették ki a jézustársaságiak a három esztendőre terjeszkedő, régi »Trivium« rendszerű középiskolából a hat osztályu gymnasiumot.

A tanintézetnek eme fokozatos fejlődéséről és a tanulók számának növekedéséről tanuskodik a következő szakasz, valamint a tanintézet falai között megtartott szini előadások kimutatása.

A középiskola fokozatos fejlődését és a tanulók növekedő számát föltüntető kimutatás.

Anno 1649. Catechesis et Parva Schola.

1672. receptae Scholae (elementales) et parochia S. Catharinae.

1686. inchoatae a quopiam nostro Patre cum externorum solatio Scholae et auctae.

1687. 20. Januarii apertae sunt Grammaticae ad Syntaxim usque classes.

1690. numerus discipulorum in quator classibus 55.*

1709. iuventus et scholae reflorescere coeperunt.

1723. numerus discipulorum in quatuor classibus . 230

1728. » » » » » . 200

1768. discipulorum nrus. gymn. in sex classibus excessit 210

1769. numerus discipulorum in sex classibus » 265

1770. » » » » » » 225

1771. » » » » » » 236

1771. » » » » » » 237

1758

* Ugyanakkor Budán volt 40, Úrvölgyben 60 tanuló. (Hist. R. Schem. S. J.)

Nagyon bizonyára lehet venni, hogy az imitt közlött adatokon kívül más évekről szóló számadatoknak is kellett lenniök; de, minthogy a »Literae Annuae S. J.« czimű Codexekben csak 1653—1732-ig kutattam, s így az 1732—1773-ig terjedő Codexek tartalmáról fogalmam nincs; és, minthogy a »Historia, Residentiae Schemnitzensis S. J. 1649—1773.« csak a czíme az, hogy Historia, tartalmánál fogva pedig inkább csak hézagosan vezetett napló, mert csak 13 évnek adatait hozza fel, és 111 évnek adatai közül egyetlen-egyet sem említ: ennél fogva olyan dolgokról, minőket a kétrendű kéziratban nem olvastam, levén a történetírásnak fő és elengedhetetlen kelléke a hűség, írnom nem szabad.

A középiskolának örvendetes fejlődéséről tanuskodnak továbbá, mint az már fölebb említve volt, a tanintézet falai között bemutatott színjátékok.

Ezeket a leleményes, okos, messzelátó jézustársaságiak azért hozták be, hogy alkalmas teret adjanak növendékeinek az iskolában hallott elméleti szabályok begyakorlására; hogy tudják, hogyan kell majd egykor, midőn önállóságra vergődnek, a társadalmi nagy világban művelt emberekhez illően föllépniök, beszélniök, cselekedniök.

De hadd lássuk, hogyan és minő eredménynyel adták a a versenyző tanulók zsenge mutatóványait elő.

Szini előadások.

A buzgó tevékeny jezsuiták a lekipásztorkodási, hittérítői és az iskolai, nagy feladatu, hármias hivatásukon kívül, melynek, azt egész hévvel felkarolva éltek; hogy a tanuló-ifjúságot ékesszólásra, szabatos szavaló előadásra tanítsák, s aethetikus, bátor, illedelmes, művelt föllépésre szoktassák: tanintézeteikbe, Residentiáikba még a színjátékokat is behozták.

Az ily színpadi játékok eleinte inkább csak szavalásból, párbeszédekből, tanulságos mesék elmondásából, vagy pedig valamely színdarabbá átalakított mesének előadásából állottak; későbbben, tárgyakat a Szentírásból, vagy a történelemből vevén, tanulságos, komoly, megható szomorujátékokat (drámákat) a megjelent vendégek épülésére és gyönyörködtetésére adtak; vagy változatos mulattató, víg, de mindig erkölcsnemesítő, jel-

lemképző teljesen és egészen kidolgozott cselekményeket műileg jelenítettek.

Ilyen színműi előadások, melyeket a tanuló-ifjúság, Selmeczbányán, a jezsuiták vezetése alatt játszott, eredeti címök és tartalmok szerint, mint azokat a jezsuiták évkönyveiben találtam, időrendben véve a következők.

1690. Datus fuit in scenam »Coronatus honor in Ludovico declinante, et Rudolpho acceptante Principatus Castilensis insignia.«

1723. Theatrum bis insonuit. Primo, cum veterem sinceritatem de saeculi fraudibus triumphantem spectandam obtulerunt; secundo, dum verae fortunae sobolem in Falcone adulescente adumbratam (esse) voluere.

1728. Syntaxys genuinam amoris divini victimam praematura morte coelo illatam cum plausu exhibuit.

1729. Schemnicii bis in theatrali ludo se iuventus probavit.*

1730. Una tragoedia in scenam lata.*

1768. Declamatio Rhetorica Poësi iuncta. * Parva Principiis iuncta »Ferdinandum nobilem ex Japonia Juvenem salutiferae fidei causa martyrium subeuntem« in scenam dedit.

Suprema Grammatices classis cum media sub finem anni »Jerobeam« copioso ac Illustrissimo auditorio sectandum exhibuit.

1769. Rhetores bis declamarunt.* Qui scholam Humanitatis adiverunt, praeterquam quod bis theatrum conscenderint,* ex Geographia publice, nec sine laude tentati sunt.

Parva cum Principiis »Matthaeum Japonem« in scenam dedit.

Suprema Mediae iuncta sub finem anni scholastici »Atym« auditoribus exhibuit.

1770. Rhetores bis declamarunt.* Poësis semel in theatro visa est. Suprema Mediae iuncta sub finem anni »Didacum Japonem« auditoribus obtulit.

1771. Suprema Mediae iuncta sub finem anni »Titum Imperatorem« in scenam dedit.

1772. Parva cum Principiis gratiosa pro Principali loco altercatione plausum ex theatro retulit.

* A színdarabok és szavalmányok címét nem közli.

Suprema Mediae iuncta scenam sub finem anni sic partita est, ut primum quidem »Antonimum Florentinum« a duobus mendicabilis caecitatem simulantibus insutam pileis pecuniam auferentem, latio sermone: mox tentonico »Scaphium hero suo illudentem« exhiberet.*

A milyen nagy eredményt tudtak felmutatni a jézusársaságiak növendékeikkel az iskolában, és mintafölléptetésökkel a színpadon: épen oly sikert arattak a hittérítés és a lelkipásztorkodás terén is.

Ezt bizonyítják legjobban a »Meggyóntak és az Úr asztalához járultak,« a »Megtértek és a kath. egyházba visszaléptek« — valamint a selmeczbányai plébánia 1770. évi katholicus híveinek szakaszosan bemutatott létszámai.

De bizonyítják e szakaszos kimutatások egyszersmind azt is, mennyire ragaszkodtak a hivek lelkipásztoraikhoz; mennyit áldoztak az Úr templomainak, oltárainak, díszítésére; mily boldogító vigasztalást találtak szent vallásukban; bizonyítják ez, időrendben folyó nagy számok még azt is, mily megható, mondhatni gyermekded ajtatossággal vettek részt, minden rangkülönség nélkül az Istentiszteletben, akárcsak az első századbeli jámbor keresztények.

Meggyóntak és az Úr asztalához járultak.**

Év	A Domus, Collegium, Residentia, vagy a Missio kerületének helyneve	A gyónók és áldozók száma
1649 -- 1651	Igen sokan, kik az előtt évek hosszú során át, paphiány miatt nem gyónhattak, általános gyónást végeztek.	26
1670	Ab haeresi absoluti	
1670	11 pap gyóntatott (missio Nagy-Boldogasszony ünnepén) a gyónók számát nem közli.	
1671	Gyónt és áldozott	2100

* 1690-1730 *Litterae Annuae*, — a többi 1768-1772. *Historia Residentiae Schemnitzensis* S. J. nyomán.

** *Litterae Annuae* S. J. ab anno 1653-1731. és *Historiae Residentiae Schemnitzensis* S. J. 1649-1772. nyomán.

Év	A Domus, Collegium, Residentia, vagy a Missio kerületének helyneve	A gyónók és áldozók száma
1671	12 pap gyóntatott (missio Nagy-Boldogasszony napján)	2000
1672	19 pap gyóntatott (nagy missiói körmenet)	7020
1675	A gyónók és áldozók száma 12 házban (Domus) Pozsony Nagyszombat, Szakolcza, Besztercebánya, Selmeczbánya stb.	1000000
1676	Selmeczbányán, Körmöczbányán, Úrvölgyben (missiók)	16740
1676	Ugyanabban az esztendőben a török birtokában levő falvakból 18 plébános háromezernél népesebb körmenetet vezetett a Nagy-Boldogasszony templomába, az áldozók száma	3000
1679	Selmeczbányán, Besztercebányán, Úrvölgyben gyónt és meghalt (ez évben Selmeczbányán pestis dühöngött) a között két jezsuita	5000
1681	Selmeczbányán, Besztercebányán, Úrvölgyben	8000
1683	Selmeczbányán	7000
1686	»	5208
1688	»	7430
1690	Selmeczbányán öt házaspár kibékült	
1691	Több házban gyónt és áld. 775950; ebből Selmeczbányán	17000
1712	Selmeczbányán (missiók)	10500
1713	quingenta et amplius annis sacrilegus resipuit	1
1714	Selmeczbányán gyónt és áldzott . .	14000
1715	»	22000
1716	»	21370

Év	A Domus, Collegium, Residentia, vagy a Missio kerületének helyneve.	A gyónók és áldozók száma
1717	Selmeczbányán	26247
1718	»	29766
1719	»	31543
1720	»	30000
1721	»	30999
1722	»	20200
1723	»	25540
1724	»	30350
1725	»	35000
1726	»	36000
1727	»	38000
1728	»	45000
1729	»	47600
1730	»	34900
1771	»	6552
1772	baptisati 754; ritu catholico humati 1011; matri monii vinculo iuncti 137 paria . . . . . Ehhez hozzáadván az 1791. évben nem Selmeczbányán, hanem más házak- ban gyónók számát (775950—17000) A gyónók és áldozók összes száma	758950 2375042

Megtértek és a kath. egyházba visszaléptek.*

Év	A Domus, Collegium, Residentia, vagy a missio kerületének helyneve	A megtér- tek száma
1649—1651	Selmeczbányán megtért	9
1652	» »	4
1653	» és missiói környékén	1500
1664	» és Beszterczebányán	
	összesen	47
1666	Selmeczbányán	20
1670	»	89
1671	»	184
1672	»	200
1674	» Beszterczebányán, Úr- völgyben	3000
1675	Selmeczbányán és Beszterczebányán	1400
1676	A török hatalom alatt levő falvak- ban	1000
1677	Selmeczbányán, és Beszterczebányán	491
1678	A török hatalom alatt levő falvak- ban	egynehány
1680	Selmeczbányán, Beszterczebányán és Úrvölgyben	188
1683	Selmeczbányán, császári katona .	20
1690	»	229
1692	»	208
1694	»	80
1702	» egy házaspár megtért	
1711	és kibékült	125
1712	Selmeczbányán	123
1715	»	433
1716	»	148
1717	»	106
1718	»	128
1719	»	122

* Literae Annuae S. J. ab anno 1653—1731. és Historia Residentiae Schemnitzensis S. J. 1649—1772. nyomán.

Év	A Domus, Collegium, Residentia, vagy a Missio kerületének helyneve	A megtér- tek száma
1720	Selmeczbányán	109
1721	»	74
1722	»	54
1723	»	45
1724	»	62
1725	»	52
1726	»	56
1727	»	78
1728	»	64
1729	»	72
1769	»	22
1770	»	29
1771	»	63
	Összesen:	10634

A templomok, iskolák, társulatok és a Rend vagyonai gyarapodása.

1650. javították és bővítették a Szent-Ignác kápolnát.

A jézustársaságbeliek 1678-ik évben több, Selmeczbánya területén levő telket kaptak. Ugyanaz évben a domonkos-rendűek kolostorának helyén építették a mostani gymnasiumot.*

1686. A templomra új fedelet tettek és a templom tornyára dúsan aranyozott keresztet tűztek. (Lit. An.)

1686. évben Gubasóczi Cancellár a Rendnek száz akó bort adott. (Lit. An.)

1688. A bányászok Xav. Szent Ferencz tiszteletére 1200 rajnai forinton új oltárt emeltek, a régi oltárt pedig a szélaknai templomnak adták. Ugyanakkor Gallenfeld báró, főhadnagy az új oltárnak Xav. Szent Ferenczet ábrázoló, tömör-
ezüsből készült, 100 rajnai forint értékű szobrot ajándékozott. (Lit. An.)

* Mészáros Ferencz. A magyarországi kath. gymnasiumok története. 1902. I. (Lásd a gymnasium leírását 10 I.)

1696. A főtemplom vagyonát egy selyem és ezüst szövetű misemondó ruhával, két dalmatikával, egy pluviale-palásttal és egy értékes oltárterítővel, 800 forint értékben gyarapították. (Lit. An.)

1709. Heister Szibert, Generális a jézustársaságiaknak negyven akó bort adott. (Lit. An.)

1715. A főtemplomot kétezer forint értékű tabernaculum-mal gazdagították. (Lit. An.)

A fennérintett telkekből álló alapítványon kívül a jezsuiták 1716. III. Károly királytól a legalsó osztálybeli tanár részére 100 frtot, és 1751. Mária Terézia alatt két legfelső osztálybeli tanár fizetésére a magas kincstárból 300 forintos javadalma-zást nyertek.*

1716. A Szent-Katalin templomában a lauretáni kápolna fölszerelése és megnyitása. (Lit. An.)

1717. A temető-templom megnyitása és ugyanott három új oltár felszerelése és megnyitása.

1722. A gymnasium két tanteremmel bővítve. (L. a gymn. leírását 10 l.)

1724. A főtemplom 200 frt. értékű misemondó ruhát kapott (Lit. An.)

1729. Névtelen jótevők Congregatio Agoniae nevezetű társulatnak hetven forintot, azonkívül selyem misemondó ruhát, ezüst füstölőt és ezüst-tömjéntartót adtak. (Lit. An.)

Ugyanez évben a jézustársaságiak Hellenbach baró utódaitól négyezer forinton házat vettek, a házhoz tartozó jogokkal együtt, kivéve a bormérési kiváltságot. A házat szobákká alakították át, Residentiájokhoz csatolták és a Residentiának ez oldalán összekötő folyosót építettek, mely a kapunak látszó bolthajtás fölött a templom balszárnyán a chorusra vezet. (Lit. An.)

1730. A jezsuiták új (Paedagogium nevű) iskolát szerveztek a szegény bányászok gyermekeinek számára. Azonkívül más szegény gyermekekről és árvákról is gondoskodtak, a jobb módúaktól, valamint otthon és faluhelyenként gyűjtés útján összehozott adományokból 67 gyermek új ruhát kapott.

Különösen magasztalva említik a kegyességéről és igaz-

* Mészáros Ferencz, 202. l

ságszeretetéről egyaránt híres hős férfinak, Koháry István grófnak bőkezűségét és jótékonyágát, ki a szegényeket maga iránt való örök hálára az által kötelezte le, hogy a szegények gyermekeinek oktatására az esztergomi Káptalannál alapítványt tett, melyből a magyar hittérítő évenként száz rajnai forintot kapjon.

Az erre vonatkozó eredeti latin szöveg a következőképpen szól: *Coronae et Domestico, et vicatim commendicato a ditioribus aere, pauperibus, aegris, orphanisque in subsidium itum est. . . . Excellentissimi praesertim et a Justitia, pietateque nunquam satis laudati Comitum Herois Stephani Koháry munificentia singulari, qui ut perenni sibi miseros beneficentia devinciret, Rhenenses in hunc finem centum a Capitulo Strigoniensi Missionario Hungaro in annos singulos pendendos fundatione ibidem facta constituit.* »(Lit. Anuae. 1730.)«

1633. A fő-kamara gróf, a munkások és a bányabíróság kérelmére megengedi, hogy a jezsuiták a társládából 500 frtot kapjanak (Bánya-igazgatósági levéltár.)

1739. jun. 5. utasítja a fő-kamara gróf a selmeczbányai főtisztakat, tudósítsák a jezsuitákat, hogy elkészülvén az új residentiájok, a régi residentiát, mely egykor főkönyvvivői hivatal volt, adják vissza a Kamarának. A főkamara gróf hajlandó javasolni az udvari Kamarának, hogy azt a kétezer forintot, melylyel a jezsuiták a társpénztárnak tartoznak, a Kamara megfizesse, és még ezer forintot ajándékozzon nekik az új residentia teljes fölépítéséhez. (B. ig. lev.)

1741. szept. 23. a társpénztár Bartl Lipót plébánosnak S. J. 6 darab aranyat adott, a Schüttriserbergi (bankai) kápolna építésére. (B. ig. l.)

1741. jul. 7. fő-kamara gróf Bartl Lipót plébánosnak S. J. 3 mázsa vasat ajándékozott a schüttriserbergi kápolna építésére. (B. ig. lev.)

1742. jun. 12. a fő-kamara gróf utasítja Dobruszky Kulcsárt, hogy Péter Astl-val jelöljék ki Teplán (Lengén) a templom és az iskola helyét és fogjanak az építéshez. (B. ig. l.)

1749. máj. 31. a társpénztár a Mária mennybe meneteli templom kimeszelésére és egy sekrestye építésére 12 darab körmöczi aranyat adományozott.

1749. aug. 10. a munkások okiratot állítanak ki, melylyel

a kétezer forintos tartozást végképen elengedik a jezsuitáknak. Az okiratot 56. irták alá. (B. ig. I.)

1749. decz. 14. Engedély, hogy a társpénztár a kalvária-hegyi toronyban felállítandó két vasharang költségeihez 388 frt 20 kral járuljon. (B. ig. I.)

1798. épült a stefultói (szent-istvánaknai) templom, melynek költségéhez a Koháry család ezer forinttal járult. (Sztinyai. A kémlő egyesület története.)

**Numerus Catholicorum et A catholicorum in Parochia
Schemniciensi anno 1770.***

Schemnicii	1.	Catholici	7181	A catholici	3047	10228
Vindschachtae	2.	»	6325	»	50	6375
Schütttersbergae	3.	»	385	»	502	887
**Stefultoviae	4.	»	1619	»	—	2171
Teplae	5.	»	274	»	—	274
Zusakil	6.	»	259	»	—	259
Kolpach	7.	»	434	»	—	434
		»	16477	»	4151	20628

De hát, valjon e statistikai kimutatás szintén történeti eseményszámba menő jelenség? — Bizony, Kedves Olvasó! ha tekintetbe vesszük azokat a nagy súlyos csapásokat, melyek Selmeczbányát és annak polgárait érték, akkor eme, talán

*) Historia Residentiae Schemnitzensis S. J. 1649—1772. nyomán.

**) Selmeczbánya. Parochia erecta saec. X., restituta 1649. Matricae. sunt ab anno 1627. Primus Parochus 1240. Gerardus plebanus de Banya Can. Strig. — Numerus Parochorum ab anno 1240—1649. 18.— Ab anno, 1649—1773. Parochi (una et Superiores Residentiae) Jesuitae. Primus Parochus S. J. Faber Mathias, ultimus Mayerl Benedictus, Münnich Michael Administrator 1773—1780— Parochi S. J. universim 18.— (Némethy Lajos. Folytatása a Püspöki Biztosok névjegyzékében)

2. Szélakna (Siglisberg, Pjerg, Hegybánya.) Parochia erecta 1780 — Matricae ab anno 1784— Hieronymitani 1734. introducti, 1737. Claustrium per Comitum Sternbach Kammergrafium erectum acceperunt. 1786, 24. Julii subati sunt. (Némethy Lajos.) Missio usque 1745. Administratura (S. J.) 1745. Residentia 1746. (Catalogus Personarum et Officiorum S. J.)

3. Banka. Parochia erecta 1710. Matricas habet communes cum Selmeczbánya. (Némethy Lajos.)

4. Szent István akna. Parochia erecta 1784. Matricae ab eodem anno

csak statisztikai kimutatásnak látszó jelenség nem esemény: hanem monumentális kimagasló emlékoszlop, melyről a rá vésett számok azt hirdetik, hogy a tatárpusztítás-, Rozgonyi dúlás-, Tököli (Józsa, Balassa és Szepessi-) öldöklés-, három iszonyu földrengés-, két pestis- és a lakosságot három éven át éhínséggel ijesztő bányapangás után (mint ez már említve volt) hány ember élt Selmeczbányán és környékén 1770-dik évben, hirdetik és bizonyítják, hogy a jézustársaságiak, mint tanítók, mint lekipásztorok és mint hittérítők Selmeczbányán és környékén a katolicizmus javára, tagadhatatlan, igen nagy hódításokat tettek.

Mennyi munkába, mennyi fáradozásba került az, mily szenvedések, viszontagságok és küzdelmek révén jutottak ők e fényes eredményhez, azt az alantabb következő szakaszban olvashatjuk.

A templomok el- és visszafoglalása, a katolikusok és a jezsuiták küzdelmei és viszontagságai stb.

Midőn a jézustársaságiak Selmeczbányára jöttek (jöttek pedig ide 1649. nov. 13.) találtak csekély számú ifjúságot iskola nélkül, vagy hétszázra menő hiveket templom nélkül, nyáját pásztor nélkül.

Lakást kaptak a Kamaraházban, ott, hol most a magy. kir. bányakerületi főpénztár van, templomul használták azt a helyiséget, mely egykor pénzverő műhely volt. E helyiséget mely alig kétszáz ember befogadására alkalmas, a Kincstár

5. Lenge. Capellania localis 1787. Parochia erecta 1810. Matricae ab anno 1784. (Némethy L.)

6. Zsakil. Filialis ad Lenge. (M. L.)

7. Tópatak. Capellania localis 1787. Parochia erecta 1810. Matricae ab anno 1788. (N. L.)

Ezekén kívül megjegyzés alá veendők még Bélabánya és Hodrusbánya.

a) Bélabánya. Parochia erecta 1468. antea filialis ad Selmeczbányát. Matricae ab anno 1674. — Ecclesia aedificata est 1564. Dein iniuria bellorum ad manus acatholicorum devenit, anno 1727. reoccupata et renovata est. (N. L.)

b) Hodrusbánya. Ecclesia aedificata 1387. Iniuria bellorum et tumultuorum profanata, ab haereticis possessa, est revindicata et deunde reconciliata. Matricae ab anno 1727 (Némethy L.)

1627. évben Szent-Ignác-kápolnává alakíttatta át, 1650. pedig a kápolnát, mint azt a falí feliratok mutatják, bővítette.

Eleinte csak ketten valának, nevezetesen : Faber Mátyás és Mann János, későbbben hárman, öten, nyolczan, sőt 1750 – 1773. években számuk növekedett (már a coadiutorokkal) együtt) tizennyolczra (Cat. Pers. et Off. S. J.)

Mindjárt, mikor Selmeczbányára jöttek, nyitották a Parvát, vagyis : az I. gymnasiumi osztályt, elővették a Catechesist és hozzá láttak a lelkipásztorkodáshoz.

Helyzetök kezdetben igen nehéz volt, mert azonkívül, hogy e három rendű feladatot Selmeczbányán végezniök kellett: tartoztak a lelkiekben még a körmöczbányaiakról is gondoskodni.

1649. okt. 29. rendeli a király, hogy Selmeczbányán két Páter lakjék és gondozza a körmöczbányai hiveket is, e végett egyikök mindig az ezüstszállító szekérrel Körmöczbányára ránduljon. (Bányaigazgatósági levéltár.)

Hogy milyen elhagyatott volt akkor Selmeczbányán a catholicismus, mennyire szenvedtek a catholikus hivek, mennyire kellett nélkülözniök a lelki vigasztalást, azt bizonyítják ama nagy számú esetek : hogy sokan paphiány miatt, évek hosszú során át nem gyónhattak, vallásos oktatásban nem igen részesültek, szent misét csak nagyon gyéren hallgathattak.

Milyen hiányokat szenvedtek a lelkiekben, olyan hiányaik voltak az anyagiakban is. Erre vall a Szent Ignác-kápolna szegényes fölszerelése. Közöséges nyoszolyából rögtönzött fakörmöczbányát oltárul-, áldoztató kehelyül pedig egyszerű fakupát használtak. Ilyen karban volt a kápolna többi összetöredezett, összeszaggatott butora és ruházata is.

Erről a »Historia Residentiae Schemnitzensis S. J.« czimű kéziratban ez olvasható. »Huius (1649.) anni 13. Novembr. primi de Societate Missionarii huc advenerunt, et Parochialia coepere administrare P. Mathias Faber et P. Joannes Mann. Locum pro Divinis reppererunt angustum Sacellum S. Ignatii nostri in Domo Camerae Caesareae : altariolum e lectica, opere tumultuario factum, cum imagine dicti Sancti, calix ligneus Ciborii loco, supellex reliqua, lacera, obsoleta. aut fracta.«

E hiányok pótlásáról nemsokára a kincstári tisztviselők gondoskodtak, úgy, hogy a kápolna földiszítésére uj csinos

butorzatot és finom misemondó ruhát csináltattak, a kápolnát pedig az udvar felé bővítették.

Mindamellett, a hivek száma mindig jobban és jobban növekedvén, a kápolna valamennyijök befogadására nem volt elegendő alkalmas, annyira, hogy nagyobb ünnepekkor az Istentiszteletet szabad ég alatt, a Kamaraház udvarán tartani kényszerültek.

E körülmény arra indította a katolikusokat, hogy a protestánsoktól az elfoglalt templomok közül legalább egyet kérjenek. Többször fordultak ez ügyben hozzájuk, de hiába, mindannyiszor vissza utasították őket, azt állítván, hogy nekik valamennyi templomra szükségök van.

Végre, 1668. évben folyamodtak ez ügyben a királyhoz. Ennek már volt eredménye; mert a Főlség kiadott királyi adományozó oklevélben meghagyta, hogy a protestánsok a Nagy Boldogasszonyról elnevezett templomot a katolikusoknak engedjék át.

A III. mellékleten, horganylenyomatban közlött királyi adományozó oklevél (Donationale Decretum) eredeti szövegének hű leírása könnyebb olvasás végett imitt következik.

»Nos Leopoldus Dei gratia electus Romanorum Imperator Semper Augustus, ac Hermaniae,* Hungariae, Bohemiae Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Ramae, Serbiae, Gallitiae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque etc. Rex. Archidux Austriae. Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Marchio Moraviae, Comes Habsburgi, Tyrolis, Ferreti, Kiburgi et Goritiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit, universis. Quod cum his proxime praeteritis diebus praeter Officiales n'ros (nostros) Camerales de Communitate Liberae ac Regiae Montanae Civitatis n'rae (nostrae) Schemnicensis Septuaginta Cives et Incolae Catholici, Propria ibidem Domicilia habentes, Ma'tti n'rae (Maiestati nostrae) repraesentari curassent. Qualiter iidem notabilem in praedicta Civitate n'ra (nostra) partem Communitatis constituerent, cunctaque Onera Civilia adinstar aliorum supportare deberent, participatione nihilominus, et usu, Communium eius-

* e helyett: Germaniae. Hangsere, **g** helyett **h**. Így van az eredetiben is. (III. melléklet.)

dem Civ'is (Civitatis) Beneficiorum, praesertim Ecclesiasticor(um) alioquin a Praedecessoribus eorundem Catholicis, non nisi in Vsus Catholicos Fundatorum destituerentur, et ne quidem in po'ssionem (possessionem) unius ex pluribus Templis ibidem antiquitus erectis admitterentur ab Aatholicis. Supplices Ma'tti n'rae (Maiestati nostrae) suis, et reliquorum Catholicorum aliquot Centenos efficientium nominibus qrofunda cum submissione, quatenus eisdem Vnum, salte(m) Commodum et Congruum expraetactis Antiquioribus Templis pro Spirituali ipsorum Exercitio Catholico suffragari facere dignaremur, partium n'rarum (nostrarum) esse duximus tam Justam, Piam, et aequitati Consonam eorundem Petitionim(nem) clementer admittere. Praeterquam enim hoc superiore Saecculo, vigore Pacificationis Viennensis Statibus, et Ordinibus praedicti Regni n'ri (nostri) Hungariae Liberum Religionis Exercitium, non nisi absque praeiudicio Catholicae Romanae Religionis admissum sit, ita, ut Clerus, et Tempia eorundem Intacta permancant, atque ea, quae illo Disturbiorum Tempore accupata fuere, rursum eisdem restituantur, et exinde Parochiale etia(m) praedictae Civitatis n'rae (nostrae) Schemnicensis Templum penes Catholicos ex Antiqua sua Fundatione manere deberet. Eo tamen praetermisso, reperiuntur adhuc alia in eadem Civitate n'ra (nostra) diversi Ordinis, et Instituti Religiosorum Tempia: quae ut primum a dictis Religiosis ex hoc Regno n'ro (nostro) Hungaria partim ob Immanem Crudelitatem, et, Saevitiam Turcarum, partim vero Impietatem Sectaiorum transmigrantibus deserta sunt. una cum Bonis, et Juribus ipsorum Possessionariis a Divis condam Regibus Hungariae, aliisque piis, et devotis erga Deum, Reiligionemque Christianam hominibus in Dotem acceptis, totum quidem immediate ad Praedecessor(um) n'rorum (nostrorum), tam vero per consequens ad benignam n'ram (nostram) veluti Summi Ecclesiarum Dei in hoc Regno n'ro (nostro) Apostolico Patroni Collationem de voluta sunt: De quibus Divus olim Imperator, et Rex Hung(ariae) Ferdinandus Primus, Gloriosae memoriae recte sub illud tempus, quo propter attactos Tumultus antelati Religiosi Transmigrationem passi sunt, Speciali Decreto Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Sexagesimo edito, talem fecit cautionem, et dispositionem Vt Tempia, Monasteria, et Bona talium Religio-

sorum, qui e Regno discessissent, aliis Personis Ecclesiasticis conferri, vel ad erigendas Scholas, et Ludos Litterarios, in quibus Juventus sub Praeceptore non Haeretico, aut Suspecto, sed Catholico erudiatur, converti possint. Hac per expressum interposita poena. Quod si quis Bonis istiusmodi Ecclesiasticis praeter ordinem, et modum iam declaratum abuteretur, talis a cura et dispositione similium, prout ex tunc ita ex nunc privatus esse deberet. Et quia menorati A catholici Schemnicen(ses) tum ex eo, quod nullum Ius Patronatus in eiusmodi Desertis Religiosorum Bonis, et Templis habuerint. Tum vero quod Tempia eadem et Bona praeter praedecclaratum modum, et ordinem, partim in suos privatos duntaxat usus, partim vero A catholicar(um) Scholar(um) Erectionem convertissent, Totalem Curam, et Dispensationem praedictorum Templorum, et Bonorum evidenter amisissent. E converso citra omnem aliam considerationem, Concivibus suis Catholicis, tam notabilem partem Communitatis efficientibus, ex pluribus Templis unum cedere obligarentur. Ob hoc Nos pro ea, qua in conservandis Piorum Foundationibus teneremur cura, et sollicitudine, ne Bona Ecclesiastica, semel Deo dicata eiusq(ue) cultui consecrata, in Vsus Intentioni Fundator(um) Contrarios converterentur. Ex praescriptis pluribus Templis, a catholicis olim in dicta Civitate n'ra (nostra) Schemnicen(si), in Vsus, uti praemisum est, Catholicos Fundatis, et erectis, unum Hospitalense nunc, prope Domum Cameraticam Situatam, olim a Religiosis alicuius Ordinis (uti non obscure ex rudibus Coenobii adiacentis colligere est) possessum, verum per Transmigrationem eorundem desertum, et ad Collationem n'ram (nostram) Regiam devolutum, in quo alias etiam de praesenti, Antiqua Officialium n'rorum (nostrorum) Cameralium Sedilia extare perhibentur; Auctoritate Juris Patronatus n'ri (nostri) Regii, quod generaliter in omnibus Regni n'ri (nostri) Hung(ariae) Partiumq(ue) ei Subiectar(um) Ecclesiis, et Beneficiis, instar aliorum Divorum condam. Hungariae Regum, Praedecessor(um) videlicet n'rorum (nostrorum) felicitis memoriae optimo Jure habere, et exercere dignoscimur, suprafatis Catholicis in praefata C'itte n'ra (Civitate nostra) Schemnicen(si) Commorantibus pro Spirituali ipsorum Exercitio Catholico, et Divina administrantium sublevamine, una cum universis attacti Templi, et Coenobii

Bonis temporalibus, eorundem(que) pertinentiis, et utilitatibus ad idem Templum, et Coenobium de Jure, et ab Antiquo spectan(tibus), et pertinere deben(tibus), dand(um), conferendum, et applicandum duximus. Imo damus, et conferimus, applicamus(que). Harum n'rarum (nostrarum) vigore, et Testimonio Literarum. Datum per manus fidelis nostri nobis dilecti R'ndi (Reverendi) Francisci Szegedi Episcopi Ecclesiae Vaciensis. Consilarii n'ri (nostri), et per dictum Regnum n'rum (nostrum) Hung(ariae) Aulae n'rae (nostrae) Cancellarii in Ci'tte n'ra (Civitate nostra) Vienna Austriae. Die vigesima tertia Mensis Novembris Anno Domini Millesimo, Sexcentesimo, Sexagesimo Octavro. Regnorum n'rorum (nostrorum) Romani Vndecimo. Hungariae et reliquor(um) decimo quarto. Bohemiae vero ANNO decimo tertio. Leopoldus m. p. (L. S.) Franciscus Szegedi Episc. Vacien m. p. Stephanus Orbán m. p.*

Az adományozó oklevél magyar fordításban:

Mi Lipót Rómaiak és Németország Isten kegyelméből választott mindig Főnséges Császársa, Magyarország, Csehország, Dalmátország, Horvátország, Tótország, Rama, Szerbország, Galilitia, Lodomeria, Kunság és Bulgárország sat. Királya. Austria Főhercege, Burgundia, Brabantia, Styria, Carinthia, Carniolia Hercege. Morvaország Őrgrófja. Habsburg, Tyrol, Ferrara, Kiburg és Görcz sat. Grófja. Mindenkinék, kit illet, jelen Levelünk erejével emlékezetébe ajánljuk, kijelentvén. Hogy, miután a legközelebben mult napokban Selmeczbánya Szabad és Királyi Bányavárosunk Községéből való Kamarai Tisztviselőinken kívül Hetven Polgár és Katholicus Lakós, kiknek ugyanott saját házaik vannak, Főlségünk elé terrjesztették. Miként ők az előbb nevezett Városunkban a Községnek jelentékeny részét képezik, és minden Polgári Terhet mások módjára viselni kénytelenek, mind a mellett őket a Városi Közös, — különösen Egyházi, — egyébiránt Katholikus Elődeik által, csak Katholikus Czélokra Alapított Javadalmak élvezésétől, és használatától megfosztják, és az ugyanott régi időben épült több Templom** közül egyetlen

* Az oklevél horganylenyomata az eredeti oklevél természetes nagyságának egy negyedrésze. (I. a III. mell.) Magy. kir. orsz. levéltár, Residen. S. J. Schemniczen. A. J. 111. Fasc. 3. Nro 3.

** Selmeczbányán akkor a Szent-Ignác-kápolnán kívül, hat templom volt: Nagy-Boldogasszony temploma, Szent-Katalin temploma, Havi Boldog-

egyet sem birtokukba venniök az Akatholikusok nem engedik. A magok és a többi egynehány Százra menő Katholikus nevében mély alázatossággal kérvén Fölségünket, hogy nekik az előbb érintett Régibb Templomok közül legalább Egyet, Katholikus Lelki Gyakorlatukra Alkalmasat és Megfelelőt átadatni méltóztatnánk, részünkről Hozzántartozó dolognak vettük, oly Jogos, Kegyeletes és igazsággal Egyező Kérésöket kegyelmesen Magunk elé bocsátani. Mert azonkívül, hogy a fennálló Században a Bécsi békekötés erejénél fogva előbb említett Magyarországunk Karainak és rendeinek Hitvallási Szabad Gyakorlás, csak a Római Katholikus Hitvallásnak sérelme nélkül engedélyezve volt, úgy, hogy a papság és azok Templomai érintetlenül maradjanak, azokat pedig, melyeket a Rombolások idejében elfoglaltak, ismét ugyanazoknak adják vissza, és e szerint előbb említett Selmezbánya-Városunk Plébániai templomának is Régi alapításánál fogva Katholikusoknál maradnia kellene. Mind a mellett, azt számba nem vevén, találkoznak ugyanabban a Városunkban más különféle Rendi és Intézeti Szerzetesek Templomai,* melyek, mihelyest azokat a mi Magyarországunkból részint a Törökök Kegyetlensége és Dühe, — részint pedig a Sectáriusok Kegyeletlensége miatt elköltözött nevezett Szerzetesek elhagyták. Magyarország egykori Szent Királyaitól, és más, Isten, — és Keresztény Vallás iránt kegyeletes és hálás emberektől ajándécul vett Birtokosi Javaikkal és Jogaikkal együtt és pedig egészen közvetlenül Elődeinknek Javadalmazásába, és következetes képen a Mienkbe is, mint az apostoli Ország Isten-Egyházainak Legfelső Patrónusának kegyes Javadalmazásába kerültek: Melyekre nézve az egykori Istenes Császár, és Magyarország Királya, a dicsőséges emlékezetű Első Ferdinand épen az idő alatt, melyben az érintett Zavargások miatt a felhozott Szerzetesek Elköltözésben részt venni kényszerültek, az Urnak Ezer, Ötszáz, Hatvanadik Évében kiadott Különös Rendelettel ilyen Biztosítást és Intézkedést tett, Hogy az oly Szerzetesek Tem-

asszony temploma, Szent-Anna temploma, Szent-Erzsébet temploma és Szent-Mihály kápolnája. (Lit. Annuae. 1653)

* Lásd a 8. l. 2.) és a 9 l. — Ezenkívül voltak még Szent Erzsébet és Szent Lőrincz nevű kórházak. Minő rendű szerzetesek ápolták ott a beteget? eddig homályban van.

plomai, Kolostorai és Javai, kik az Országból eltávoztak, más Egyházi Személyeknek adományozhatók, — vagy Iskolák építésére, és Irodalmi (Szin) Játékokra fordíthatók legyenek, melyekben az Ifjuságot nem Haereticus, vagy Gyanus, hanem Katholikus Tanító oktassa. Eme határozottan hozzáadott büntetés alatt. Hogy ha valaki ily nemű Egyházi Javakkal a már nyilvánított renden, és módon kívül visszaélne, az olyant ezekhez hasonló neműek gondozásától és intézkedésétől, mint akkor ugy most megfosztani kellene. És minthogy az említett Selmeczbányai Akatholikusok, mind azért, hogy az efféle Elhagyatott Szerzetesi Javakhoz és Templomokhoz semmiféle Patronatusi Joguk nem volt. Mind pedig (azért), hogy azokat a Templomokat, és Javakat az előbb nyilvánított módon, és renden kívül, részint csak saját magán használatukra. részint pedig Akatholikus Iskolák Építésére fordították, az említett Templomokra, és Javakra nézve Minden Gondozásukat és Sáfarkodásukat nyilván elvesztették. Ennek fordultával, minden, másra való tekintet nélkül, a Község oly jelentékeny részét képező Katholikus Polgártársaiknak, a több Templom közül egyet átengedni tartoznának. Azért mi ama gondoskodásunk-, és szorgoskodásunknál fogva, melylyel a Kegyeletesek fentartandó Alapítványai iránt viselkedni kötelességünk, hogy a már egyszer Istennek felajánlott és az Ő tiszteletére szentelt Egyházi Javakat Alapítóik Szándékával Ellenkező használatra ne fordítsák. Az előbb jelzett, mint az előre bocsátva volt, nevezett Selmeczbánya Városunkban valaha Katholikusok által, Katholikus Czélokra Alapított és emelt több Templom közül egyet, most a Kamarai Ház közelében Levő Kórházit, mely egykor (mint azt a tőszomszédos Klastrom romjaiból nem homályosan következtetni lehet) valamely Rendű Szerzeteseké volt, de azok Elköltözésének következtében elhagyatva maradt és Királyi Javadalmazásunkba került, melyben egyébiránt, mondják, Kamarai Tisztviselőinknek régi ülőhelyei most is megvannak; a Mi Királyi Patronatusi Jogunk hatalmánál fogva, melyet, hogy Magyarországunk- és hozzá Tartozó Részeinek minden Egyházában, és Javadalmazásában, Magyarország hajdankori más Szent Királyainak, tudni illik, a mi boldog emlékezetű Elődeinknek módjára, teljes Joggal fentártunk és gyakorolunk, arról kiválóan ismeretesek vagyuk, a főlebb nevezett

Katholikusoknak, kik az előbb említett Selmezbánya-Városunkban laknak, az ő Katholikus Lelki gyakorlatukra, és az Istentiszteletet végzők könnyítésére, az érintett templom, és Klastrom összes világi Javaival hozzájuk való járulékokkal, és a Templomhoz meg a Klastromhoz ősi időktől kezdve Jogosan tartozó- és szükségképen járuló hasznos dolgokkal együtt adatni, adományoztatni és hozzájuk csatoltatni határoztuk. Sőt Eme Levelünk ereje és Bizonyosága szerént adjuk, adományozzuk, és hozzájuk csatoljuk. Kelt a mi hívünknek nekünk kedves Tisztelendő Szegedi Ferencznek Váczi egyház püspökének. Tanácsosunknak, és említett Magyarországunk egész területén Udvari Cancellárunknak keze által Austriai Bécs-Városunkban. November huszonharmadik napján Az Urnak Ezer, Hatszáz, Hatvan Nyolczadik Évében. Uralkodásainknak Rómainak Tizenegyedik, Magyarországnak és a többinek tizennegyedik. Csehországnak pedig tizenharmadik ÉVÉBEN. Lipót s. k. (P. H.) Szegedi Ferencz Váczi Püspök s. k. Orbán István s. k.*

A történeti adatot, mely a Selmezbányai katolikusok által Ő Felsége, I. Lipóthoz fölterjesztett folyamodványra és a Fölségtől nyert adományozó oklevélre (Donationale Decretumra) vonatkozik, a selmezbányai bányabíróság jegyzőkönyve így írja le:

»1669. február 15. visszavették a katolikusok a lutheránusoktól a kamara udvarának áttellenében levő templomot és klastromot. A katolikusok ugyanis az utolsó időben annyira felszaporodván, hogy a kamara udvarában levő kápolna, ámbár azt 1650-ben megnagyobbították, őket már nem fogadta be: ez oknál fogva a katolikusok három emlékiratot szerkesztettek; egyet a város tanácsához, egyet a huszonnégyesekhez** és egyet a lutheránus községhez szólót. avval a kéréssel, hogy a két nagyobb templom*** egyikét nekik engedjék át. Erre a

* A betűk és az írásbeli jelek szokatlan és a helyesírási szabályokba ütköző használata az eredeti szöveghez való hű ragaszkodása követelménye; úgy a 3 és 3. lapon közlött oklevél is

** A város önkormányzati hatóságának 24 tagból álló főlebbviteli bizottsága.

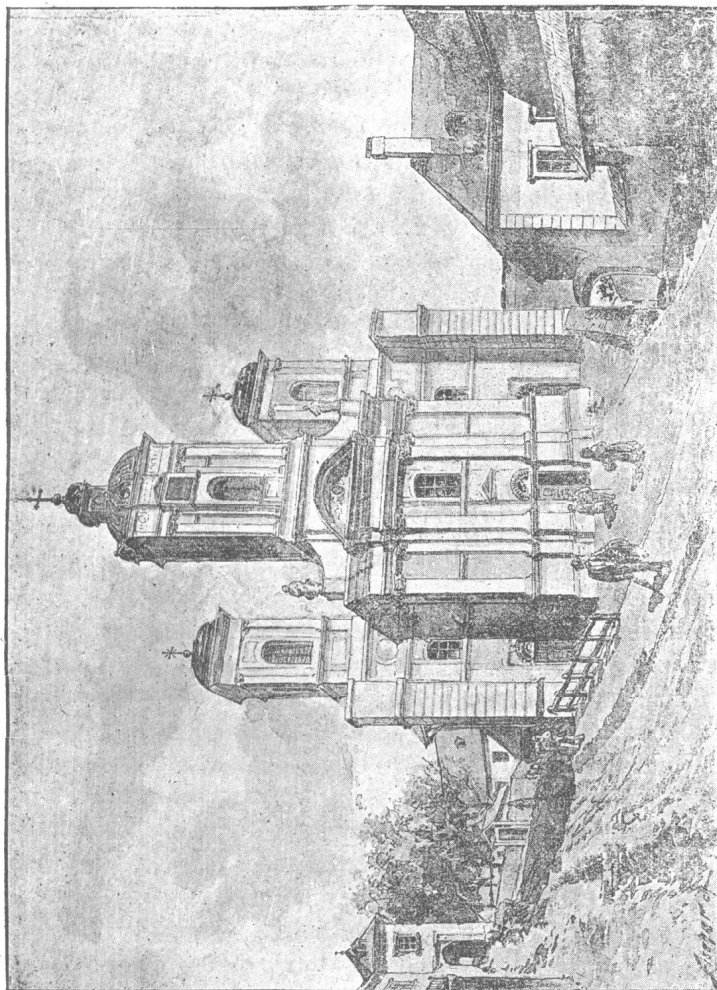
*** Nagy-Boldog-Asszony-, és Szent-Katalin temploma, vagyis: a közönségesen elnevezett német templom és tót templom.

város tanácsa néhány nap múlva azt válaszolta, hogy a lutheránusoknak szükségök van a templomokra, s azokból egyet sem adhatnak át a katolikusoknak.

Ennek következtében a katolikusok Ő Felségéhez folyamodtak, mire a király több magyar főúrral tanácskozáván, azt határozta, hogy miután a kegyes alapítványok a királytól származnak, akkor, mikor Selmeczbányán a katolikusok egészen kihaltak, ezeknek az alapítványoknak jog szerént a király tulajdonába kellett volna visszazállaniok: ennélfogva Ő Felsége a selmeczbányai nagy templomot a mellette levő klastrommal, és mindennel, mi ahhoz tartozik, a selmeczbányai katolikus lakóságnak ajándékozza, és az adományozó oklevelet leküldte a magyar udvari kamarához, úgy, hogy az udvarik amara gondoskodjék az adományozott javak átadásáról.

E rendeletnek következtében a magyar udvari kamara utasította Borsiczky Istvánt, besztercebányai harminczadost, hogy Ő Felsége rendeletét foganatosítsa. Borsiczky febr. 13-kán fölkérte a városi bírót, Riedmüller Mátyást, hogy a tanácsot egybe hívassa, mert Ő Felsége nevében velök valamit közölni akar. A gyűlést délután 4 órakor megtartván, Borsiczky István, Révay N. báró, és a kamarai ispán, Farkas Simon ott megjelentek és felszólították, az egybegyülteket, hogy a templomot s a hozzátartozókat nekik adják át. A bíró erre három napi megoldási időt kért, de a halasztást csak 15-kéig, reggeli 8 óráig engedélyezvén, akkor 8 óra után az említett biztosok megint fölmentek a bíró házánál összegyűlt polgárokhoz, és kívánságukat ismételték azt adva hozzá, hogy ha kérésüket nem teljesítik, a király rendeletét más képen foganatosítják. De a polgárok megtagadták az átadást, és tiltakoztak minden erőszak ellen.

Ez után visszamentek a biztosok a kamara-udvarba, hol a besztercebányai Pater Superior, Praun Alajos, és a selmeczbányai jezsuiták P. Deckher Reymon és P. Joannes együtt voltak Gallus György kincstári pénztárossal, Mayer Theobald Jakab főkönyvvivővel, Waldstreich Zachariás bányabíróval és a többi tiszteken kívül száznál többre menő katolikus polgárokkal. A biztosok tudósítván ezeket a lutheránusok határozatáról, kijelentették, hogy ők foganatosítani fogják Ő Felsége rendeletét, és az adományozott javakat átadják, s ha a lutherá-

Nagy-Boldogasszony temploma.

nusok nem akarják átadni a kulcsokat, felfogják törni az ajtókat, s e végre bontó rudakat és kalapácsokat visznek magokkal.

Ekkor már a katolikusok 200-nál többre felszaporodtak és a biztosokkal és jezsuitákkal együttesen a templom felé vonultak, s a közel fekvő helységekből: Tepláról, Auból, Goldbachról, és Sziglisbergről* a birákat és az esküdteket, mint tanukat magok mellé vették; a templomnál állott néhány lutheránus tanácsos és egy csapat polgár. A biztosok itt, a templom előtt, Vend nyelven előadták a vidéki tanuknak, hogy mi oknál fogva adományozta Ő Felsege a templomot és a klastromot a katolikusoknak, és hogy őket küldötte ki az adományozott javak átadására; felolvasták a királyi rendeletet, és felszólították őket, hogy az átadásnak tanui legyenek. Erre Cholostomus Illés, városi jegyző; Baloghi Gáspár, városi ügyész és a lutheránusok részéről Saltzer Tádé tiltakoztak az átadás ellen; ekkor a jezsuita páterek és a biztos tintát és papirost vettek elő, s kérték, hogy a tiltakozók mondják meg neveiket; Saltzer erre a lutheránusok felé fordult és kérdezte tőlök, vajon mindnyájan tiltakoznak-e? mire mindnyájan igennel feleltek. A biztos mindamellett, egyenkint neveiket kívánta, hogy följegyezhesse őket, és mivel közülök Reitter Mihály volt a legelőkelőbb, felszólította őt, hogy mondja meg a nevét; erre Reitter azt mondotta, hogy őt mindenki ismeri s másodszori felszólításra sem mondotta meg nevét, harmadszori felszólításra pedig azt mondotta, hogy mig evangélikus lesz, mindig tiltakozni fog az átadás ellen; ez alatt az evangélikusok nagy része elszéledt. A biztos azután a katolikus tanúkkal a klastrom ajtajához ment és a kulcsokat kérte, hogy az épületeket átadhassa; de a város ezt ismét megtagadta; a biztosok tehát hozzáfogtak, hogy az ajtót a bontó rúddal és kalapáccsal betörjék. Ezt látván az evangélikusok, kérték a biztost, hogy legyen addig türelemmel, mig erről a városi tanácsot tudósítják; de ismét csak avval jöttek vissza, hogy a város nem adja át; két kovácsot hivattak tehát a biztosok és kinyitották a klastrom folyosójának ajtaját azután pedig a klastromból mentek a templomba, és a belülről bezárt ajtót

* Tepla, mai napság Lenge; Au (liget) ma Szent-Antal; Goldbach Tópaták; Sziglisberg Hegybánya.

is kinyitották. Ez után mindjárt fölszentelték a jelenlevő jezsuiták a templomot és az oltárt, és 11 órakor* megtartották az első misét az összes katolikusok jelenlétében.» Ennyi a selmeczbányai bányabíróság jegyzőkönyve az első templomvisszafoglalásról.

Ugy adja elő az eseményt a 1669. évi »Litterae Annuae« című kézirat is, avval a különséggel, hogy Borsiczky István-nak nevén kívül a többi szereplőnek neveit nem említi; s az elbeszélést avval végzi be, hogy a száz esztendő múlva visszafoglalt, újra megáldott és kiengesztelt templom főoltáránál tartott első szent mise után a templomot földiszíttették, s abba a legméltóságosabb Oltári Szentséget körmeneti rendben, nagy ünnepi fényvel, Te Deum-ot énekelve behozván, két napi ajtatosságot tartottak, az első szent beszédet pedig Dominica Septvagesimae (hetvened vasárnapján) igen nagyszámu sokaság hallgatta.

A lutheránusok az élőkön álló hontmegyei alispánnal együtt mindamellett, hogy még öt templomot tartottak hatalmokban, az átadás ellen protestáltak, s a Nagy-Boldogasszonyról elnevezett templomot vissza követelték; de minden protestációjuk rájuk nézve kedvező eredmény nélkül maradt (Lit. An. 1669.) Ellenben a katolikusok, ámbár csak két templomuk volt, a Főlség rendeletében megnyugodván, a jezsuitákkal együtt, kik már mint lekipásztorok, már mint hittérítők, már mint tanítók különféle ajtatosságokat, s körmeneteket rendezve és missiókat szervezve, serényen munkálkodtak; teljes hét esztendőn át, 1677-ig a jótékony béke áldásait élvezték. (Lásd a meggyóntak, megtértek, kimutalásában az 1670. 1671. 1672. 1676. évszámokat 27—31. lap; valamint 31. lapon az egy *-gal alatt levő megjegyzést.)

Ez évben a béke áldásainak örvendező katolikusokat annak hire, hogy Tököli roppant sereggel a bányavárosok felé vonul, nagy rémület fogta el.

A hír valósult. Tököli csakugyan nagy hadi erővel a bányavárosokhoz ért. Zólyom várát 1677. október 2-ikán

* Minden kétségen kívül nagyon hihető, hogy a templom visszafoglalásának emlékére tartják Selmeczbányán, Nagy-Boldogasszony templomában, minden vasárnap és ünnepnapon a 11 órai szent misét, mi három év előtt még hétköznapon is szokásban volt

megszállja és ugyan e hó 7-ikén árulás következtében beveszi.

Ez időtájban seregének egyik részével Selmezbányára megy. A selmezbányaiak Tökölnek meghódolnak. Tököli a templomokat a lutheránusoknak visszadja s a jezsuitákat a városból kiűzi.

A katolikusoknak nem levén templomuk, Istentiszteletket szabad ég alatt, a temetőben tartották. Helyzetök oly szomorú volt, hogy attól féltek, többen a megtértek közül, lutheranus vallásra visszatérnek; de nemcsak arról győződtek meg, hogy az nem történt: hanem még azt is tapasztalták, hogy néhány lutheranus katolikussá lett.

De ugyanez évben nov. 2-án Wurm generális Tökölit Bars-Szentkeresztnél megveri; katonaságával Selmezbányán terem; a második izben elvett templomokat a katolikusoknak ismét visszaadja és a jezsuitákat visszahelyezi.

A jézustársasági atyák elűzetésök után, három hét elmul-tával selmezbányai székhelyökre visszatérvén, nagy hálaadó Istentiszteletet tartottak. A kár, melyet akkor, a három heti távollétük alatt vallottak, 5 ezer rajnai forintot tesz. E kárukat gyűjtés útján pótolták, a bécsi kamara e czélra 200 forintos adott. (Lit. An. 1678.)

Erre másodfél év múlva új vészfelhő borította be Selmezbánya derengő egét. Balassa Tökölnek nagy seregétől támogatva Józsat és Szepessi Pált Hontmegye bányavárosai-ba fosztogatásra küldi. Balassa katonaságával 1679. april 22-kén a bányavárosokra tör, Selmezbányát nagyobb részt kirabolja, a királyi Kamaraházat, sok szép épületet és az alsó templomot felgyújtván, vért ontva és a polgárokat ölve nagy kincseket szerez. Egész nap reg 8 órától esti 5 óráig raboltak, végre az öldöklést és rablást megelgelvén, Józsa pedig a császári ezüstöt, mintegy 1200—1300 márkát gonoszul magához vevén, lassu lépéssel senkitől sem üldözve övéikhez tértek.

»Balassa insigni Tökolianorum manu stipatus, Josam, et Paulum Szepessi, in montanas Hontensis provinciae urbes, praedatum immisit. Balassae militia pervenit (1679.) die 22. Aprilis, in montanas civitates, cuius ope, Schemnicium, maiori ex parte direptum, Regia Camera, cum multis praeclaris aedificiis, ac templo inferiore exusto; insignes thesauri in praedam

acti, non sine caede, et sanguine civium. Tota die, ab hora 8. matutina, usque ad vespertinam 5. grassati, cum satis caedium et praedae fecissent, lento gradu, nemine insequente, ad suos redierunt. Facinus Josae Caesareum argentum, ad mille ducentas, trecentasque marcas abstulit.» (B. M. IV. §. 20. pag. 594.)

Igy beszéli el némi módosítással a kegyetlenséget Kachelmann János is;*midőn ezt mondja: Tököli emberei közül négy ezren 1679. april 22. betörték Selmeczbányára, elfoglalták a Kamaraházat és a jezsuiták kolostorát, 1800 márka ezüstöt felraktak szekérre, azután felgyújtották a Kamaraházat, mely a templommal, kórházzal és az alsó utczával együtt leégett; a tűz alatt 6 óra hosszáig raboltak. Azután fölégették még Hodrusbányát, Selmeczbányán pedig pestis maradt utánok. (Lásd a meggyóntak kimutatását 28. l.)

Ezután csaknem teljes három éven át Tököli párthivei nem villogtatták fegyveröket Selmeczbánya utczáin: hanem hallatszottak e helyett a koldusbotra jutott polgároknak, kik még életben maradtak, fohászhaj; és az inséget szenvedő árvák és özvegyek a házak romjai közül égbekiáltó jajgatásai. A mély seb, melyet Balassa, Szepesi és Józsa, Tököli párthiveinek kegyetlensége a selmeczbányai polgárok testén ütött, csak hosszú idő multával hegedhetett be. És alig, hogy behegedt, alig hogy a polgárok némi jobb létnek örvideni kezdtek, nemsokára, ismét új rettegés fogta őket el, annak a híre, hogy Tököli a törökkel egyesülve készül a bányavárosok ellen.

A hír valósult. A török 250 ezerből álló rémítő sereggel Bécs ostromára nyomult; s Tököli 1682. junius havában megkezdte hadi működéseit. De időközben a császáriakkal békét köt, melynek pontjai közé vették: a bányakincstár fizessen Tökölinek havonként 3000 rajnai forintot aranyban, a jezsuiták egyszer s mindenkorra távozzanak, a vallási ügy pedig meg a templomok érintetlenül maradjanak.

Tököli megerősödvén, a békekötést megszegi, a jezsuitákat kiűzi, a missiókat megszünteti és a templomokat visszadja a lutheránusoknak.

A császári katonaság, mely Daun gróf, százados vezetése

* Geschichte der ungarischen Bergstädte.

alatt Selmeczbányán mint őrség elhelyezve volt, hogy a várost az ellenség támadása- és zaklatásaitól megkímélje, leginkább Jánoky javaslatára a városból kivonult és Vöröskutnál táborba szállt. (Lit. An. 1683.)

E történeti eseményről beszél Vichter von Gruib,* főkamagróf 1684. jun. 5. kelt jelentése is. E jelentésében a főkamagróf Tökölnek Selmeczbányán tett foglalásairól fölemlíti: »Tököli uralkodásának kezdetén Jánoky, az ő praefectusa azon igyekezett, hogy a császári őrség Selmeczbányáról kivonuljon, azt adván okul, csak úgy lesz majd lehetséges a bányavárosokat a török pusztításától megóvni. E szándéka valósult is; de, midőn a selmeczbányai parancsnok, Daun gróf az alatta levő századdal kivonult, kihez néhány menekülő kincstári tiszt csatlakozott: mindjárt kitünt, az eljárásnak rossz következése. Este vonultak ki, és megállottak a Vöröskút mellett, hogy onnan, másnap Szent-Keresztre indulván, Schultz hadtestéhez csatlakozzanak. De Nagy Adám, a szitnyahegyi vár kapitánya éji időben őket meglepven, utjokban feltartóztatta s heves csatában megverte. E csatában Daun gróf elesett; egy Katunszky nevű jezsuitát elfogtak és lefejeztek; a császári katonaság nagyobb nészét pedig fogva vitték Szitnya hegyére, és ott lefejezvé, testöket a kőszirtekről lehányták.**»

Bél Mátyás az elesettek számát, a csatatéren maradt vezérrel együtt, harminczra teszi, a csatavesztésért pedig Daunt késedelmezése miatt okozza; mert, hogy ha a Bars-Szentkereszt felől legszorosabb gyalogúton előre nyomuló ellenséget jókor megelőzi és katonához illő bátorsággal utjában visszatartja: férfias, komoly föllépésével a város átadására nézve kedvező föltételek alatt békét köthetett volna. (B. M. IV. §. 21. pag. 596—97.)

Ugyanerről a szomorú eseményről ír a *Literae Annuae* 1683. évi *Codex* is, avval a módosítással, hogy Nagy Ádámot nem a szitnyahegyi vár parancsnokának, hanem 2 száz korpónaiból álló csapat vezetőjének nevezi; Daun gróf százados pedig nem este-, hanem délelőtt vonult ki és Vöröskutnál, a

* Bél Mátyás szerint: »Andreas Vichter, Baro de Grub Consil. Aulicus.« *Notitia Hungariae Novae*. (B. M. IV. §. 33. pag. 616.

** A selmeczbányai bányaigazgatóság irattárából

magával vitt szekereket védőfalul használván fel, tábort ütött, s csatakészzen várta az ellenséget. Az ellenség rátört, ő a támadást fölvette; de Nagy Adám még egyszer oly nagy erővel legyőzte, s Daun, húsz elesett — és nyolcz megsebesült katonájával, holtan a csatatéren maradt. A szitnyahegyi kegyetlenséget a kézirat nem említi.

A csata megtörténtével a két ellenfél békealkudozásba bocsátkozik. Katunszky János attól tartván, hogy a meg nem egyezés esetében újra megütköznek, némely értékes, magával hozott tárgyakat biztosítandó, utját vissza, Selmezbánya felé veszi. Utjában ráismernek, vagy huszan megtámadják, a legközelebbi cserjésbe vezetik s rövi fohásza után, Nagy Adám parancsára lefejezték. E megrendítő szomorú csemény 1682 jun. 28., délután 2 órakor történt. A megholtak testét és levágott fejét Selmezbányára vitték, és másnap nemcsak a katolikusoktól: hanem még a lutheránusoktól is megsiratva, a legbenső részvétellel és legnagyobb tisztelettel eltemették. (Lit. An. 1683.)

E történeti események után a három havi száműzetés elmúltával, 1682. decz. 6-kán visszatért jézustársaságiak serényen a munkához láttak; térítési, lekipásztorkodási és tanítási ténykedésüket buzgón folytatták; a Tököli által megszüntetett missiókat és társulatokat újra szervezték, és azok ajtatosságait ismét szokásba hozták.*

Buda vára 1686. évben történt visszafoglalásának emlékeztére nagy hálaadó Istentiszteletet rendeztek. Lutheranus gyermekek a szülők örömére ministrálnak. (Lit. An. 1686.)

Ez időtől kezdve a katolikusok dolgai, midőn templomaikat ismét visszafoglalták és jogaik birtokába léptek, egészen jóra fordultak.

Az utolsó foglalás történt, mikor a Havi Boldogasszony

* Ilyen missiók, társulatok és ajtatosságok (»Catalogus Personarum et Officiorum S. J.« czimű Schematismus szerint) voltak missio in Vindschacht, Kolpach, Tepla, Schüttersberg, Sakil (szélaknai, tópataki, lengei, bankai és sakili missiók)

Congregatio Agoniae, Congr. de corde Mariae, Cong. S. Rosarii, Cong. S. Joannis Nepomuceni.

Cultus B. M. V., C. S. Ignatii, C. S. Josephi, C. S. Francisci Xav., C. S. Aloysii.

temploma mellett levő temetőt, melynek a protestánsok száz éven át urai voltak, ismét birtokukba vették. (Lit. An. 1718.)

Ezek következtében a szenvedély és indulat hevítette kedélyek jobban és jobban kibékülvén, midőn a katolikusok Istentiszteletöket végezték, az ajtatosságon még a lutheránusok is megjelentek.

Ez eset történt nevezetesen 1731., midőn a katolikusok Krisztus szenvedésének tiszteletére nagy körmenetes ajtatosságot tartottak. (Lit. An.)

Ellenben Tökölit elhagyták hivei; szerencsecsillaga megszűnt derengeni; sőt végre még az a csufság is megesett rajta, hogy a nagyváradi basa, a Bécs alatt (1683.) szenvedett nagy vereség miatt őt okozván, elfogatta és vasraverve Nándorfehérvárra vitette. De a szultán kegyelmezett neki; Konstantinápolyba küldte, hol egykori szövetségesének kegyelméből élt. Meghalt 1705. szept. 13-kán.

A dolgok ilyen fordultával a jézustársaságiak háromrendű hivatásukat mint tanítók, mint lelkipásztorok és mint hittérítők a legjobb eredménynyel űzve Selmezbányán egészen a Rend megszüntetéseig 1773. évig maradtak.

A jézustársaságbeliek megszüntetése után a tanintézetet 1776. évben a kegyes tanítórendűek vették át. A két időpont (1773—1776.) közé eső három tanév alatt a secularisált jézustársaságbeli papok tanítottak.

Ezek után a történet III. részének eseményeivel foglalkozunk.

III. A tanintézet a kegyes-tanítórendűek alatt.* A jézustársaságiakat rendjük megszüntetése után, a tanításban a kegyes-tanítórendűek váltották fel.

Az érdemes kegyes-tanítórend mint olyan, mely a tudományok terén igen sok jeles férfúval dicsekszik, és mint olyan, melynek még mainapság is több társháza van, mint a többi tanítórendnek együtt véve, hazaszerte a legnagyobb számú ifjúság nevelésével foglalkozik.

A kegyes-tanítórendűek a gymnasiumot és a jézustárs.

* A tanintézeti történetnek eme részénél kútforrásokul Mészáros Ferencz »A magyarországi kath. gymnasiumok történetét, a tanintézet tudósítványait és a tanintézet levéltárát használtam.

A piaristák társháza, az előtt a jezsuiták residentiája.

Residentiát 1776. évi nov. 11-kén vették át, s az óta Selmeczbánya városának 120 éven át állandó lakosai.

Ez idő alatt nem mentek annyi viszontagságon keresztül mint a sokat szenvedett domonkos-rendű és jézustársasági kartársaik. Ennél fogva a szende Múzsák csöndes csarnokaiban háborítatlanul foglalkoztak. E hasznos foglalkozásukban zavarta őket az 1806. évi május 28-kán kiűtött tűzvész, melynek következtében a gymnasium, a főtemplom, a plébánia épülete, a kegyes-tanítórendűek társháza, a Kamaraház és ezekkel vagy nyolczvan ház hamuvá égett, úgy, hogy a következő (1807.) évben az előadások teljesen szüneteltek. Zavaró hatással volt a tanításra nézve, továbbba, az 1818—49. évi szabadságharcz lefolyása is, midőn ez idő alatt alig tarthattak rendes előadásokat. De kiválóan nagy nehézségeket okozott a tanításban 1850—1860-ig az ugynevezett német rendszer; midőn a hazafias kegyes-tanítórendűeknek német nyelven tanítaniok kellett. E szeszélyes korszaknak káros hatását látjuk nemcsak a tanítási nyelv — és a könyvek folytonos cserélésében: hanem e szeszélyes eljárás nyomait szemlélhetjük az iskolai hivatalos ügyek vezetésében is. (Lásd a tanintézet levéltárát.) Képzeltetni, minő korszak volt az, midőn a magyar nyelvet a nem kötelező tantárgyak sorába vették! — E tanítási rendszernek nyomait még az 1860. évben, és még azután is látjuk. A nyolcz osztályu (fő) gymnasiumot négy osztályu (kis) gymnasiummá változtatták át, és az 1860. évi német Tudósítvány czímlapjára kétféjü sást tűztek. Nem csoda, hogy a kegyes-tanítórend, azt adván okul, hogy a rend egyéneinek száma csökkent, a helytartó tanácssal kötött szerződés alapján, a tanintézettől öt évre búcsút vett. — E szerződés lejártával a kegyes-tanítórendnek a gymnasiumot 1864/5. tanévtől kezdve ismét átvennie kellett volna, de újabb kérvénye következtében, egyének hiánya miatt 1864. évi jún. 11-kén 9754. szám alatt kelt kegyelmes udvari rendelettel (51104/865. szám alatt kiadott helytartósági intézvény szerint) további öt évre, avval a kötelezettséggel mentették föl, hogy minden évben a tanintézethez legalább egy tanárt küldeni, s így öt év lefolyása alatt a gymnasium négy alsó osztályában a tanári személyzetet rendje tagjaival kiegészíteni tartozzék. (Mészáros Ferencz. Lásd a »Tanítási tiszteletdíjak és másféle pénzösszegek utalványozása« című szakaszt.)

A kegyes-tanítórendűek a tanításban, mindenre nézve a jézustársaságokat követték, avval az eltéréssel, hogy az 1777. és 1778. években a Parvát öt felé (Maiores, Minores, Conugiistae, Comparatistae, Declinistae) osztották. — Az 1778. év végén a Parvát az elemi osztályokhoz csatolván, a VI osztályu gymnasiumból 1809-ig V osztályu (I. II. III. Grammatica Poësis, Rhetorica) gymnasium lett. Az 1809/10. tanévben a három nyelvtani osztályhoz csatolták a Syntaxist; így lett az V osztályu tanintézetből ismét VI osztályu gymnasium egészen 1850. évig. Ez évig tartott az osztálytanítási rendszer; ez évben kezdődött a szaktanítás; ez évben emelték föl a nagy-gymnasiumot fő (vagyis: VIII osztályu) gymnasiummá. E magassági színvonalon állott 1860-ig. Ez évben a VIII osztályu gymnasiumból, mint azt már fölebb említettük, IV osztályu gymnasiumot csináltak. A IV osztályu kis-gymnasiumot 1861. ismét VI osztályu gymnasiummá avatták fel, s olyan mai napság is. Az előadási nyelv egészen 1845. évig latin volt.

E csoportosan elősorolt általános történeti adatok után vegyük elő a különös, és pedig úgy a magán színezetű és érdekű, valamint a hivatalos történeti adatokat: részint azért, mert szintén a tanintézeti történet eme részének kiegészítéséhez tartoznak; részint pedig azért, mert kegyeletes kötelesség hálásan megemlékezni azokról, kik a tanintézetnek anyagi és szellemi érdekeit egyaránt szívőkön hordották. Olyan történeti adatok időrendben röviden jelezve a következők.

1777. évben alakult Sodalitas Mariana; de az egyesület 7 év múlva, minthogy azt II. József eltörülte, 1784. megszűnt lenni.

1784. nov. 1-jén kelt rendelettel hozták be a német nyelvet mint kötelező tantárgyat az I. osztályba, azután pedig fokozatosan a többi osztályba is. E rendszer tartott egészen 1878-ig; 1878/9. tanévben a német nyelv tanítása kezdődik a III. osztályban.

1807/8. kezdtek tanítani a magyar nyelvet. Első, ki a gymnasiumban a magyar nyelvet előadta, volt Benyák József, a szépművészetek és a bölcsészet doktora. Magyar nyelvi tanzékére úgy lépett föl, hogy tanítványaihoz hazafias, lelkes magyar beszédet tartott. A beszéd könyvnyomatban is megjelent.

1845. évben tanítási nyelvül, a latin előadó nyelv helyett, a magyar nyelvet használták.

1850. évben alakult a városi és kincstári urakból, a plébános- és a gymnasiumi tanárokból szervezett iskolai bizottság, mely azt tűzte ki magának feladatául: hogy a gymnasium fegyelmét és tanítási rendszerét figyelemmel kíséri, s a tanintézet anyagi hiányait pótolja. Az anyagi hiányok pótlására mulatságokat rendezett. Ilyen mulatságot tartottak 1855., melynek tiszta jövedelmét, 726 frtot 43½ krt. a physikai tanszerek megszerzésére fordították. Ez iskolai bizottság 1859. évben megszűnt létezni. Gyűléseinek száma 17; az első gyűlés jegyzőkönyve latin nyelvű, a többi 16 gyűlés jegyzőkönyve német. (Lásd »A tanintézet levéltárát.«)

1853/4. tanévben első német nyelven szerkesztett iskolai Tudósítvány.

1860. a Tudósítvány címlapján kétféjű sas látható; 1865—1869. években kiadott magyar Tudósítványok címlapján magyar korona.

1869. évben a gymnasiumi ifjúságot a rajzolásra és tornázásra a városi rajzoló tanár és városi tornamester kezdték tanítani. A rajzoló tanár tanszékét 1879. rendszeresítették; az óta a gymnasiumnak saját, és pedig rendes rajzoló tanára van. A tornatanítás olyan karban van, mint 1869. évben volt.

1869/70. létesült az ifjúsági magyar önképző kör. A kör mindig egy tanárnak felügyelete alatt állott. E tanévben létesült az ifjúsági könyvtár is, melyre Boltizsár József, mint selmeczbányai prépost-plébános és esperes 50 frtot adott és az ifjúsági könyvtárnak védője volt. Az 50 forinthez egyes nagylelkű adakozóktól bejött 32 frt 50 kr. — Ez összegből (82 frt 40 kr.) alapították a 137 kötetből álló ifjúsági könyvtárt; melynek létszáma jelenleg (1895. évi december végén) 1491 darab 1666 forintnyi értékű. (Lásd »A tanintézet felszerelése« című kimutatást.)

1875. A vallás- és közoktatási m. kir. Ministerium által pártfogolt és az országos középiskolai Tanáregyesület által 1875. évi aug. 5-kétől 10-ig Budapesten rendezett első Országos rajzkiállításakor a bíráló bizottság a selmeczbányai kir. kath. gymnasiumot szabadkézi rajzolataiért (Gyulai László tanár) elismerő okirattal tisztelte meg.

1879. alakult a tanintézeti Alumneum egyesület. Ugyanez évben gyűjtés az ifjúság új zászlójára, összegyűjtöttek 213 f. 58 krt.

1870. Az alumneumi egyesület alapszabályainak megerősítése, és az ifjúsági zászlónak ápril 24-kén megáldása.

1881. Az alumneumra aláírás útján bejött 8400 forint.

1882. szeptember 13. Simor János, biboros hercegprímásnak a város részéről diszes fogadtatása. Az ünnepi jelenetben részt vett a gymnasiumi ifjúság és a tanári kar. Ő Eminentiája okt. 17-kén 5089. szám alatt elfogadja az alumneumi védőséget és 500 forinttal lép az alapító tagok sorába. (Lásd az »Állandó jutalmak és ösztöndíjak« czimű kimutatást.) Ugyanakkor Boltizsár József, fölszentelt püspök 100 forinttal az alumneum-egyesület alapító tagjává lett.

1883. Ő császári és kir. apostoli Fölségének névnapján Szártorisz Ferencz, — a király koronázási évforduló ünnepnapon Schambach Gyula és Szártorisz Ferencz alkalmi beszédeket tartottak. A gymn. igazgató távollétével a gymnasiumi ügyeket Szártorisz Ferencz vitte; ugyszintén 1889. és 1892. években is. Az 1883. év a tekintetben is említésre méltó, hogy akkor hangzott Selmeczbányán, Ormay Ármin, gymnasiumi tanár koporsójánál az első magyar bucsuztató ének.

1884. A magyar szabadság és alkotmányért 1849. elesett honvédek tiszteletére a felvidéki magyar közművelődési egyesület a hodrusbányai völgyben emléket állított. A honvédemléknek felavatási ünnepén, jún. 2-kán részt vett, zászló alatt, tanárai-val együtt, a selmeczbányai kir. kath. gymnasiumi ifjúság is.

1885. mozgalom a VI osztályu gymnasium kiegészítésének érdekében. Ugyanez évben Schon Alajosné az alumneum részére 240 frt 10 krt gyűjtött.

1888. Tóth Imre, kincstári főorvos a tanintézethez tiszteletbeli orvossá lett kinevezve nov. 26-kán 44250. szám alatt.

1889. gyászos Isten-tisztelet Ő csász és kir. Fönségeért, Rudolf trónörökösért.

A beteg igazgatót helyettesítette Szártorisz Ferencz.

1890. januárban 8 napi szünetelés, a városban dühöngő nagy influenza miatt, orvosilag elrendelve.

Ugyanez évben Simor János, biboros hercegprímás 50 ezer forintot ajánlott fel a selmeczbányai kir. kath. VI osztályu gymnasium nyolcz osztályu tanintézeté kiegészítésére. De fájdalom! nemes szándékát hirtelen halál következtében nem valósíthatta.

1891. febr. 3-kán gyászmise a boldog emlékü Simor János, bíboros herceg-prímásért.

1891. három napi ajtatosság Boldog Pirotti és Pompilius tiszteletére.

Ugyanez évben tanintézetünk 12 növendéke részt vett a budapesti országos magyar tanulói ifjúság tornázási versenyzésében. E célra a város útravalóul adott 35 frtot, a helybeli takarékpénztár 25 és egyes adakozók 70 forintot, összesen 130 frt. A besztercebányai kerületi tornaversenyzésen 1895. megjelent a tanintézet növendékei közül 16 tanuló.

1892. A görög nyelv pótlására rendelt tanulmányoknak a gymnasium tantárgyai közé fölvétele és tanítása.

E tanév nagyon végzetes volt mind a tanári karra, mind pedig a tanintézeti ifjúságra nézve. Három tanár és még az igazgató is betegeskedett. Azonkívül még a rajzolótanár helyett (ide nem véve a tornamestert) a tanszékeken csak hat tanár munkálkodott.

Szabó József, tanár deczember elején megbetegedvén, hogy megrongált egészségét helyre állítsa, édes anyjához Kecs-kémétre ment s márczius 7-kén meghalt.

A tanulók közül súlyos betegség volt négy; halállal végződött egy.

E gyászeseteken kívül még az a szomorúság is érte a tanintézetet, hogy gymnasiumunk püspöki biztosa, Kvassay Móricz, selmeczbányai prépost-plébános és esperes is az égiek hazájába költözött.

Mindamellett, hogy tanintézetünk annyi betegség és haláleset miatt szomorkodott: része volt az örömben is, midőn Ő csász. és kir. apostoli Fölségének, a Királynak okt. 4-kén, és Ő csász. és kir. Fölségének a Királynénak nov. 19-kén névnapiját ünnepelte. De mindenekfölött kiváló örömnapija volt tanintézetünknek jún. 8-kán, midőn Ő csász. és kir. apostoli Fölségének, a mi legkegyelmesebb Urunk s Királyunk koronázásának 25-dik évi emlékünnepeét ülte. Akkor e nemzeti ünnepnek örömére az igazgatóhelyettes a tanintézetet kivilágította és az alumneumi növendékeket megvendégelte.

1890. Léway Imre, tartományi kormányzó meglátogatta a kegyes-tanítórendüeket és a tanintézet minden osztályát.

Végeztél a tanintézeti történet eme részéhez a tanítási

tiszteletdíjakról és másféle pénzösszegek utalványozásáról-, a tanulók létszámáról-, a tanintézet felszereléséről-, a tanintézet levéltáráról-, a tanintézeti alumneumról-, a tanintézethez tartozó ösztöndíjakról, a Tankerületi Főigazgatók- és Püspöki Biztosokról szóló szakaszos kimutatásokat csatolván, a selmeczbányai királyi katolikus gymnasium történetének a végéhez értem. Hátra van még, hogy az imitt elősorolt kimutatások legvégén a tanintézetnek ugy a multban, mint a jelenben a közművelődésre való hatása- és befolyásáról szóljak.

Tanítási tiszteletdíjak és másféle pénzösszegek utalványozása.

1776. évben utalványozva volt 1700 frt a selmeczbányai kegyes-tanítórendűek részére. És pedig: a gymnasiumi igazgató-, 5 tanár- és a Catecheta számára évi kétszáz-kétszáz forint; azon kívül az igazgatónak tiszteletdíj czimén évi kétszáz- és a gymnasiumi szolgának évi száz forint. (A tanintézeti levéltár. 67 l. Nro. 2.)

1777. évben könyvekre és természettani eszközökre 100 frt. (A gymn. levélt. 67 l. Nro 11.)

1825. május 2-kán a város szerződést kötött a kegyes-tanítórenddel, melynek alapján a gymn. igazgatóság az elemi iskolák igazgatását is magára vállalta; és azért a várostól évi 100 frtot tiszteletdíj fejében kapott. E hivatalt a pozsonyi cs. kir. helytartósági osztály 1856. évi szept. 3. 22133. szám alatt kelt rendelete a helybeli plébánosra ruházta.*

1838—1847. évig Selmeczbánya városa a kegyes tanítórendnek 260 frtot fizetett évenként, azért, hogy az I. grammatikalis osztály tanítását magára vállalta. Az előtt (1806—1838.) az I. grammatikalis osztályban világi tanár foglalkozott. — 1847. évtől kezdve a 260 forintos összeget febr. 9-kén 5068. szám alatt kelt helytartósági rendelet szerint a kegyes-tanítórend a tanulmányi alapból húzta.*

1859/60. tanév kezdetéig a tanintézeti kellő számú tanárokról a kegyes-tanítórend gondoskodott. E tanévtől kezdve a kegyes-tanítórendet e kötelezettség alól, 5 évre a cs. kir. okta-

tásügyi Ministerium 1859. évi júl. 5. 10742/617. szám alatt kelt rendeletével fölmentette; és a négy felső osztályt megszüntette. A kegyes-tanítórendűek eme fölmentésénél fogva a tanintézeti költségeket a tanulmányi alap fődözi; azért a kegyes-tanítórendnek a tanulmányi alapból, a selmeczbányai gymnasiumra kiadatni szokott, fentebb említett segítségi összeget is megszüntették.*

E gymn. a szükséges tanárokat az államgymnasiumokra nézve fennálló szabályok szerint kapja, tekintetbe vevén az 1864. évi jún. 11-kén 9754. szám alatt kelt kegy. udv. rendeletnek határozatait.*

A gymnasiumi helyiségek berendezési, s a tanszerek beszerzési, s fentartási költségeit jelenleg (1865.) a tanulmányi alap fődözi; az épületeket pedig a kegyes-tanítórend tartozik fentartani, mely e czélra, valamint többi házaira, ugy a selmeczbányaira nézve is 1804-dik évi 7718. szám alatt kelt kegy. udv. rendeletnél fogva 200 v. frt., vagyis 84 frt o. é. évi járulékot a tanulmányi alapból húz.*

E gymnasiumot az 1859. évi júl. 15. 10742 617. szám alatt kelt ministeri rendelet a III. osztályu államgymnasiumok közé ideiglenesen soroztatván, a tanszékeket pályázat útján tölteti be.*

Az 1869. évi okt. 27-kén 20256. szám alatt kelt ministeri rendelet a selmeczbányai kir. kath. gymnasiumnak évenként 300 forintot utalványoz a tanításhoz szükséges eszközök megszerzésére. (1876. évi Értesítő.)

* Mészáros Ferencz, bölcészeti tudor, magy. kir. helytartósági titkár. A magyarországi kath. gymnasiumok története. Budán, 1865.

A tanulók létszámának 1777—1896. kimutatása.

Évszám	Tanulók száma	Évszám	Tanulók száma	Évszám	Tanulók száma
1777	234	1806	251	1835	210
1778	251	1807	*	1836	209
1779	305	1808	236	1837	202
1780	193	1809	249	1838	198
1781	193	1810	280	1839	151
1782	169	1811	190	1840	151
1783	147	1812	208	1841	158
1784	131	1813	209	1842	158
1785	128	1814	220	1843	185
1786	87	1815	208	1844	203
1787	89	1816	210	1845	218
1788	79	1817	204	1846	177
1789	71	1818	222	1847	155
1790	85	1819	225	1848	153
1791	58	1820	192	1849	141
1792	95	1821	202	1850	117
1793	121	1822	192	1851	122
1794	131	1823	203	1852	122
1795	146	1824	203	1853	122
1796	168	1825	232	1854	135
1797	164	1826	260	1855	158
1798	189	1827	229	1856	155
1799	179	1828	214	1857	166
1800	180	1829	213	1858	169
1801	182	1830	204	1859	199
1802	183	1831	212	1860	113
1803	200	1832	219	1861	134
1804	186	1833	210	1862	117
1805	232	1834	284	1863	126

* Ez évben a tanintézet, valamint a város nagyobb része a kegyes tanítórendűek tárházával és a főtemplommal együtt hamuvá égett, az előadások szüneteltek.

Évszám	Tanulók száma	Évszám	Tanulók száma	Évszám	Tanulók száma
1864	165	1875	116	1886	208
1865	187	1876	132	1887	205
1866	160	1877	140	1888	194
1867	154	1878	140	1889	180
1868	155	1879	153	1890	174
1869	152	1880	176	1891	175
1870	135	1881	195	1892	169
1871	126	1882	188	1893	152
1872	108	1883	204	1894	121
1873	108	1784	203	1895	123
1874	114	1885	201	Összesen:	20494

A tanintézet felszerelése.

A felszerelési tárgyak osztályai és gyűjteményei	A tárgyak		
	darab-szám szerint	érték szerint	
		ft	kr
Tanári könyvtár	9729	8265	83
Ifjúsági könyvtár	1491	1666	—
Történelmi és földleirási szertár. Térképek, történelmi képek, atlaszok, földgömbök stb.	271	1119	65
Pénz- és éremgyűjtemény	588	57	99
Állattani gyűjtemény. Emlősök, madarak, hüllők, halak, tojás- és fészekgyűjtemény, csigák, kagylók és rovarok stb.	5608	1307	16
Növénytan gyűjtemény. Mag-, termés-, rügy- és fagyűjtemény	12456	664	79

* Ide vannak véve a Programok (Tudósítványok) is. És pedig: darabszáma nézve 6025; ebből külföldi 1163, belföldi 4862, e közül a helybeli kir. kath. gymnasiumi 37.

A felszerelési tárgyak osztályai és gyűjteményei	A tárgyak		
	darab- szám szerént	érték szerént	
		frt	kr
Ásványtani gyűjtemény. Érczkövek, kőzetek, jegecek, utánszövetek és szerek az ásványtan tanításához	692	343	89
Természettani szertár. Erőműtan, tapadástan, légtan, hőtan, hangtan, fénytán, delezesség, elektromosság stb. előadásához való szerek és készülékek	366	350,3	48
Vegyítéstani gyűjtemény. Szerves és szervetlen vegyületek és különféle eszközök	1122	650	90
Mennyiség- és méréstani eszközök, készülékek és tanszerek	133	224	50
Rajzolószertár. Minták, domborművek, képek stb.	795	665	92
Zene- és énekszertár. Hangszerek és hangjegyek	129	378	50
A tanintézeti igazgató lakásán levő tárgyak, iratok, névkönyvek stb. . .	389	294	50
Butorok. Tanári szobában, tanári és ifjúsági könyvtárban, természetleírási-, földleírási-, természettani- és a többi szertárban, kémiai konyhában, rajzoló teremben, I—VI osztályban stb. helyiségben	450	2965	22
Összesen:	34209	22108	33

A helybeli kir. kath. gymnasiumi Programok (37) 1821. évtől 1895. évig hiányosan, szakadozott sorrendben következnek egymásután

A hiányzók száma 38 (és p. az 1823—1829. 1831—1853. 1855. 1856. 1862—1864. 1870. 1874. 1875. évekből valók)

A meglevők (37) 1821, 1822. 1830. 1854. 1857. 1858—1861. 1865—1869. 1871—1873. 1876—1895. évek.

A meglevőkből latin nyelvű 3; német nyelvű 6; magyar nyelvű 28;

Érdemsorozat van 10, Program 18; 21 Programmban van értekezés; és pedig: 1 latin, 3 német és 17 magyar; 16-ban nincs.

A tanintézet levéltára.

1. Protocollum Gymnasii Regii Schemnicziensis continens Circulares Epistolas Superioris R. Directoris et Intimata Ex. C. R. Locumtenentialis ab Anno 1776/7. usque 1788.

2. Protocollum Gymnasii Regii Schemnicziensis continens Circulares Epistolas Superioris R. Directoris et intimata Excelsi Consilii R. Locumtenentialis ab Anno 1789. usque 1803. 16. Februarii.

3. Protocollum Gymnasii Regii Schemnicziensis continens Circulares Epistolas Superioris R. Directoris et Intimata Excelsi Consilii R. Locumtenentialis ab Anno 1083 usque 1815. 4 tam Januarii.

4. Protocollum Gymnasii Maioris Schemnicziensis Scholarum Piarum ab anno 1777. usque Mensen Novembrem anni 1825.

5. Protocollum Regii Gymnasii Schemnicziensis ab Anno 1815. usque 1834.

6. Ordinationes altiores in re literaria dimissae a mense Septembri anni 1834. usque 5 Martii 1851.

7. Protocollum continens Intimata I. Commissionis Studiorum cum Centrali Censorum Collegio unitae item Catalogum librorum prohibitorum et opera Censurae locali substrata ab Anno 1843. usque 1848.

8. Schulbehördliche Verordnungen vom 25. September 1850. bis 24. September 1851.

9. I. Correspondenz vom 21. October 1850. bis 31 Dec. 1852.

II. Geschäftsprotocoll vom Schuljahre 1850/51 – 62.

10. Elenchus Librorum a moderna Viennensis Censurae Commissione Aulica partim prohibitorum, partim pro Prohibitibus declaratorum Anno 1783.

11. Felsőbb helyről érkezett rendeletek, különféle hivatalos iratok és levelezések, valamint a rendes és rendkívüli Conferentiák jegyzőkönyvei 1851/52 – 1895/96.

12. Informatio de discipulis II. Humanitatis Classis Gymnasii Schemniciensis pro I. Semestri Anni Scholastici. 1784.

13. Protocollum Scholasticum ab anno 1777. Gymnasii Regii Maioris Schemnicensis Scholarum Piarum usque annum Scholasticum 1825/26.

14. Protocollum Gymnasii ab Anno Scholastico 1826/27. usque anno Scholasticum 1841/50.

15. Acta Consessuum literariorum a mense Octobri anni 1841. usque 6. Augusti anni 1850. Schemnicii in Maiore regio cath. Gymnasio celebratorum.

16. I. Lehrerconferenz-Protocolle vom 15. October 1850. — 30. Juli 1852.

II. Alphabetisches Verzeichniss d. ausgeschlossenen Schüler

17. Protocoll zu ausserordentlichen Conferenzen mit der städtischen Gymnasial-Deputation und dem Schul-Comitee seit dem Schuljahre 1850/51—1859.

18. I. Hauptcatalog der Schuljugend am kath. Obergymnasium zu Schemnitz vom Schuljahre 1850/51. und 1851/52

II. Real-Index.

19. Maturitätsprüfungs-Protocolle 1852—1859.

20. Igtatókönyv 1861/62—1879.

21. Igtatókönyv 1879—1885.

22. Igtatókönyv 1885—1896.

23. Névkönyvek 1851—1895/96.

24. Protocoll über die mineralogische und geognostische Sammlung wie auch physischen Instrumente des Schemnitzer katholischen Obergymnasiums.

25. Catalog der Gymnasial Bibliothek des kath. Gymnasiums zu Schemnitz.

26. Donati Libri 1860—1882/83.

27. Inventar der Lehrmittelsammlungen 1856/57.

28. Zuwachs der Gymnasial- und Schüler-Bibliothek. 1857/58.

29. Zuwachs der Lehrmittelsammlungen 1857/58.

30. Nachtrags-Inventar 1857/57—1858/59.

31. Pótleltár a taneszközök gyűjteményéről 1858/9—1862/3.

32. A selmeczbányai kir. kath. gymnasium alapleltára.

33. Pecsétnyomó, régi egy; újabb, használatban levő 1.

34. Bélyegző 1.

35. Postakönyv. 1859/60—1881.

36. Postakönyv 1881—1896.

A levéltár most elősorolt összes iratai (a 11. 28. 29. 30. 31. szám alatt levők kivételével) kemény kötésű könyvekben vannak foglalva; és pedig úgy, hogy az igtatások és levelezések egy és ugyanabban a könyvben együtt találhatók. Az igtatás és levelezés elkülönítése 1850. évben kezdődik (9. sz.)

A 11. szám alatt a felsőbb helyről érkezett — és minden rendű hivatalos iratok 1851/52—1895/96. tanévről-tanévre folyó idősorban, csomagok szerint vannak rendezve, s az így beosztott iratokhoz könnyebb keresés végett Tárgymutatókönyv van mellékelve. — Ez évben veszik kezdetüket egyszersmind az önálló igtató könyvek is (9. 20. 21. 22. sz.)

Az 1. és a 2. számú Protocollumban 1785-ig a levelezés latin nyelvű; 1782—1791. német; 1791—1803. ismét latin.

A 3. 4. 5. számú Protocollumban hivatalos levelezés latin nyelven folyik.

A 6. számú Protocollum (Ordinationes) hivatalos nyelve 1834—1844. latin; 1845. évben magyar; 1846—1849. latin; 1850—1851. német.

A 7. számú Prot. 1842—1848. a levelezés magyar.

A 8. és 9. sz. alatt közlött iratok levelezése német.

A 10. sz. Elenchus Libror. közleményei latin nyelvűek.

A 11. sz. Felsőbb helyről érkezett rendeletek stb. 1851/2-től 1895/6-ig magyar hivatalos nyelven folynak.

A 12. 13. sz. Informatio 1784. és Protocoll. 1777—1826. a hivatalos nyelv latin.

A 14. szám alatti foglalt Prot. 1827—1850. (Classificatiók) 1826/7—1843/4. latin; 1844/5—1849/50. magyar.

A 15. számú Acta Consessuum 1841—1850. latin nyelven vannak írva.

A 16. sz. I. Lehrconferenz 1850—1852. 9 Conferentia jegyzőkönyve latin-, 21 Conferentia jegyzőkönyve német nyelven van szerkesztve. — II. Alphabetisches Verzeichniss német.

A 17. és 18. számú Protocoll. 1850/51—1859. I. Haupt Cat. 1850/51—1851/52. II. Real-Index német.

A 19. számú Maturitätsprüfungs-Prot. 1852—1859. német nyelven van írva.

A 20. 21. 22. 23. számú iratok magyar nyelven írvák.

A 24. 25. 27. 28. 29. 30. számúak német nyelven.

A 26. sz. latin-, a 31. 32. 35. 36. számúak magyar nyelven vannak írva.

Nem lesz érdektelen a levéltár eme Protocollumainak valamelyikébe betekinteni. Vegyük elő mindjárt az 1. számú Protocollumot; mit foglal ez magában?

Nro. 1. Instructio pro Directore transmittitur. Neosolii 14. Novembris 1776. Franciscus Berchtold Ept. Neos. *)

Nro. 2. Repartitio 1700 fl. inter Individua Maioris Gymnasii Schemnicz. Director, 5 Professores, Catecheta a 200. flnis annuis. Remuneratio Directoris 200 fl., famulus gymnasii 100 fl. Neos. 28. Nov. 1776.

Nro. 9. Director evocatur Nevsolium pro 15. Octobris, et systema rei litterariae eidem mittitur. Nevs. 28. Sept. 1777.

Nro. 10. Hortus aedificio Scholarum contiguus in usum gymnasticum applicari praecipitur. 12. Octob. 1777.

Nro. 11. Assignatio 100. flor. pro libris et instrumentis physicis transmittitur. 22. Oct. 1777.

Nro. 13. Catalogus librorum abolitae S. J. secundum praescriptas 7 rubricas conficiatur. 6. Nov. 1777.

Nro. 16. Repetitio classium non conceditur. 4. Dec. 1777.

Nro. 19. Triduana sacra ascesis quotannis hebdomada sancta instituatur, 8. Febr. 1778.

Nro. 30. Divisio studiorum in solum tres Grammatices classes. Introductae scholae nationales. 1. Oct. 1778.

Nro. 33. Conceditur classis repetitio. 8. Nov. 1778.

Nro. 48. Prohibentur Scholae latinae elementales. Nemo ad I. grammaticam admittatur, nisi testimonium Directoris Scholae nationalis exhibeat. 28. Sept. 1779.

Nro. 49. Transmittitur novum sigillum in usum Gymnas. Schemnic. 4. Nov. 1779. sat.

Megjegyzendő, ez iratok mind a piaristák tanítási korszakából valók.

*) Minden ügydarab alatt aláírva. — Berchtold Ferencz gróf volt az első besztercebányai püspök, egyszersmind első, besztercebányai tanker. főigazgató 1776–1785. — Ez után az országot 5 tankerületre osztották. Akkor a selmeczbányai gymnasiumot a pozsonyi főigazgatósághoz csatolták. — 1870 évben a pozsonyi főigazgatóság két tankerületre osztott, pozsonyira és besztercebányaira: azóta a selmeczbányai kir. kath. nagy-gymnasium ismét a besztercebányai tankerületi főigazgatósághoz tartozik.

Jezsuita korszakbeli iratok e levéltárban nincsenek. Azokat pótolják a «*Literae Annuae S. J.*» (a bécsi cs. és kir. kir. udvari könyvtárban) czimű kéziratok, továbbá, »*Catalogus Personarum et Officiorum S. J.*» egy része a bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban, egy része a budapesti m. k. egyet. könyvtárban- és egy része (a legteljesebb) a besztérczebányai püspöki könyvtárban leledzik, ide tartozik még a magy. kir. orsz. levéltár őrizetében levő két csomag különféle irat ilyen *Signatura* alatt: 1) »*A. J. 111. Fasc. 1. 2. 3. Residentia S. J. Schemniciensis.*» Ez okiratok között legbecsesebb s legnagyobb értékű I. Lipót adományozó oklevele. Őrizik a magy. kir. országos levéltárban.

A domonkos rendűek korszakából szintén semmiféle irat sem található a tanintézeti levéltárban. Egy irat van a magy. kir. országos levéltárban, de az is csak *Copia*, latin nyelven szerkesztett szerződésnek másolata. Tartalma ez: a domonkos rendű testvérek valami kis malmot haszonbérbe adnak *Sutoris István Benedek* nevű fiának és ennek törvényes fiainak, úgy, hogy a klastromnak évenként, Szent Egyed apát ünnepnapján nyolcz forintot fizessen, azon kívül, mit a Convent a maga számára örlet, abból vámot ne szedjen. Kelt 1489. ápril 1-jén. Névalírás és a pecsét helyének jelzése nélkül.

A tanintézeti Alumneum.

A selmeczbányai kir. kath. nagy-gymnasium tanári kara és a város kath. vallásu polgárai több, környékbeli katolikussal létesítettek 1881. évben egy, a selmeczbányai kir. kath. gymnasiumhoz tartozó alumneumi-egyesületet.

Az egyesületnek czélja a selmeczbányai kir. kath. gymnasiumba járó szorgalmas és jó viselkedésű, szegény sorsu fiuknak olcsó áron, vagy egészen ingyen takarékos, de egészséges és tápláló étellemezést adni, *) hogy azok ker. kath. nevelésben és oktatásban részesülvén, egykor a hazának és az egyháznak hasznos polgárai és tagjai lehessenek.

*) E jótéteményben részesülnek más vallásu, szorgalmas, jó viselkedésű, szegény sorsu tanulók is, kik a selmeczbányai kir. kath. gymnasiumba járnak.

Az egyesületnek vannak két rendű (ötszáz- és száz forintos) alapító-, ötven forintos rendes- és 12 forintos pártoló tagjai; ezeken kívül vannak még segítő tagjai is. A segítő tagok a jótékony egyesületet kisebb pénzüsszegekkel, vagy pedig élelmi termékekkel támogatják.

Az egyesület összes (alapító-, rendes- és pártoló) tagjainak száma 252.

Az alapító- és rendes tagoktól bevett pénzüsszeg tőkesítendő és mint olyan el nem költhető; — a tőkék kamatja, valamint a pártoló- és segítő tagok kegyadományai elkölthetők.

Az egyesület el nem költhető tőkepénzének összege 9956 frt 40 kr. Az egyesület butorzatának értéke 176 frt 3 kr.

Az egyesületnek élén áll a gymnasiumi igazgató, mint elnök; egy alelnök; egy választmány és közgyűlés.

Az egyesületnek élelmezési jótékonyágában (1881—1896.) tizenöt év alatt részesült 547, pénzbeli segítségben 24 tanuló. És pedig:

Év		Hány tanuló		Hány tanuló	A pénz- összeg	
					frt	kr.
1881	Élelmezést kapott	17	Pénzbeli segítséget kapott	—	—	—
1882	» »	31	» »	—	—	—
1883	» »	36	» »	—	—	—
1884	» »	47	» »	—	—	—
1885	» »	43	» »	3	55	—
1886	» »	45	» »	—	—	—
1887	» »	41	» »	2	30	—
1888	» »	61	» »	1	20	—
1889	» »	61	» »	2	20	—
1890	» »	45	» »	—	—	—
1891	» »	34	» »	—	—	—
1892	» »	29	» »	—	—	—
1893	» »	22	» »	7	115	50
1894	» »	17	» »	3	35	—
1895	» »	18	» »	6	50	—
Összesen:		547	Összesen:	24	325	50

Az élelmezési jótékonyágban és a pénzbeli segítségben a nem kath. vallású tanulók is részesültek.

Állandó jutalmak és ösztöndíjak.

A jótékonyág rovatába foglalom ama nagy lelkű jótévők áldozatait, melyeket a selmeczbányai kir. kath. gymnasiumi ifjúságnak a jó erkölcsben és a tanulmányokban tanúsított haladás ösztönzésére, valamint az azokban mutatott előmenetel jutalmazására örök időkre tettek. Ez áldozatok kétfélék; *a)* Minden tanévben kiadatni szokott (állandó) jutalmak, és *b)* Alapítványos ösztöndíjak.

a) Állandó jutalmak.

1. Fekesházy alapítványból évenként, a tanintézet igazgatóságához küldött, határozatlan értékű és mennyiségű könyvek, ama tanulók jutalmazására, kik a magyar nyelvben legnagyobb előmenetelt tanúsítottak.

2. Selmeczbánya városa 20 frankos (8 forintos) aranyat szokott adni oly tanuló jutalmazására, ki Selmeczbánya joghatósági területén született s a magyar nyelvben legjobb haladást tett.

3. Hasonló képen Selmeczbánya városa 15 forint értékű könyveket szokott kiosztani oly növendékeknek, kik a gymnastikában legtöbb ügyességet mutatnak.

4. A kincstár jutalomképen szokott adni 21 forintot oly szorgalmas és jó viselkedésű növendéknek, ki a tanulmányokban, általában véve, jó eredményt mutat.

5. Geramb Gyula L. báró, az »Unio« nevezetű magánbányászati igazgatója 1802. évben 21 forintot utaltatott az »Unio« pénztárából szegény sorsu, jó viselkedésű, szorgalmas tanuló jutalmazására. Ez alapítványt Geramb Ferencz L., báró 1852. évi jan. 3-ikán írásba foglaltatta és biztosította, mind addig, míg azt az »Unio-társaság« körülményei megengedik.

b) Ösztöndíjak.

1. Fábián-Nedoly 100 forintos alapítvány,
2. Eiben József 1000 forintos alapítvány.
3. Barsy József 100 forintos alapítvány. *)

*) Még a bíróság kezében van.

Ez alapítványok kamatai szegény sorsu, jó viselkedésű szorgalmas növendékek fölsegítésére szánvák.

4. Főmagasságu biboros herczeg-prímás, Simor János, mint a tanintézeti Alumneum védője és alapító tagja 500 frtos alapítványt tett, hogy annak kamatából egy, szegény sorsu, jó viselkedésű szorgalmas tanuló évenként, míg a kir. kath. selmeczányai gymnasiumba jár, ingyenes élelmezést kapjon.

5. Péch (Pécs) Antal, főbányaigazgató, ministeri tanácsos, országos képviselő hasonlóképen, mint az Alumneumnak alapító tagja 500 forintos alapítvánnyal kötelezte le maga iránt való kegyeletos hálára a selmeczányai kir. kath. tanintézetet.

Tankerületi Főigazgatók.

1. Berchtold Ferencz gróf, beszterczebányai püspök, 1776-tól 1785-ig főigazgató.
2. Prónay Gábor báró 1785—1791. mint tankerületi Pro-director helyettesítette őt Fleischhacker János 1793-ig.
3. Szapáry József gróf 1793—1822.
4. Orgler József, pozsonyi kanonok 1824—1830.
5. Adamkovics Mihály, esztergomi kanonok 1831—1845.
6. Cherrier Miklós, pozsonyi kanonok 1846.
7. Kozacsek József, zólyomi plébános 1849—1858. nagyvárad-i kassai kanonok.
8. Dragoni Jakab troppai tanár, beszterczebányai, azután kassai gym. igazgató 1858—1860.
9. Barton József, apát 1860—1876.
10. Klamarik János mint beszterczebányai gym. igazgató 1883-ig ideiglenes főigazgató, 1883. évben pedig rendes tankerületi főigazgató, I. Ferencz József-rend lovagja.
11. Nuber Sándor eperjesi gym. igazgató 1883—1885.
12. Szieber Ede ungvári gym. igazgató 1886—1887.
13. Dunay Ferencz jogakadémiai tanár 1888—1890.
14. Spitkó Lajos beszterczebányai gym. igazgató, helyettes főigazgató 1890—1891 . . .
15. Dunay Ferencz főigazgató 1891.

Püspöki Biztosok.

1. Neander Antal a jézustársaságiak eltörlése után első selmeczbányai plébános 1780—1783.
2. Keller György 1783—1803.
3. Juraga István 1803—1827.
4. Kranz Alajos prépost-plébános esperes 1827—1850.
5. Szehm József prépost-plébános esperes 1850—1856.
6. Boltizsár József prépost-plébános esperes, képviselő 1857—1874. fölszentelt püspök és esztergom-egyházmegyei érseki főhelyettes (Vicarius Generalis.)
7. Szentinger Ferencz prépost-plébános esperes 1874—1883.
8. Hönig Vilmos szent-antali plébános, 1883. esperes és püspöki biztos 1890.
9. Kvassay Móricz 1883. selmeczbányai plébános, 1886. prépost 1890. esperes és püspöki biztos 1891.
10. Podhragyay Pál prépost-plébános és püspöki biztos 1891.

Ez a selmeczbányai kir. kath. gymnasium dióhéjba szorított története. (A tanintézetnél működött egyének, kiknek száma egy ezret túlhalad, és a többi adat hely szűke miatt nem közölhetők.)

Még csak egy két szót a tanintézetnek a társadalmi életre és a közművelődésre kiható befolyásáról.

Hogy a selmeczbányai középiskolának ugy a multban, mint a jelenben nagy és hasznos befolyása volt, azt tagadni lehetetlen.

Ezt bizonyítja 1-ször már a K. sz. u. VIII. században űzött s a XIII. században virágzott bányászat. Akkor még bányászati akadémia nem lévén, mi valóbb színű, de sőt bizonyosabb annál, hogy a bányaműveléshez szükséges tudományos előkészültségű egyéneket, legalább is az alsóbb rendű tisztviselőket (az akkori követelményeknek megfelelően) a domonkosék középiskolájából szedték? Erre vall még az is, hogy a jézuiták későbbben az ifjúságot Mechanikára és Hydraulikára is oktatták. E mellett szól 2-szor, hogy ez iskolában három, domonkos-, jézustársasági- és kegyes-tanítórendű jeles egyének tanítottak, kik mint tanárok és tudományos műveltségű férfiak egyaránt nagy tekintélyűek voltak. Ugyanazt bizonyítja 3-szor

az iskolának ősi kelete. Teljes lehetetlenség, hogy az oly tanintézetnek a közművelődésre ne legyen hatása, mely hatszáz esztendőn felül létezik. De azt bizonyítja végre az újabb kor is; mert a selmeczbányai kir. kath. gymnasium mind az egyháznak, mind pedig a haza világi köreinek igen sok művelt egyént, lelkes hazafit (papot, ügyvédet, orvost, katonatisztet, tengerészt, megyei és állami tisztviselőt, tanárt) adott; annyira, hogy alig nevezhető életpálya, társadalmi kör, melyben a selmeczbányai kir. kath. gymnasiumból kikerült növendékek mint tudományos műveltségű egyének s a társadalomnak hasznos tagjai az egyház és a haza javára ne munkálkodnának.

Ebből látni való, hogy a selmeczbányai kir. kath. gymnasium a közművelődés terén igen hasznosan és nagy sikerrel működött. Adja Isten, úgy legyen az a második évezredben is!

Irta: *Szártorisz Ferencz.*

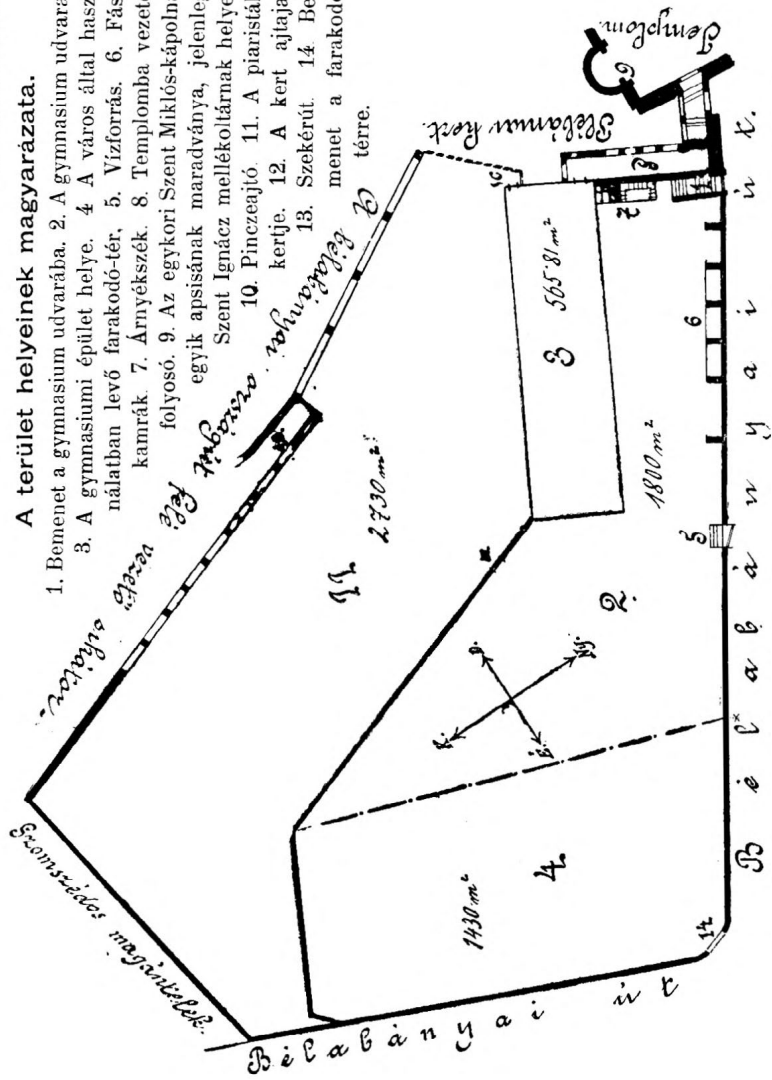

I. melléklet.

A terület helyeinek magyarázata.

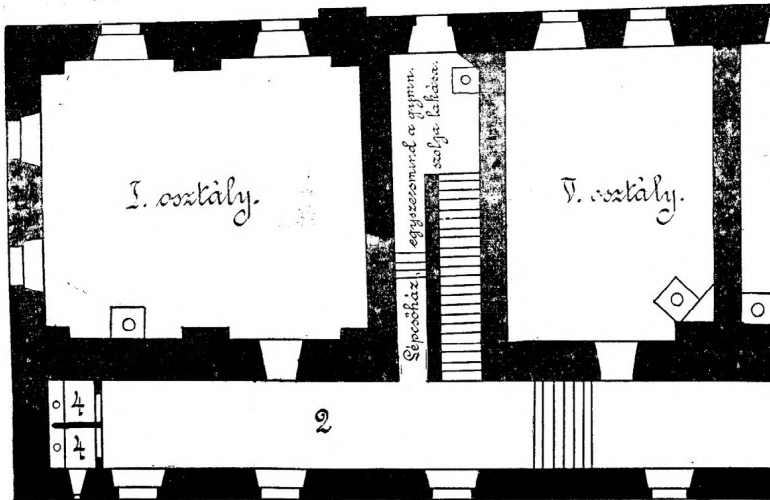
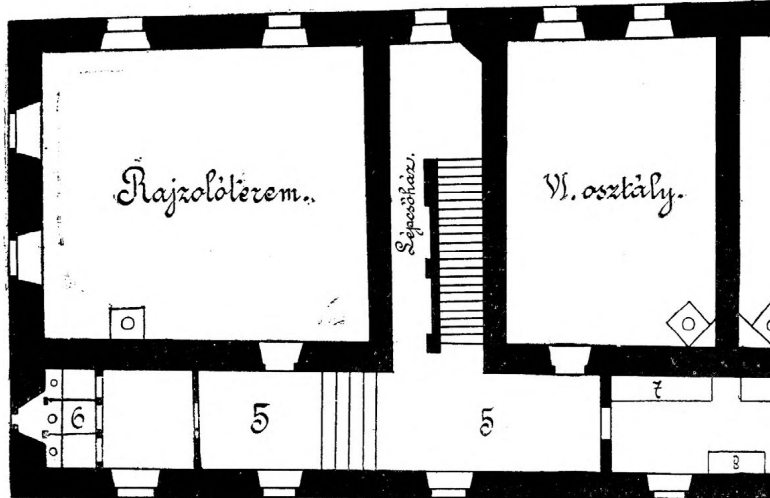
1. Bemenet a gymnasium udvarába. 2. A gymnasium udvara.
3. A gymnasiumi épület helye. 4. A város által használatban levő farakodó-tér. 5. Vizforrás. 6. Fáskamrák. 7. Ármékszék. 8. Templomba vezető folyosó. 9. Az egykori Szent Miklós-kápolna egyik apsisának maradványa, jelenleg Szent Ignác mellékoltárnak helye.
10. Pinczejátó. 11. A piaristák kertje. 12. A kert ajtaja. 13. Szekérút. 14. Bemenet a farakodó térre.

A selmeczbányai kir. kath. gymnasium területének rajzolata.

A selmecsbányai kir. káth. gy.

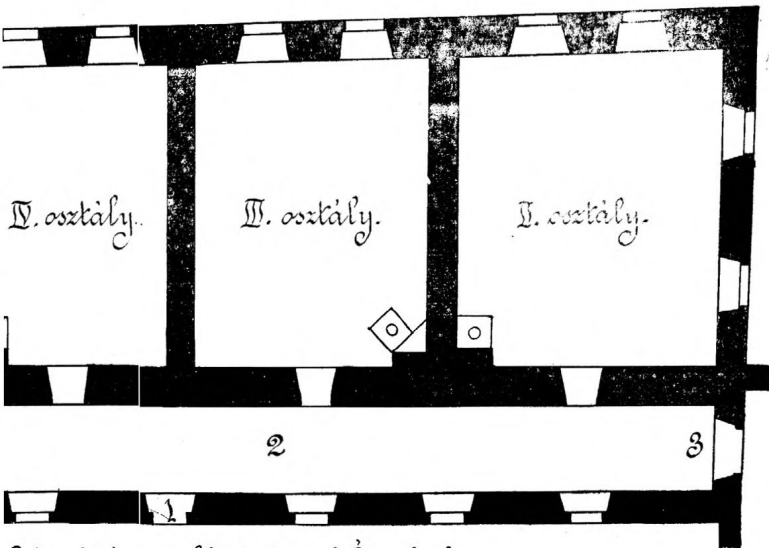
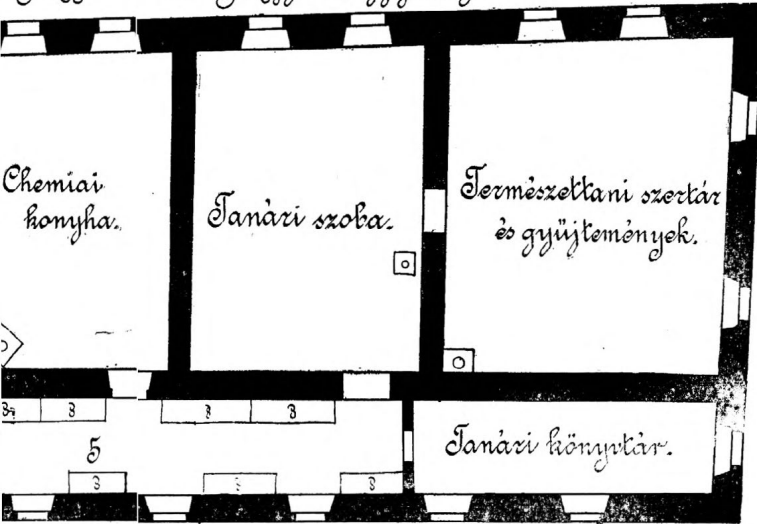
Emelet. 5. Folyosó. 6. Ármylek. 7. Ifjú

Földszint. 1. Bemenet. 2. Folyosó. 3. Munka

mnasium helyszíni rajza

osági könyvtár. 3. Csavány, kagyló- sat. gyűjtemény.

A templomba vezető folyosó ajtaja. 4. Anyakönyvek.
R. 1: 132'12.

N O S L E

DEI gratia electus Romanorum

Hungariz, Bohemiz, Dalmatiz, Croaticz, Sclauoniz, Rame, Seruiz, Gallitiz, Loc
rie, Carinthiz, Carinthiz, Marchiz, Morauiz, Comes Habzburgi Tyroliz, Ferren, Riburzi, et Ger
ximi preteritis diebus preter Officialis nros Camerales de Communitat Libere ac Regie Meritana
preparari curauit. Qualiter ydem nobilibus in predicta Ciuitate nra partem Communitatis cor
munum eiusdem Cuius Beneficiorum preteriti Ecclesiastice aliorum a Predecessoribus et eundem C
plis ibidem antiquitus erectis admitterentur ab Acatholico. Supplicantes Mami nre nos et reliquos
modum et Congruum ex preteritis Annouitibus Templis pro Spirituali uirorum Exercitio Cath
dem Preuentionem clementer admittere. Præterquam enim hoc superius Seculo uirtute Pacificationis Vici
dicio Catholice Romane Religionis admissum sit, ut ut Ceteris et Templis eundem Inuicta p
predicta Ciuitatis nre Schrammencis Templum, prius Catholice ex Antiqua sua Fundatione
digniorum Templis, quæ ut primum a diuina Religione ex hoc Regno nre Hungaria parum ob Imm
tum Bonis et lucibus ipsorum Possessionumque a diuina condita. Recitatur Hungaria aliquo p
norum tam ueri per consequens ad humanam artem nram Summ Ecclesiarum Dei in hoc Regno n
Primus aliorum memoria recte sub illud tempus quo proprio auctoritate Tumulus antioch Reliquis
tem scire cautionem, et dispositionem. Vt Templis Monasteria, et Bona aliorum Religiosorum cui
bus Inuentus sub Preceptore non Hæretico aut Suspensio Catholice eruditione Inuentu possunt. E
declaratum abutitur, talis cura et dispositione similium preter ceteris in exauis prius nris
Religiosorum Bonis, et Templis habuerit. Tum vero quod Templis eadem, et Bona præter prædecla
cuerunt. Totalem Curam, et Dispositionem predictorum Templorum et Bonorum eundem
Communitatis efficiantibus ex pluribus Templis unum eandem obligarentur. Ob hoc Nos pro ea qu
cuius cultui conseruata, in suo Intentioni Fundaret Contra hos conuertantur. Ex præteritis pl
dolis et ceteris unum Hospitalem nunc dicunt prope Domum Cameraticam. Situationem, etiam a Reli
Transmigrationem eorundem discurrunt et ad Collationem nram Regiam deuoluam, in qua scilicet
Pastoribus nri Regii quod generaliter in omnibus Regni nri Hungariz partibus et Subiectis Ecc
monia optimo iure habere et exerceere dignoscantur. Supra factis Catholicis in predicta Ciuitate nre Se
minime una cum uniuersis auctoritate Templis, et Ceteris Bonis temporalibus eundemque p
conferendum, et applicandum duximus. Imo damus, et confirmamus, applicamusque. Harum nra
di Episcopi Ecclesie Sacerdotes, Censurarij nri et per diem Regnum nram Hungariz. Aucto
Millesimo Sexcentesimo Sexagesimo Octauo. Regnum nram Romanam Imperatorem Hungariz

Leo X

POLODVIS

Imperator semper Augustus, ac Germani

Comerit, Cumania, Bulgariaque &c. Rex Archidux Austria, Dux Burgundia, Brabantia, Sty-
ria &c. Memoria commendamus tunc presentium significantes quibus expedit universis. **2VO** cum huius
Civitatis nra Schismatica Synagoga Cuius et Ingle Catholici Propria ibidem Demetilia habentis Mani nra ne
intrinsece cunctaque Onera Civitatis ad nos aliter supportare deberent, participatione nihilominus, et usui, Commu-
nibus Catholice non nisi in Vno Catholice Fundationum de iurisdictione, et ne quidem in possessione unius et pluribus Tem-
pore Catholice aliter Centes efficiendum neminibus prestanda cum submissione, quatenus eodem Vno salte Com-
mune suffragari facere dignaretur, per viam nram esse duximus iam Iustam, Piam, et equam Civitatem totius
mensis Statibus et Ordinibus predicta Regni nri Hungaria Laborum Religiosis Exercitium, non nisi abque prei-
udicio, atque ea, que ille Dignitatum tempore occupata fuerit, rursus eidem restituantur, et exinde Parochiale tunc
manere debere. Et tamen pretermittimus, ut adhuc alia in eadem Civitate nra diuersi Ordines, et Instituti Re-
ligiosi Cuiusmodi, et Seniores Iuratum pariter etiam Imperialem Decretum transmigrationibus de se nra, un-
guis erga Deum, Reliquentque Christianam hominibus in Deum acceptis, totius quidem immediate ad Prædictum
Apollonio Patrem Cellatorem deuotus, tunc De quibus Diuus cum Imperator, et Rex Hungar, Ferdinandus
transmigrationem parati sunt, Speciali Decreto Anno Domini Millesimo Quingentesimo Sexagesimo edito, et
Regno decesserunt, ne alij Perennis Ecclesia nris constituti ad erigendas Sibiles, et Ludas Literas, in qui-
bus per expressum interposita Pecunia, Quod si quis Remis quicquid Ecclesia nris prout ordinem, et modum iam
deberet. Et quia memorati Acatholici Schismatica, tunc ex eo quod nullum Ius Patrimonium in quocumque De se
autem modum, et ordinem parum in, rursus priuatis duntaxat, unus parum vero Acatholice Schismatica Ecclesiam
amitterent. Et cunctis cura etiam aliam considerationem, Coniunctis suis Catholice, tam notabilem parum
in conseruandis Perennis Fundationibus teneretur cura, et sollicitudine, ne Bene Ecclesia, tunc etiam Deo dicata
archus Templum a Catholice olim in duna Civitate nra Schismatica in Vno uti premiorum ut Catholice Fun-
dationis alieius Ordinis fuit non ebeat, ex rudibus Ceteris adiacentis colligitur, ut postea, utum pre-
dictam de presentia Antiqua Officialium nrorum Cameralium Sedilia exerceantur, et Authoritas Iuris
Iuris, et Beneficij nra aliter Priuatis vndam, Hungarie Regum, Prædictum videlicet nrorum felices me-
schismatica Commerantibus pro Spiritualibus Exercitio Catholice, et Diuina admittentium subleua-
re, et utilitatis ad idem Templum, et Ceterum ad Iure, et ab Antiqua specie, et gerere debent, dand-
um vigore, et Testamento Legatum, Datum per manus fidelis nostri nobis dilecti Rati Francisci Szeg-
re Catholice in Cite nra Viena, Austrie die vicesima tertia Mensis Nouembris Anno Domini
et ceteris decimo quater, Bohemice vero A N N O decimo trice.

Franciscus Szeg-
Eph. Vicensis
Scriba

Syrianus. Obi.

Adatok a nagygymnasium e tanévi történetéhez.

Az 1895/6-iki tanévre a beíratások július 1—6. és szept. 1—3. voltak. Be lett írva 125 nyilvános tanuló, évközben jelentkezett 2, összesen 127, tehát 4 tanulóval több, mint az előző tanévben.

A tanév a szentlélek segítségül hívásával szeptember 4-én kezdődött és hálaadó istentisztelettel június 29-én végződött.

A rendes előadások szeptember 15-étől június 13-ikáig folytak. Június 15-én voltak a vizsgálatok a róm. kath. hittanból, melyeken mint főegyházmegyei biztos, Podhragyay Pál prépost-plébános úr is jelen volt. A többi tantárgyakból június 16—24. voltak a vizsgálatok.

A tanártestületben következő változások történtek: A kegyes-tanító-rendi kormány az áthelyezett Nagy József, Viezner Gyula kegyesrendi- és Balázsy Ciril világi helyettes tanárok helyébe Para Endre kegyesrendi, Hevesy Ambrus és Láng József világi helyettes tanárokat, szeptember végén pedig a P.-Szentgyörbe áthelyezett Schmollinger Antal világi h. tanár helyébe Réz Gyula vil. h. tanárt nevezte ki.

Hevesy Ambrus vil. helyettes tanárt betegsége miatt a kegyes-tanítórendi kormány márczius 21-én a tanév végeig szabadságolta. A rövid idő alatt is mindnyájunk szeretetét és tiszteletét kivívott tagtárs Székes-Fehérvárra, szülői körébe sietett, hogy gondos ápolással egészségét visszanyerhesse; de az isteni gondviselés másképp intézkedett; april 20-án érkezett a szomorú hír, hogy szeretett tagtársunk meghalt. U. a hó 21-én a tanártestület és tanuló ifjuság részvétele mellett volt érte a gyászistentisztelet. Tantárgyait a többi helyettes tanárok vették át.

Az egészségi állapot a tanártestületben az említett szo-

morú halálesetet s egy heti helyettesítést maga után vont betegségét kivéve tűrhető, a tanulóifjúságban pedig egész tanéven át kedvező volt. Járványos baj nem fordult elő. Dr. Tóth Imre, iskolaorvos a tanulókat 1895. szept. 27-én megvizsgálta és 26 tanulót újra oltott.

A róm. kath. tanulók a hideg hónapokat kivéve naponként vasár- és ünnepnapokon az egész éven át sz. misét hallgattak, a vasárnapi sz. misét sz. tanítás követte; négyszer gyóntak és ugyanannyiszor járultak az Úr asztalához; részt vettek a szokásos egyházi körmenetekben a halottak napján tartott gyászújtatóságban; elvégezték, a husvéti sz. gyakorlatokat és május hó 26-án a Szentségimádást.

Jelen voltak a tanulók cs. és kir. apostoli Felsőseiknek, a királynak és királynénak névünnepén tartott ünnepélyes- és Istenben boldogult Károly Lajos főherczegért tartott gyászistentiszteleten. A koronázás évfordulóján, jun. 8-án isteni tisztelet volt.

A más vallásuak saját lelkészeiktől nyerték hitoktatásukat és azok utasítása szerint teljesítették vallásbeli köteleességeiket.

Május hó 9-én volt hazánk ezredéves fennállása alkalmából a felsőbb rendeletre előírt iskolai ünnepély. Állott ez énekből, szavallatból és felolvasásból; ez alatt lett Ő Felsőseinek életnagyságú festett képe leleplezve. Az ünnepélyen a városi hatóság képviselőin kívül szépszámú közönség is volt jelen. Részt vettek a tanulók a május 11-én a város által kitűzött területen rendezett millenáris diófaültetésben is.

Hivatalos látogatás. Dunay Ferencz, kir. tanácsos és beszterczebányai tankerületi főigazgató úr 1895. október 28—31. látogatta meg hivatalosan intézetünket; meghallgatta minden osztályban ismételtén is mind a tanárok előadásait, mind a tanulók feleleteit, megtekintette a könyv- és szertárakat s látogatásának eredményét az okt. 31-én elnöklete alatt a tanártestülettel tartott gyűlésen közölte.

Tanári kar.

Panek Ödön, kegyes-tanítórendi áldozópap, házfőnök, gymn. igazgató, a gymn. segélyző-egyesület alapító tagja s elnöke, Selmeicz-Bélabánya szab. kir. város törvényhatóságának és r. kath. iskolaszékének választott tagja; tanította a hittant az I., V. és VI. osztályban, heti 6 órában.

Handlos Gyula, h. tanár, a gymn. segélyző-egyes. vál. tagja, a zene-szertár őre; a III. oszt. főnöke, tanította a magyar-, latin-, német nyelvet és történelmet a III., a görög nyelvet a VI. osztályban, heti 22 órában.

Huber József, városi tornatanító, tanította a tornázást az I—VI. osztályban, heti 10 órában.

Láng József, h. tanár, az I. o. főnöke, tanította a magyar-, latin nyelvet és szépírást az I., a görög nyelvet és a történelmet az V. osztályban, heti 22 órában.

Para Endre, kegyes-tanítórendi áldozópap, h. tanár, a gymn. segélyző-egyesület vál. tagja s a természettani szertár őre; tanította a II.—VI. osztályban a mennyiségtant, a II. osztályban a szépírást, a III. osztályban a physikai földrajzot, a IV. osztályban a történelmet, heti 23 órában a III., IV. és V. osztályokban a gyorsírást, heti 1 órában.

Réz Gyula, h. tanár, a II. oszt. főnöke, tanította a magyar- és latin nyelvet a II., a latin nyelvet és történelmet a VI. osztályban, heti 21 órában.

Szártorisz Ferencz, szatmáregyházm. áldozópap, r. tanár, a Sz. István-társulat és a m. kir. természettudományi társulat rendes-, a felvidéki magyar közművelődési egyesület vál. tagja, a gymn. segélyző-egyesület rendes és vál. tagja; az ifjusági könyvtár őre, a VI. oszt. főnöke; tanította a magyar nyelvet a IV., V. és VI. osztályban, a német nyelvet a VI. és a görög nyelv pótlásához tartozó magyart az V. osztályban, heti 15 órában; a francia nyelvet, mint rendkívüli tantárgyat a III., IV., V. osztályban, heti 2 órában.

Vándor József, kegyes-tanítórendi áldozópap, h. tanár, gymn. hitszónok, a gymn. segélyző-egyesület vál. tagja, a m.

kir. természettudományi társulat rendes tagja, a természetrajzi és vegytani szertár őre, a IV. osztály főnöke; tanította a hittant a II., III., IV. osztályban, a földrajzot az I., II. a természetrajzot a IV., V., VI. osztályban, heti 22 órában.

Vojtás Mátyás, rendes tanár, a középisk. tanáregyesület rendes, a felvidéki magyar közművelődési egyesület vál. tagja, a gymn. segélyező-egyesület rendes tagja és titkára, a tanári könyvtár őre, a magyar turista egyesület rendes tagja; az V. osztály főnöke, tanította a latin nyelvet a IV. és V., s a németet a IV. és V. osztályban, heti 18 órában. Azonkívül az irgalmas nővérek vezetése alatt levő leányiskolában tanította a II. polgári osztályban a német nyelvet és növénytant, és a két felső osztályban a magyar irodalmat, a hon- és a világtörténelmet, heti 7 órában.

Zsitvay János, rendes tanár, a tanári tanácskozások jegyzője, a rajzi szertár őre, a gymn. segélyező-egyesület vál. tagja. Tanította a rajzoló mértant az I–IV., a számtant az I. osztályban, a görögpótló szabadkézi rajzot az V. osztályban heti 15 órában; a rendkívüli szabadkézi rajzot I–VI. osztályban.

Az 1895–96. tanévben bevégzett tananyag.

I. Osztály.

Főnök: **Láng József**.

Vallástan, heti 2 óra. Kis katekizmus. — K. k. Szent István-társulat kiadványa. A hit; parancsok, a malaszt eszkozei; szentségek; imádságok. — **Panek Ödön**.

Magyar nyelv, heti 6 óra. Nyelvtan: A hangok, a szótagok, a szók. A beszédrészek. A mondatok nemei. A mondatrészek. Az igeragozás és a névragozás. Szóképzés, a tö, a rag, a képző, az igeképzés, és a névszóképzés. Szóösszetétel. — Olvasókönyv: *a*) Olvasmányok: Ez nem Csáky szalmája; Hátra van még a fekete leves; Nem úgy verik a cigányt; Egyszer volt Budán kutyavásár; Király Mátyás és Mátyás király (Közmondások eredete). A holló és a róka; Egy apa és három fia;

A baraczk; A két búzakalász; A takarékoság nem fősვნყség; Munkásság a jólét alapja; A koldús gyermek. A hálás oroszlán; Széchenyi István gróf ifjú korából; A budapesti árvíz 1838-ban; Mikor a medve kijön a barlangjából; A Balaton; A szt. gotthárdi alagút; (Vegyes olvasmányok). Hunor és Magyar; Attila Isten ostora; Lakoma Attila királynál; A katalauni ütközet; Buda halála; Aquileja megvívása; Attila és Leo pápa; Attila halála és temetése; A hun birodalom felbomlása (Hun mondakör). Álmos; A magyarok Mózes; A fehér ló regéje; Lohel kürtje; A magyar korona; A korona és kard; Tatárfutás után (Magyar mondakör). — *b)* Versek: A méh és galamb; A megfagyott gyermek; Éji látogatás; Anyai kincs; Az én hazám; Víz, Szél, Becsület; Hadnagy uram; Falu végén kurta korcsma; A puszta télen. Az apostol; A királyfi; Szózat. — Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat a végzett nyelvtani anyagnak begyakorlására. — Tankönyvek: Szinnye József dr., Iskolai magyar nyelvtan I. rész. Tomor-Várad, Magyar olvasókönyv. — *Láng József.*

Latin nyelv, heti 7 óra. Nyelvtan: A hangok (és az olvasás); A beszédrészek; A névragozás; A melléknevek és fokozásuk; A számnév; A névmás; A rendes igeragozás; A depónens igék ragozása; A praepositíók; A kötőszók. — Olvasókönyv az 1—3., 7., 8., 11., 17., 20., 23., 24., 25., 27., 28., 30., 31., 32., 34., 36., 37., 38., 42., 57., 58. és 59. pontnak, illetőleg kiválasztott mondatoknak fordítása és elemzése; azonkívül a 36., 37., 38., 45. pont könyv nélkül is. — Hetenként egy iskolai írásbeli dolgozat a nyelvtan begyakorlására. — K. k. Schultz-Dávid, Kisebb latin nyelvtan; Dávid, Latin olvasó- és gyakorlókönyv. *Láng József.*

Földrajz, heti 4 óra. Némethy-Cserey I. rész. Európa. Kozma, Földrajzi Atlasz. Hazánk s Európa többi országainak földrajza, hegy-, víz- s néprajzi szempontból kiterjeszkedve a jellemző állat- és növényalakok, ásványok és kőzetek szemléltető leírására. Térképvázlatok készítése otthon és az iskolában. A földgömb bemutatása és ismertetése. — *Vándor József.*

Számтан, heti 3 óra. A tízes számrendszer. A négy számolási művelet egész számokkal és tizedes törtekkel. A tört mint hányados és viszony. Közöséges törtekkel való számolás.

A métermérték ismertetése; időszámítás. — K. k. Močnik-Schmidt, Számтан. — Kéthetenként egy írásbeli dolgozat. — *Zsitvay János.*

Rajzoló mértan hetenkint 3 óra. A síkidomok és azok alkotórészeinek ismertetése. A pont, vonal származása. A háromszögek és négyszögek. A sugárrendszer. A szögek származása és különféle nemci. Szögek, ívekkel való műveletek. A szabályos sokszögek. A csillagidomok. Az idomok összeállósága és területe. Területkiszámítás gyakorlati feladványokkal. A kör kerülete és területe. A kerülek, hullám-, kigyó-, tojás- és csigavonal ismertetése. — K. k. Fodor-Wagner, Rajzoló planimetria. — *Rajzolás.* Geometrikus és szabadkézi disztiményi rajzolás rendszeresen haladó táblarajzok után. — *Zsitvay János.*

Szépírás, heti 1 óra. Elméleti és gyakorlati ismertetések a vonalrendszerről; a vezényszók jelentéséről; a helyes kéz- és testtartásról írás közben. A vízszintes és a dült vonalakról; a hajvonalakról és az árnyalt vonalakról. A magyar kis és nagy betűk ütenyírása. — *Láng József.*

Tornázás, heti 2 óra. Szereken a szerekkel való szabad gyakorlatok és rendgyakorlatok. — *Huber József.*

II. osztály.

Főnök: **Réz Gyula.**

Vallástan, heti 2 óra. Bibliai történet. K. k. Róder Alajos. Az ó-szövetség története a világ teremtésétől Judaország elenyészéséig, megfelelő földrajzzal és erkölcsi tanulságokkal. — *Vándor József.*

Magyar nyelv, heti 5 óra. Tárgyalt olvasmányok: Strucevadászat. Az emberevő czápa. Kaland a szemüveges kigyóval. A sz. Bernárdhegyi kolostor és ebei. Nagy Lajos mint életmentő. Dögvész a XIV. században s annak következményei. A nándorfehérvári diadal. Mátyás udvarának tudományos műveltsége. Mátyás király jellemzése. A mohácsi vésznap. Fontosabb találmányok a középkorban. Mátyás deák. Róma történetéből: A királyok korszaka. — Betanult versek: Kont. Hunyadi László. A honfiak haragja. A legszebb ének. Hymnus. Látogatás. Coriolan. — Szilágyi Erzsébet. Mátyás anyja. Szeptember végén. A golyához. A madár fiaihoz. — Nyelvtanból el lett végezve:

ragos és névutós határozók, a mellé- és alárendelt mondatok részletesen, egyenes és függő beszéd, egyenes és függő kérdés, mellékmondatok rövidítése, többszörösen összetett mondatok, körmondat. — Kéthetenként egy isk. írásbeli dolgozat. — K. k. Tomor-Várad, Magyar olvasókönyv a II. oszt. számára és Szinnyi Nyelvtan II. rész. — *Réz Gyula*.

Latin nyelv, heti 7 óra. Nyelvtanból el lett végezve: A declinatio és coniugatio összes rendhagyó alakjaival, a négy igeragozáshoz tartozó rendhagyó perfectumok és supinumok, rendhagyó-, hiányos- és személytelen igék, határozó szók, elöljárók, kötőszók és szóképzéstan. Az igenévi szerkezetek közül: acc. cum inf., nom. cum inf., abl. abs., part. relativum. — Az olvasókönyvből a következő fejezetek fordítottak le: 65., 66., 67., 68., 69., 70., 71., 72., 73., 79., 80., 81., 82., 84., 85., 86., 96., 98., 103. Hetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. — K. k. Schultz-D. Latin nyelvtan; Dávid I., Latin olvasó- és gyakorlókönyv. — *Réz Gyula*.

Földrajz, heti 4 óra. Némethy-Cserey II. rész. Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália földrajza, hegy-, víz- s néprajzi szempontból, kiterjeszkedve a jellemző állat- és növényalakok ásványok és kőzetek szemléltető leírására. Földrajzi törvények. Térképvázlatok készítése otthon és az iskolában. A földgömb használati módja. Tájékozódás a szabadban. — K. k. Kozma, Földrajzi atlasz. — *Vándor József*.

Számтан, heti 4 óra. A tizedes számrendszer ismételése, Rövidített számtani műveletek. Arányok és aránylatok. A ket-tőtételi számadás. Hármasszabály. Százalék-számolás. — K. k. Močnik-Schmidt, Számтан I. II. r. — *Para Endre*.

Rajzoló mértan, heti 3 óra. A szögletes testek. A gömbölyű testek. A testek felszínének és térfogatának kiszámítása. Egyenesek és síkok viszonylagos helyzete. A testszögek. A testek síkmetszetei. A testek összeillősége, egyenlősége, hasonlósága és symmetriája. — K. k. Fodor-Wagner, Rajzoló stereometria. — *Rajzolás*. Testek ábrázolása, előbb szabályok szerint, később szemlélet után árnyékolással is. Geometrikus síkdiszitmények rajzolása táblarajzok után. — *Zsitvay János*.

Szépírás, heti egy óra. A német kis és nagy betűk folyóírása. Az írás történetének rövid ismertetése rövid bemutatásokkal. — *Para Endre*.

Tornázás. Mint az I. osztályban.

III. osztály.

Főnök: **Handlos Gyula.**

Vallástan, heti 2 óra. Az új-szövetség története Jézus menybemeneteléig, szoros összefüggésben Jézus egyházának további fejlődésével és terjesztésével. — K. k. Róder Alajos, Bibliai történet. — *Vándor József.*

Magyar nyelv, heti 3 óra. Tárgyalt olvasmányok: A gízai pyramisok. Suez és a Sinai-hegy. A Holttenger. A mohácsi csata. A mohácsi vész után. Eger ostroma 1552-ben. Frater György halála. Pázmány Péter. A szt. gotthárdi ütközet Buda ostroma 1684-ben. Buda visszavétele a töröktől. A tatárjárás. Visszatekintés a perzsa háborúkra. Perikles. A peloponnésoszi háború. Alcibiades. Lysander és a harmincz zsarnok. Sokrates. — Költemények: A betlehem-i pásztorfiú. Hymnus. Mohács. Zrínyi dala. Szent sír. Pipás kántor. Nyelvtanból: Hang-, alak- és mondattan. Rokonhangzású és rokonjelentményű szavak. — Hangsúlyos verselés, rím. Havonkint 2 isk. írásbeli dolgozat. K. k. Tomor-Várad, Olvasókönyv III. rész és Dr. Szinnyei József, Rendszeres magyar nyelvtan. — *Handlos Gyula.*

Latin nyelv, heti 6 óra. Olvasmány: A római köztársaság története (Livius nyomán). A köztársaság kezdete 1. Tarquinius hiveinek összeesküvése Rómában 4. 5. 6. A Veji és Tarquinii városával viselt háború, 7. 8. Porsenna király és a rómaiak, 9. 10. A dictatorság behozatala és a Regillus tó mellett vívott csata, 15. 16. Coriolanus, 25. 26. 27. 28. A telektörvény ügyében támadt pörlekedések, 29. — Költemények: Romulus Quirinus, Tarquinius elfoglalja Gabii városát. Daedalus és Icarus. A időmértékes verselés: Hexameter, pentameter és senarius. — Mondattanból el lett végzve: A mondatrészek egyezése, nominat., accusat., dativus, genitivus és ablativus használata. Az infinitivus használata. Az acc., c. inf. mint alany és tárgy. Nominativus c. infinitivo. A participium használata (participium relativum és absolutum). Ablat. absol. A gerundium használata. (gerundium és gerundivum). A supinum használata. Hetenkint 1 isk. írásbeli dolgozat. — K. k. Schultz Dávid,

Kisebb latin nyelvtan. Dávid: Olvasókönyv Livius, Ovidius és Phaedrus műveiből. — *Handlos Gyula*.

Német nyelv, heti 4 óra. Nyelvtanból el lett végezve: A beszédrészek. A főnév és ejtegetése. A melléknév ejtegetése kapcsolatban a főnévvel. Fokozás. A névmások. A viszonyszók. A számnevek. Az ige és ragozása; az egyes idők képzése a cselekvő és szenvedő alakban. Személytelen, visszaható, összetett és rendhagyó igék s azok ragozása. A határozószó. A kötőszó. — Olvasmányok: Geschichten von Herakles. Herakles und die Schlangen. Der Löwe von Nemea. Die Hydra von Lerna. Der Hirsch von Keryneia und der Stall des Augeias. Die Sumpfvogel von Stympthalos, der Stier von Kreta und die Pferde des Diomedes. — Költemények: Die Rache. Der Mutter Grab. Die wandelnde Glocke. Die Sterne. — Kéthetenként 1 írk. írásb. dolgozat. — K. k. Hoffmann Mór. Német nyelvtan és olvasókönyv I. r. — *Handlos Gyula*.

Történelem, heti 4 óra. 1. Magyarország története. 2. Az osztrák-magyar birod. területi és népességi viszonyai. Anyagi és szellemi műveltség. Alkotmány és közigazgatás. Közös ügyek és a honvédelem szervezete. — K. k. Varga Ottó, A magyarok története; Márki, Az osztrák-magyar monarchia földirata. — *Handlos Gyula*.

Természettani földrajz, heti 2 óra. A halmazállapot különlegessége; áthatlanság, mozgás, gyorsaság, surlódás, a közeg ellenállása, hatás és ellenhatás. A nehézségerő; suly, tömeg, sűrűség, fajsuly; sulypont, egyensuly. Nehézkedés, központi mozgás. A cseppfolyós testekről. A légnemű testekről. A hő, fény, delejesség és villamosság általános tüneményei. A föld mint világtest és annak alakja; a földségek és tengerek jellemzése; a naprendszerhez tartozó égi testek s azok mozgása. — K. k. Heller, Physikai földrajz. — *Para Endre*.

Számítan, heti 3 óra. Az összetett arányok és aránylatok. Egyszerű s összetett hármasszabály. Kamatszámolás. Váltóleszámítás. Kamatos-kamat számolás. Időhatárszámolás. Leszámolás. Társaság s vegyítésszabály. — Kéthetenként 1 írásbeli dolgozat. — K. k. Močnik-Schmidt, Számítan. — *Para Endre*.

Rajzoló mértan, heti 2 óra. Egyenes oldalú síkidomok bővebb tárgyalása. A síkidomok területe. Összeillőség, egyenlőség, hasonlóság és symmetria megfelelő szerkesztési fel-

adványokkal. A felmérés. Másolás és nivellázás. A körtan kibővítése. — K. k. Fodor-Wagner, constructiv planimetria. — *Rajzolás.* Különféle szerkesztési feladványok megoldása a tananyagnak megfelelően. — Síkdíszítmények, stylizált levelek másolása táblán való előrajzolás után. — *Zsitvay János.*

Tornázás, mint I. osztályban.

IV. osztály.

Főnök: **Vándor József.**

Vallástan, heti 2 óra. A ker. kath. egyház szépsége szokásai- és szertartásaiban. K. k. Supka Márton. — Az ünnepek, különféle szent gyakorlatok; a szentek; a szentségek körüli szertartások; az egyházi személyek; az egyházi öltönyök. — *Vándor József.*

Magyar nyelv, heti 4 óra. Olvasmányok: Arany J. Toldi-jának XII. éneke. Magyar közmondások és példabeszédek. Vörösmarty hymnusa. Honfidal. Isten hozzád. Hunyadi János emlékezete. Fohászkodás. Lehel kürtje. Természeti képek. A prózai olvasmányok kivonatos előadása és a költemények szavaló, mértékes, hangsúlyos és ütemes, valamint tartalmi, kötetlen szabad előadása. — Az irány kellékei és fajai. A körmondatok szerkesztése. Másító képek és alakzatok. Verstan. Hangsúlyos és időmértékes verselés. Havonkint két írásbeli dolgozat. — K. k. Névy stilisztikája. — *Szártorisz Ferencz.*

Latin nyelv, heti 6 óra. Az idők, a módok, az infinitivus, a participium, gerundium és supinum használata. A szórend. A hangmértan és verstan. A római naptár, súly- és hosszmerék. A római pénzekről. Az egész alak- és mondattan ismételése. — Olvasmányok: A római köztársaság története folytatólag. A gallok betörése és Camillus. Pyrrhus ellen viselt háboru. Ovidiusból: Daedalus és Icarus. Philemon és Baucis. A költő bűját az idő sem enyhíti. — Hetenkint 1 iskolai írásbeli dolgozat. — K. k. Schultz-Dávid. Kisebb latin nyelvtan; Dávid, Latin olvasókönyv Livius, Ovidius és Phaedrus műveiből. — *Vojtás Mátyás.*

Német nyelv, heti 3 óra. Olvasmányok: Der Argonauten-zug. Der hörnerne Siegfried. Siegfried und Chrimhilde. Tobias Witt; költemények: Das Bürgerleben im Frieden. Der betro-

gene Teufel, — A szóképzés tana. A mondat és alkatrészei. Az egyszerű és összetett mondat nemci. A német nyelv prosodiája és metrikája. A különféle versfajok begyakorlása. A rim. — Havonkint 2 írásbeli gyakorlat. — K. k. Hoffmann Mór Német nyelvtan és olvasókönyv II. r. — *Vojtás Mátyás*.

Történelem, heti 3 óra. A történelem fogalma, segédtudományai s általános ismeretek tárgyalása után az ó-kori, ázsiai és afrikai kulturnépek története. Az ó-kori görög nép története, a macedoni korszak, a római birodalom története a császárok koráig. — K. k. Varga Ottó, Világtörténelem I. rész; Jausz, Történelmi atlasz »Az ó-világ«. — *Para Endre*.

Természetrajz, heti 3 óra. Kémiai előismeretek kísérleti alapon. Kristálytan. Ásványvizsgáló módok; ásványhatározás. Az iparilag fontos ásványok s az elterjedtebb kőzetfajok szemléltető leírása. A föld multja és jelene főbb vonásokban, kiváló tekintettel Selmeczbánya földtani viszonyaira. Kirándulásokon a környéken gyakori ásványok és kőzetek gyűjtése. — K. k. Róth, Az ásvány, kőzet és földtan elemei. — *Vándor József*.

Algebra, heti 3 óra. Bevezetés az algebrába. A négy alpművelet egész számokkal, kiterjeszkedve a kéttaguak négyzetének és köbének, valamint a geometriai haladványok képzetére. Ugyanezen műveletsorozat törtszámokkal. Elsőfokú egyenletek egy ismeretlennel s az arányok és aránylatok tana. — Két hetenként 1 írásbeli dolgozat. — K. k. Močnik-Klamarik-Wagner Algebra. *Para Endre*.

Rajzoló mértan, heti 2 óra. A képzeletvonalak ismertetése szerkesztési feladatokkal. A stereometria rövid ismételése után az orthogonális ábrázolás elemei, előbb egy, később két képsíkon. Egyszerű árnyékszerkesztések. Épülettervek. Az építés története. K. k. Dr. Fodor L., constructiv planimetria. — *Rajzolás*. Különböző síkdiszitmények, szalagdíszek, stylizált levelek és virágok másolása táblai rajz után. Épülettervek készítése. — *Zsitvay János*.

Tornázás, mint az I. osztályban.

V. osztály.

Főnök: **Vojtás Mátyás.**

Vallástan, heti 2 óra. A ker. kath. vallástan. I. v. ált rész. Vincze Ambró. — A vallás és vallástan fogalma. Az ó- és ujszövetség kinyilatkoztatás forrásai, isteni jellegök, Krisztus istenségének bebizonyítása. Krisztus alapított egyházat, benne tanítói, papi és kormányzói hivatalt állított fel; a Krisztus által alapított egyház: a római kath. egyház. — *Panek Ödön.*

Magyar nyelv, heti 3 óra. Olvasmányok: Pesti Gábor. Czuczor Gergely és Fáy András meséiből: Fohászkodás. Az énekes pinty. Eötvös József b. Gondolataiból. Paraenesis Kölcsey Ferencztől. Ébresztő. Ágnes asszony. V. László. Idősb. Vesselényi Miklós báró életéből. Kohári István gróf. Mikes Kelemen Törökország leveleiből három levél. — Iskolai gyakorlatok a chria, a meghatározás sat. szerkesztésében. Az írásművek szerkesztésének általános szabályai. A gondolkodás és a fogalom. A meghatározás, felosztás, részelés. Az ítéletek. A következtetések. A leírás és elbeszélés. Az elmélkedés és értekezés. Szavaltó és kivonatos előadás. — Havonkint egy írásbeli dolgozat. — K. k. Névy stilsztikája. — *Szártorisz Ferencz.*

Magyar irod. olvasmány, görög irod. és művelődéstörténelem, heti 2 óra. Olvasmányok: Hunyady János, Mátyás király, Salamon Ferencztől. Mohács, Kölcsey Ferencztől. Lantomhoz. Változás, Virág Benedektől. — A görög államok alakulása. Idő számítás. A homerosi Görögország. Hadügy. A dór államok. Nevelés ügy. A hadsereg, Athén szervezete. Közhatalom, Jogviszonyok. Pénzügy. Államgazdaság. — Szemelvények Thukydidesből végig olvasva. — K. k. Magyar olvasmányok: Endrődy Sándortól. Görög állami régiségek, Szerelemhegyi Tivadartól. Szemelvények Thukydidesből, Szilasi Mórícztól. Időszakonkint egy írásbeli dolgozat. — *Szártorisz Ferencz.*

Latin nyelv, heti 6 óra. Alak- és mondattani ismétlések mellett olvasatott és elemezve fordítottatott Livius XXI. k. 1—50. fej. A metrika tárgyalása után olvasatott és elemezve fordítottak költői szemelvények Vergilius-, Horatius- és Ovidiusból. Betanulták a római magán- és állami régiségeket, Scipio és Hannibal beszédét harczosaikhoz. — Havonkint 2,

összesen 16 az olvasmány köréből vett iskolai írásbeli dolgozat. — K. k. Bartal-Balmosi, T. Livii a. u. c. liber XXI. et XXII., Göthling, P. Vergilii M. bucolica et georgica; Pirchala Imre Anthologia latina. — *Vojtás Máttyás.*

Görög nyelv, heti 5 óra. A hangok főbb változásai; hangsúly; declinatio és coniugatio a μ -végű igék II. osztályáig bezárólag. Olvasókönyv: a nyelvtani anyag kíséretében megfelelő pontoknak a fordítása. — Kezdetben hetenkint egy isk. írásbeli dolgozat. — K. k. Schenkl-Ábel, Görög elemi olvasókönyv; Curtius-Ábel, Görög nyelvtan. — *Láng József.*

Német nyelv, heti 3 óra. Olvasmányok: Die Boten des Todes. Kannitverstan. Wildschützengeschichte. Herder Cid-jéből 10 románcz. Ezeknek szavaló és kivonatos előadása. Nyelvtani és mondattani ismétlés. — K. k. Heinrich Gusztáv, Herder Cid-románczai és Deutsches Lehr- u. Lesebuch I. k. — Havonkint egy házi írásbeli dolgozat. — *Vojtás Máttyás.*

Történelem, heti 3 óra. A római császárság bukása; a kereszténység eredete és kiterjedése. A népek nagy vándorlása s az annak folytán keletkezett új államok. Az izlam eredete és kiterjedése. A papság, a hűbériség és a keresztes hadjáratok. A középkori intézmények bomlása. — K. k. Varga Otto, Világtörténelem II. rész; Jausz. Történelmi atlasz, Középkor. — *Láng József.*

Természetrájt, heti 2 óra. Az ősszel virágzó növények elemezése élő példányokon, s ezzel összefüggésben az illető növényesaladok és főbb típusok ismertetése. Fás növények meghatározása télen, főleg rügyeikről. A sejt és sejttan. A növények élettana és rendszere a környéki flóra alapján, különösen tekintettel az ipari és gazdasági növényekre. Morphologiai gyűjtemények készítése; növénygyűjtés, növényhatározás. — K. k. Roth Samu, A növénytan alapvonalai. — *Vándor József.*

Mennyiségtan, heti 4 óra. a) Algebra. Több ismeretlennel bíró határozott elsőfokú egyenletek. Hatványozás. Számítási haladvány. Gyökfejtés. Számműveletek gyökökkel. Másodfokú egyenletek egy ismeretlennel. K. k. Močnik-Klamarik-Wagner, Algebra. — b) Mértan. Planimetria. Egyenes vonalak fekvése a síkban. Az idomok szögeinek és oldalainak összefüggése. Az idomok összevágása. Az idomok hasonlósága. Az idomok területe. Körtn. Számolási és szerkesztési feladatok.

— Havonkint egy írásbeli dolgozat. — K. k. Močnik-Klamarik-Wagner, Mértan. — *Para Endre.*

Tornázás, az V. és VI. osztály együtt, heti 2 óra. Szabad- és rendgyakorlatok. Szerekkel és szereken való gyakorlatok, kiváló tekintettel a katonai gyakorlatokra. — *Huber József.*

VI. osztály.

Főnök: **Szártorisz Ferencz.**

Vallástan, heti 2 óra. A ker. kath. Vallástan. Hittan II. r. kül. része. — K. k. Vincze Ambró. — Isten léte, lényege, tökélyei, egysége és három személyisége. A teremtés, megváltás és megszentelés tana. A szentségek. A bevégzés műve. — *Panek Ödön.*

Magyar nyelv, heti 3 óra. Coriolanus (tragoedia), Shakespearctól. A tudós nők (comoedia), Molièretől. A színművek, jelesen: a szomorujáték elmélete. Alkalmi beszédek. Kölcsey F. védőbeszédének szavalása és elemezése. Caius Canuleius beszéde. Eötvös József br. beszéde. Szalay László felett. Gyulai Pál beszéde Eötvös József br. mint állami férfiú felett. — A Rhetorikából: A görögök, rómaiak és magyarok történetírása. A meggyőzés, megindítás és buzdítás. A műbeszéd szerkezete és fajtái. Az ékesszólás története. Az értekezés. — Havonkint egy írásbeli dolgozat. — K. k. Névy rhetorikája. — *Szártorisz Ferencz.*

Latin nyelv, heti 6 óra. P. Verg. Aeneisből a II. ének egészen; a többi tartalmilag. Sallustiusból: De bello Jugurthino Cap. 1—48. Ciceroból: De imperio Gn. Pompei szemelvényekben. Alaktan, mondattan. Allamrégiségek: Senatus, comitia, magistratusok, igazságszolgáltatás. Vallásrégiségek: A rómaiak vallása, papi testületek, áldozatok. Magánrégiségek: A család, a mindennapi élet és foglalkozás, a gyermekek nevelése, apai hatalom, házasság, rabszolgák, a római nevek, időszámítás és keltezés. Vergilius, Sallustius és Cicero életrajza. — Kéthetenkint 1 isk. írásbeli dolgozat. — K. k. Pirchala: P. Vergili Maronis Aeneidos libri XII. Bartal-Malmosy: Sallusti Crispi de coniurat. Catil. et de bello Jugurthino. M. Tulli Ciceronis oratio pro lege Manilia. — *Réz Gyula.*

Görög nyelv, heti 5 óra. Nyelvtan: A μ -végű igék első és második osztálya. Az első főhajtogatás rendhagyó igéi. Az igék jelentésének szabálytalansága. Ékezésbeli rendhagyóságok. — Mondattan: Egyezés. Jelzői, állítmányi helyzet. A névelő használata. A névmások, esetek használata. Az ige nemei. Az infinitivus és participium használata. — Olvasmányból el lett végezve: Xenophon Memorabiliáiból a következő pontok: Sokrates védelme vádlói ellenében I. 1., 1–15., 20. I. 2., 1–11., 12–19., 49–56., 62–64.; Herakles a válaszüton II. 1., 21–34.; A testvéri szeretetről II. 3., 1–19. Azonkívül 15 aesopusi és 4 Babrios-féle mese. Az epigrammák közül: A. 1. 4. 7. B. 5. 9. C. 4. 9. — Kéthetenként 1 isk. írásbeli dolgozat. — K. k. Curtius-Ábel. Görög nyelvten. — Schenkl-Horváth: Chrestomathia Xenophonból. — *Handlos Gyula*.

Német nyelv, heti 3 óra. Bürger és Goethe balladái- és románczaiból 11 darab. Az olvasókönyvből: Aphorismen. Die Boten des Todes. Szavaló előadás. A nyelvten rendszeres átismétlése. Havonként egy írásbeli dolgozat. — K. k. Deutsches Lehr- und Lesebuch, Heinrichtől. — *Szártorisz Ferencz*.

Történelem, heti 3 óra. A renaissance és a nagy fölfedezések. A reformatio, vallási és nemzeti küzdelmek Európaszerte. A 30 éves háboru. A nagyhatalmak alakulása. A democrata mozgalmak. A francia forradalom. Az 1848-iki forradalom, a magyar szabadságharc és a szabadelvű eszmék diadala. — K. k. Varga Ottó. Világtörténelem, H. r.; Jausz. Történelmi Atlasz »Uj és legujabb kor.« — *Réz Gyula*.

Természetráajz, heti 3 óra. Az állatok szervei és ezek működésének leírása. Az állatok rendszeres ismertetése boncz- és élettani alapon. Az állatok földrajza. A tanulók útmutatások mellett rovargyűjteményt készítettek biológiai szempontból. — K. k. Róth Samu. Az állattan alapvonalai. — *Vándor József*.

Mennyiségtan, heti 3 óra. a) Algebra. A hatványozás általánosítása negatív és tört kitevőkkel. Irrationalis egyenletek és számrendszerek. Brigg-féle logaríthmusok. Exponentialis egyenletek. b) Mértan. Síkháromszögmértan. A goniometria főbb tételei. Derék- és ferdeszögű háromszögek megfejtése. — Havonként egy írásbeli dolgozat. — K. k. Močnik-Klamarik-Wagner, Algebra és geometria. — *Para Endre*.

Görögpótló szabadkézi rajz, heti 2 óra. Építészeti rész-

letek, oszlopfők, lábazatok, párkánydiszítványok rajzolása előbb grafikus mintákról, később főszövevényekről árnyékolással. — *Zsitvay János.*

Tornázás, mint az V. osztályban.

Az írásbeli magyar dolgozatok tételei.

V. osztály.

1. A selmeczbányai kalvária. Leírás.

Miképen bizonyítja be háláját a gyermek szülője iránt?
Tárgyalás.

3. A bányász. Életkép.

4. Az első hó. Leírás.

5. »Fohászkodás« című költemény kötetlen beszédben szabadon előadva.

6. »Kohári István gróf« című olvasmány kivonatos, szabad, összefüggő eladásban.

7. A tölgyfa. Leírás.

8. »Virtute qui praediti sunt, soli sunt beati.« (Cicero.)
Hermogenesi chria.

9. »Keresztény oktatás és morál nélkül a tanult munkások elégedetlenek, a tudatlanok pedig koldusok lesznek.« (Dupanloup orl. püspök.) Aphthoniosi chria.

A görög nyelv pótlásához tartozó időszak, írásbeli, magyar gyakorlatok tételei.

1. »Hunyady János« című olvasmány összefüggő tartalmi szabad előadásban.

2. »Attikai jogviszonyok« kivonatós, tartalmi összefüggésben előadva.

3. »Adphiktioniák« című olvasmány szabad, kivonatos, tartalmi előadásban.

VI. osztály.

1. »Coriolanus« című dráma I. felvonásának folyó elbeszélése.

2. Selmeczbánya környéke. Leírás.

3. »Coriolanus« czimű dráma III. felvonása folyó elbeszélő alakban.

4. A téli esték városban és faluhelyen. Leírás.

5. »Használd erőteljes ifjúságod minden óráját, hogy munka és szorgalom által erőd, tehetségeid kifejlődvén, egykor ingadozás és csüggedés nélkül járhas a kötelességnek és jóerkölcsnek ösvényein.« (Deák Ferencz). Értekezés.

6. A második évezred küszöbén. Elmélkedés.

7. A fecske. Leírás.

8. »Nobilis equus umbra quoque virgae regitur, ignavus ne calcari quidem concitari potest. Erudito homini esse ego iratus ne, si cupiam, quidem possum.« (Cicero.) Értekezés.

9. Alkalmi beszéd a magyar állam ezer éves fennállásának örömnépén. — *Szártorisz Ferencz.*

Szertáarak.

I. Tanári könyvtár. Könyvtárőr: *Vojtás Mátgás.* — A könyvtár vétel útján 63 darabbal 130 frt 88 kr. értékben, ajándék útján 5 darabbal szaporodott, úgy hogy jelenleg van a) önnálló szakmunkákban 2809 mű 3826 kötetben, b) tudományos folyóirat 60 mű 463 kötet és 320 füzet, c) vegyes munkákban 70 mű 182 kötetben, d) 6240 darab tanintézeti értesítő, e) 173 osztálykönyv és napló.

Az 1894—95. tanévben a következő folyóiratok jártak: Magyar szemle. Budapesti szemle. Magyar nyelvőr. Egyetemes philologiai közlöny. Századok. A magyar nemzet története. Törnelmi tár. Archacologiai értesítő, Ethnographia. Magyar történelmi életrajzok. Természettudományi közlöny. Pótfüzetek. Földtani közlöny. Egyetemes közoktatásügyi szemle. Tornaügy. Hercules. Rendeletek tára. Törvények gyűjteménye. Zeitschrift für mathematischen und naturwissenschaftlichen Unterricht. Zeitschrift für den physikalischen und chemischen Unterricht. Zeitschrift für Gymnasialwesen. Lehrproben und Lehrgänge. Hivatalos közlöny. Tájszótár.

II. Ifjusági könyvtár. A könyvtár szaporodása 22 darab, ennek értéke 42 frt 7 kr. A könyvtár összes könyvállománya 1411 darab, értéke 1787 frt 34 kr. A könyvtár számára jártak a következő folyóiratok: Fővárosi Lapok. Hasz-

nos Mulattató. Az Én Ujságom. Jézus Szentséges Szívének Hirnöke. Szűz Mária Virágos Kertje. Vasárnapi Újság. A Kath. Hitterjesztés Lapjai. Az 1848—49. magyar szabadságharcz Története. Könyvtárör: *Szártorisz Ferencz*.

III. A történelmi szertár nem gyarapodott. Állománya: 120 darab, 443 frt 70 kr. értékben. Szertáros: *Para Endre*.

IV. A pénz- és éremgyűjtemény gyarapodott 4 drbbal, 50 kr. értékben főt. Rappensberger Vilmos magyar-óvári igazgató úr adományozásából. Állománya: 592 darab, 58 frt 40 kr. értékben. Szertáros: *Para Endre*.

V. Földrajzi szertár nem változott. A szertár jelenlegi állománya: 151 darab térkép és dombormű, 175 frt 95 kr. értékben. Szertáros: *Para Endre*.

VI. Természettajzi szertár nem változott. Jelenlegi állománya: 19359 darab, 2318 frt 24 kr. értékben. Szertáros: *Vándor József*.

VII. Vegytani szertár. Az évközből felhasznált anyagok pótolattak, Jelenlegi állománya: 1122 darab, 650 frt 90 kr. értékben. Szertáros: *Vándor József*.

VIII. A természettani szertár nem változott. A szertárban van 366 darab physikai eszköz és 4 darab szemléltető kép, 3503 frt 48 kr. értékben. Az eszközök javítására 327 frt. fordítattott. Szertáros: *Para Endre*.

IX. A mennyiség-tani szertár nem változott. A szertárban van 133 darab eszköz, 224 frt 40 kr. értékben. Szertáros: *Para Endre*.

X. Rajzszertár. Szaporodás: Dekorative Vorbilder, 180 lap, érték 21 frt 60 kr., összes értéke 283 frt 82 kr. Öre: *Zsitvay János*.

XI. Zeneszertár nem szaporodott. Öre: *Handlos Gyula*.

Az érdemsorozatban használt számjegyek és rövidítések magyarázata.

Előmenetelre nézve: 1 = jeles, 2 = jó, 3 = elégséges, 4 = elégtelen; *magaviseletre nézve:* 1 = jó, 2 = szabályszerű, 3 = kevésbé szabályszerű, 4 = rossz, rk. t. = rendkívüli, tantárgyak, helv. = helvét, ág. = ágostai, izr. = izraelita, öszt. = ösztöndíjas, ism. = ismétlő, fm. = felmentetett.

Érdemsorozat.

I. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak								Szabadkézi rajz	Magaviselet
	Vallás tan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Mennyiség tan	Rajzoló mértan	Szépírá s	Tornázás		
Aczél Ernő	2	2	2	2	1	1	1	1	—	1
Becska István	3	2	2	3	3	3	1	1	—	1
Bremzay Jenő	3	2	2	3	2	2	3	1	—	1
Csöti István	2	2	2	3	2	2	2	1	1	1
5 Czimmermann Győző	3	3	4	4	3	4	3	1	—	2
Glücksberg Rezső.	3	3	3	2	3	4	3	1	3	2
Goldbrunner Gyula	3	3	3	4	3	4	3	2	—	2
Gyürky Sándor Dezső	3	3	4	3	1	2	2	1	—	2
Irmiler Miklós, ism.	2	2	3	1	2	3	3	1	2	1
10 Jancsy István	3	3	3	3	1	2	3	1	3	2
Kadlec Antal	2	2	3	3	2	2	2	2	—	1
Klesitz Tódor	1	2	2	3	2	3	3	1	—	1
Koralevszky Vilmos, ism.	3	3	4	3	3	3	3	1	—	2
Kögler Árpád	4	4	4	4	3	4	2	1	—	2
15 Lábay József	3	3	4	4	3	3	3	1	2	2
Longauer Nándor	3	3	3	1	1	1	3	1	—	1
Malay Mihály, ism.	2	3	3	2	1	1	3	1	—	1
Matejka Gyula	2	3	3	3	2	3	3	1	—	2
Novotny Kálmán	2	2	2	2	2	2	3	1	—	2
20 Orem János	3	3	4	2	1	1	3	1	—	2
Pécsi Ernő	2	2	2	1	1	1	2	1	1	1
Pohl Vilmos	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Pohly Emil	1	2	2	2	1	1	3	1	1	1
Pohly János	3	3	2	3	1	2	2	1	1	1
25 Pokorny Béla	3	3	4	3	3	3	2	1	—	2
Schiller István, ism.	3	3	3	3	3	4	2	1	—	2
Schmidt Mayer József	3	3	4	3	3	3	3	2	—	2
Seres István	3	2	2	3	1	2	2	1	—	1
Sipos Ferencz	3	3	2	2	1	1	1	1	—	1
30 Stokker Balázs	1	1	1	1	1	1	2	1	—	1
Strba Béla	3	3	4	3	3	4	3	1	—	1
Szep Lajos	3	3	3	2	3	3	2	2	2	2
Szép János	2	1	2	2	2	2	2	1	—	1

A tanuló neve	Rendes tantárgyak								Szabadkézi rajz	Magaviselet
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Mennyiségtan	Rajzoló mértan	Szép írás	Tornázás		
Szikula János	3	3	3	3	1	9	2	1	—	9
35 Szitnyai Kornél	3	3	3	3	3	3	3	1	3	1
Sztraka Ignác	2	2	2	2	1	1	9	1	—	1
Terény Béla	2	3	4	3	3	3	3	1	—	1
Tóth Zsigmond	2	2	3	3	2	3	3	1	3	2
Vallasek Béla	3	3	3	3	9	2	3	1	—	9
40 Vallasek Géza	9	3	3	3	3	4	3	1	—	9
Vojnarovszky Kálmán	3	3	3	3	3	3	3	1	—	1
Zsilinsan József	2	2	3	3	3	3	3	1	2	1

Kimaradtak: Hornyák Dezső, Jancsy Kálmán, Sztarcsek Gyula.

Összesen: 45.

II. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak								Szabadkézi rajz	Magaviselet
	Vallásstan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Mennyiségtan	Rajzoló mértan	Szépíráás	Tornázás		
Arthold Géza	9	2	3	2	3	3	9	1	9	1
Bacskor József	9	3	4	4	4	4	9	1	—	1
Csiby Lőrincz	9	2	2	3	2	2	1	1	—	1
Gála Géza	9	2	3	4	3	2	1	1	1	1
5 Gröbl Ferencz	1	3	3	2	3	3	9	1	9	1
Horváth Kornél, öszt.	3	3	4	4	4	4	2	1	—	1
Jávorka Sándor	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kis József	1	1	2	2	1	1	2	1	—	1
Kőrös Gyula	9	3	3	3	3	3	3	1	3	9
10 Longauer Béla	9	3	4	3	3	3	2	1	3	2
Makovinyi Ferencz	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
Muranesan Gyula	1	3	3	2	3	3	2	1	—	1
Sedivy János	3	3	4	4	3	3	2	1	—	1
Stubnya Ferencz	1	9	3	2	3	3	2	1	—	1
15 Szitáry Béla	1	2	2	4	4	3	2	1	—	1
Vadas Zoltán	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1
Velics Rezső	1	1	2	2	1	1	2	1	1	1
Vidó József	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1
Vojtás Árpád	1	2	3	1	2	3	2	1	—	1
20 Weisz István	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Winasch János	9	2	1	3	2	3	1	1	—	1
Zorvan József	9	2	2	2	3	2	2	1	—	1

Kimaradtak: Daninszky Henrik, Elek Béla, Riszner Károly

Összesen : 25.

III. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak								Rk tant.				
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Földrajz	Mennyiség	Rajzoló mérték	Tornázás	Francia nyelv	Szabadkézi rajz	Gyorsírás	Magaviselet
Ambrózy Zoltán	2	3	3	3	3	4	4	3	1	—	—	—	2
Bielek Ede, öszl.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—	1
Fuszek Győző	1	1	2	1	1	2	3	2	1	—	—	—	2
Horváth Győző, öszl.	1	3	3	3	3	3	4	3	1	—	2	—	2
5 Hríza Miksa	1	2	2	1	1	3	3	3	1	—	—	—	1
Kaldrovits Béla	2	3	3	2	2	2	4	3	1	—	—	—	1
Lábay János	1	2	2	2	2	2	3	2	1	—	1	—	2
Neumann Gyula	3	3	3	3	4	3	4	3	1	—	2	—	2
Oberth Lajos	1	2	2	2	2	2	2	2	1	—	1	—	1
10 Para Imre	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	2	1
Pokorny József	2	3	3	3	3	3	4	3	3	—	—	—	1
Rappensberger Gyula	1	2	2	2	2	1	2	1	1	—	—	—	1
Renner Jenő	1	2	2	2	1	3	4	2	1	—	—	—	2
Sólya János	1	1	2	1	1	2	2	3	1	—	—	—	1
15 Szécsi Géza	1	3	3	3	3	3	4	3	1	—	—	—	2
Tuka Géza	1	2	2	2	2	3	2	2	1	—	2	—	1
Tuka László	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1	2	1
Westen Henrik	1	3	3	1	3	3	4	3	1	—	—	—	2

Kimaradtak: Klesitz Ernő, Novotny Béla.

Összesen 20.

IV. osztály.

A tanuló neve.	Rendes tantárgyak								Rk. tant.				
	Vallás tan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiség tan	Rajzoló mértan	Tornázás	Francia nyelv	Szabadk. rajz	Gyorsírás	Magaviselet
Benedicti István	1	2	2	2	2	2	3	2	1	—	—	—	2
Csernák Kornél, öszt.	2	2	2	2	1	2	3	2	1	2	—	—	1
Fischer Aladár	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Gottesmann Raoul	1	2	1	1	2	2	2	2	1	—	3	—	1
5 Gürtler Dénes	1	3	2	2	2	2	2	2	1	—	2	—	1
Haverla István	1	3	3	2	3	3	3	3	1	—	—	—	2
Knopp Mihály, ism.	1	2	2	2	2	1	3	2	1	—	1	—	1
Kocsis János	1	3	1	1	1	2	1	1	1	—	—	—	1
Majerszky Mihály	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	1
10 Spett Gyula	2	3	4	3	3	3	3	3	1	—	2	—	2
Szloboda Arthur	1	3	2	1	2	2	3	2	1	—	1	—	2
Titze Oszkár	1	2	1	1	1	1	2	1	1	2	1	—	1
Töttössy Ede	1	2	1	1	1	1	1	1	1	2	1	—	1
Töttössy Miklós	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	1
15 Veisz Vilmos	1	2	1	1	2	2	3	3	1	2	—	—	2
Velics Miksa	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1	1	1
Zubka Kelemen	2	3	3	2	3	4	3	3	1	—	2	—	1

Kimaradt: Erdélyi Ervin.

Összesen 18.

V. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak										Rk. tant				
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög ny. pótló írod.	Német nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiség	Görög ny. pótló rajz	Tornázás	Francia nyelv	Szabadk. rajz	Gyorsírás	Magaviselet
Filkorn Imre	2	2	3	3	—	2	2	2	3	—	2	—	—	—	2
Hell József, izr.	vi	zs	g	á	1	a	t	1	a	n	m	a	r	a	dt
Jagan Salamon, izr.	1	3	4	4	—	2	3	2	4	—	2	—	—	2	2
Klauszberger Kár.	1	1	2	—	1	1	1	2	3	1	1	—	1	—	1
5 Kriszta Antal, öszt.	1	2	1	1	—	1	1	1	3	—	1	—	—	—	1
Krizs Árpád	1	1	1	1	—	2	1	2	2	—	1	—	—	—	1
Lábay Gyula	1	3	3	4	—	2	2	3	4	—	1	—	—	2	1
Lehóczky Károly	1	1	1	3	—	1	1	1	3	—	1	—	—	—	1
Nyáry Béla, ev. ref.	1	1	1	1	—	1	1	1	1	—	1	—	—	1	1
10 Odry Zoltán	2	2	2	2	—	2	1	2	3	—	1	1	—	—	1
Schmidt Arzén	2	2	1	1	—	1	1	1	1	—	2	—	—	—	1
Teluch István, öszt.	1	1	1	—	1	1	1	1	1	1	1	—	1	—	1
Wágner István	2	2	2	3	—	1	2	2	2	—	1	—	1	—	2
Zsisska Sándor	1	3	3	3	—	3	2	1	3	—	1	—	—	—	1

Kimaradt: Rappensberger Vilmos.

Összesen : 15.

VI. osztály.

A tanuló neve	Rendes tantárgyak									Rt.	
	Vallás tan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Német nyelv	Történelem	Természetrajz	Mennyisgtan	Tornázás	Szabadk. rajz	Magaviselet
Aczél János	1	2	2	1	2	1	1	3	2	—	1
Bremzay Géza	1	1	1	1	1	1	1	3	1	1	1
Jancsy Imre	1	1	2	1	1	1	1	3	1	—	1

Kimaradt: Dehil István.

Összesen: 4.

Statistikai táblázatok. I. A tanulók általános áttekintése.

I.	II. A tanulók száma	III.* Vallásuk	IV. Nyelv-ismertők	V. Szüleik polgári állása												VI. É l e t k o r u k												Összesen								
	Beiratkozott	Kimaradt	Vizsgálatlan maradt	Vizsgálatot tett	róm kath.	ág. evang.	ev. reform.	izraelita	magyar	magyar, német	magyar, tót	magyar német, tót	önálló őstermelő	alkalmazott őstern.	önálló iparos	alkalmazott iparos	önálló kereskedő és vállalkozó	köztisztviselő	magántisztviselő	más értelmiségi	személyes szolgálatból élő	magánzó, nyugdíjas	9	10	11	12	13		14	15	16	17	18	19	20	
I.	45	3	—	42	42	—	—	—	—	4	2	21	15	6	—	4	—	1	13	2	10	6	—	—	3	13	15	8	3	—	—	—	—	—	—	42
II.	25	3	—	22	22	—	—	—	—	4	—	16	2	2	1	2	2	—	7	1	3	4	—	—	—	4	6	6	5	1	—	—	—	—	22	
III.	20	2	—	18	18	—	—	—	—	3	1	11	3	2	—	5	1	1	1	3	4	1	—	—	—	2	5	5	4	1	—	1	—	—	18	
IV.	18	1	—	17	17	—	—	—	—	2	1	10	4	1	—	1	3	—	7	3	—	1	1	—	—	—	3	2	3	8	1	—	—	—	17	
V.	15	1	1	13	11	—	—	1	2	4	1	4	5	1	—	1	—	1	2	4	4	1	—	—	—	—	—	1	4	4	1	—	—	—	14	
VI.	4	1	—	3	3	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3		
Ösz.	127	11	115	113	—	1	2	17	5	64	30	12	12	1	13	6	3	32	13	22	13	1	—	—	3	19	29	22	19	15	7	2	—	—	116	

* III., IV., V. és VI. sorokban csak az év végéig iskolába járók vannak feltüntetve.

II. A tanulmányozás és erkölcsi viselet eredményének áttekintése.

a) A tanulásban tett előmenetel																			
I.				II				III.				IV.				V.*		VI.	
42				22				18				17				13		3	
jeles	jó	elégs.	telj.	jeles	jó	elégs.	telj.	jeles	jó	elégs.	telj.	jeles	jó	elégs.	telj.	jeles	jó	elégs.	telj.
t a n t á r g y a k																			
Vallás	4	14	23	1	13	7	2	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—
Magyar nyelv	3	14	24	1	7	8	7	—	—	—	—	—	4	7	6	—	—	—	—
Latin nyelv	2	13	17	10	5	6	7	4	—	—	—	—	9	5	2	1	—	—	—
Görög nyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Görög nyelvet pótló irodalom.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Német nyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	6	1	—	—	—	—
Történelem	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	3	—	—	—	—	—
Földrajz	5	10	23	4	6	7	4	5	—	—	—	—	7	5	8	1	—	—	—
Természettud.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	5	—	—	—	—	—
Mennyiség	15	10	17	—	7	4	8	3	—	—	—	—	3	4	3	8	—	—	—
Rajzoló mértan.	10	11	14	7	8	2	10	2	—	—	—	—	4	5	9	—	—	—	—
Görög nyelvet pótló rajz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szépírást.	4	13	25	—	8	13	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—
Tornázás	36	5	—	—	1	22	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Francia nyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17	3	4	—	—	—	—
Szabadkézi rajz	5	4	4	—	4	3	2	—	—	—	—	—	6	3	1	—	—	—	—
Gyorsírás	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—

b) Folytat.		c) Magaviseletről					
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
		osztály					
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
Felsőbb osztályba léphet	28	16	10	15	11	3	3
Javító vizsgálatot tehet	9	2	6	2	—	—	—
Ismételni tartozik.	5	4	2	—	2	—	—

* Az V. osztályban egy tanuló vizsgálatlan maradt.

A tanulók illetősége.

(A szülők vagy gyámok lakóhelye szerint.)

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	Össze- sen
Helybeli	19	15	10	13	7	2	66
Megyebeli	11	5	3	—	4	1	24
Más megyebeli . .	12	2	5	4	3	—	26
Összesen	42	22	18	17	14	2	116

A tanulók felvételére vonatkozó tudósítások.

Folyó év augusztus 31-én reggeli 8 órától kezdve lesznek a javító és pótló vizsgálatok.

Az 1896—97. iskolai év kezdődik szeptember 4-én és tart 1897. június hó végéig.

A tanulók szabályszerű fölvétele f. évi jun. 30., jul. 1., 2., 3., 4., 5. és szeptember hó 1., 2., 3. napjain a délelőtti órákban lesznek. Ettől számítva 8 napig a késedelem okait tekintetbe veszi az intézeti igazgató és a felvétel dolgában határoz; ha pedig a jelentkezés egy hét múlva, de két hétnél későbbben nem történik, a felvételre való engedélyt alapos okoknál fogva a tankerületi kir. főigazgató adja, a még későbbben jelentkezők a vallás- és közoktatási ministeriumhoz utasítandók. (1886. évi ápril 9-én 725. sz.)

A beiratást az összes ifjúságra nézve az igazgató, ezenkívül az egyes osztályra nézve az illető osztálytanár végzi. — A tanuló mind az igazgatónál, mind az illető osztálytanárnál atyja, anyja, vagy azoknak nagykoru helyettese kíséretében tartozik a felvételre jelentkezni.

A felvételnél minden tanuló felvételi díj fejében 3 frtot az ifjúsági könyvtár gyarapítására 50 krt, s az év végén kiadandó »Értesítő«-ért 50 krt fizet; a róm. kath. tanulók azonkívül az egyházi ének tanításáért 50 krt fizetnek. A tandíj egész évre 24 frt, ennek fele az első, a második fele pedig a második félévben előre fizetendő.

A rendkívüli tantárgyak tanításáért a beiratáskor külön díj fizetendő; a ki valamely rendkívüli tantárgyra beiratkozik, tartozik azt a tanév végéig rendesen tanulni.

»Azon növendékek . . . kik nem igazolják, hogy életük 12-dik évéig újra oltattak, vagy 5 éven belül sikeresen beoltva lettek, vagy valóságos himlőt állottak ki . . . addig véglegesen fel nem vehetők, míg a . . . hiány pótolva nincs, vagy nem igazolják azt, hogy az újraoltás kötelezettsége alól törvény szerint felmentettek.« (1887. évi XXII. t.-cz. 5. §.)

»Az első osztályba csak oly növendékek vétetnek föl, kik életük kilenczedik évét már betöltötték, és vagy arról,

hogy a népiskola négy alsó osztályát jó sikerrel végezték nyilvános iskolától nyert bizonyítványt mutatnak elő vagy felvételi vizsgálaton igazolják, hogy hasonló mérvű képzettséggel bírnak.« (1883. évi XXX. t.-cz. 10. §.) A kor igazolására keresztlevel vagy születési bizonyítvány hozandó. A semmiféle anyakönyvbe be nem vezetett tanulók szülői vagy gyámja a születési esetnek az anyakönyvbe való utólagos bevezetése iránt forduljanak az illető politikai hatósághoz, és ettől nyert irattal igazolják az utólagosan történt anyakönyvi beíratást (1886. évi január 11-én 43704/ex. 1885. sz.)

Keresztelő levelet (születési bizonyítványt) tartoznak magukkal hozni azok a tanulók is, kik ezen intézetnél először jelentkeznek bármely osztályba való felvételre.

»Ugyanazon iskola egyik osztályából a következő felsőbb osztályába csak azon tanuló léphet, ki az elvégzett osztálybeli rendes tantárgyak mindegyikéből, nem számítva ide a szépírást és testgyakorlatot, legalább is elégséges osztályzatot nyert.« (1883. XXX. t.-cz. 11. §-nak 1. pontja.) — Tanuló, ki valamely osztályt már ismételt, ezen osztálynak újonnan való ismétlésére fel nem vehető. (1888. január 4-én 40715/ex. 1887. sz.)

»Azon tanulónak, ki egy tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az intézet tanári testülete megengedheti, hogy amaz osztályzat kijavítása végett a következő iskolai év kezdetén vizsgálatot tessen.« (1883. évi XXX. t.-cz. 11. §-nak 2. pontja.) »A ki két tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, azt a minister ur megbízásából a tankerületi kir. főigazgató ur bocsáthatja javító vizsgálatra, de csak akkor, ha e tárgyak egyike sem a latin, sem a matematika, s ha erkölcsi viselete »jó« vagy »szabályszerű.« (1887. évi június 30-án 25873. sz.)

»A ki kettőnél több tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az javító vizsgálatra semmi esetre sem bocsátható.« (1883. évi XXX. t.-cz. 11. §-nak 2. pontja.) — *A főigazgatói engedélynek elnyeréseért a folyamodványok július 3-ig nyújtandók be az igazgatóságnál.*

»A javító, nemkülönben a pótvizsgálatot is rendesen azon tanintézetben kell a tanulóknak letenniök, melyben az elégtelen tanjegyet kapták, illetőleg a vizsgálatot elmulasztották. Indokolt esetekben a vallás- és közoktatásügyi minister . . . megenged-

heti, hogy ezen vizsgálatok más tanintézetben tétessenek le.« (1883. évi t.-cz. 11. §-nak 3. pontja.)

»Pótvizsgálatra azonban valamely tanuló csak akkor bocsátható, ha a vizsgálatról való elmaradását igazolja és ezt a tanári kar elegendő mentségül elfogadja. A tanári karnak megtagadó határozata ellen a vallás- és közoktatásügyi ministerhez... lehet folyamodni « (1883. évi XXX. t.-cz. 11. §-ának 4. pntja.)

Nyilvános középiskolából a megfelelő ugyanazon nemű intézetbe átlépni kívánók előbbi intézetükből nyert bizonyítvánnyal tartoznak igazolni, hogy a megelőző osztályt minden rendes tantárgyból legalább is elégséges sikerrel végezték.« (1883. évi XXX. t.-cz. 12. §-ának 1. pontja.)

»Más középiskolából jövő növendékek csak akkor vétetnek fel a következő osztályokba, ha az általuk elhagyott tanintézet bizonyítványával igazolják, hogy a közvetlenül előző osztályban kielégítő sikerrel tanulták legalább is azon tantárgyakat, melyek rendes tantárgyak abban az intézetben, hová felvételt nyújtottak.« (1883. évi XXX. t.-cz. 12. §. 2. pontja.)

»Azon tanulók, kik nyilvános reáliskolából vagy polgári iskolából akarnak felvételt, tartoznak felvételi vizsgálatot letenni, s a felvétel felett a tanári testület határoz.« (1883. évi XXX. t.-cz. 12. §-nak 3. és 4. pontja.)

A tanulók, illetőleg azok szülei, vagy ezek helyettesei, a tanuló számára lakást csakis az igazgatónak előleges beleegyezésével fogadhatnak.

Jótékonysági ügy.

I. Ösztöndijas tanulók.

1. *Horváth Kornél*, II. oszt. tanuló, jövedéki birságalapból 60 frt 56136/1892. p. ü. min. sz.

2. *Bielek Ede*, III. oszt. tanuló, Bielek-féle családi 21 frt ad. kisucza-ujhelyi plébániahiv. 1892. ápr. 29.

3. *Horváth Győző*, III. oszt. tanuló, jövedéki birságalapból 100 frt 55579, 1896. p. ü. min. sz.

4. *Csernák Kornél*, IV. oszt. tanuló, Belánszky-féle 105 frt ad. a váci káptalan.

5. *Kriszta Antal*, V. oszt. tanuló, a győri kir. árvaalapból 100 frt 11190/1896. vall. és közokt. m. kir. min. sz.

6. *Teluch István*, V. oszt. tanuló, kincstári Mária Terézia-féle 120 frt 325/1894. m. kir. pénzügymin. sz.

II. Jutalmazott tanulók.

a) A Fekesházy-alapból a nagyméltóságu vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministeriumtól küldött 4 mű következőknek jutott:

1. Gyulai Pál: »Katona József és Bánk Bánja«: Bremzay Géza VI. oszt. tanuló.

2. Eötvös »Költemények«: Teluch István, V. oszt. tanuló.

3. Jósika Miklós: »A csehek Magyarországbán«: Velics Miksa, IV. oszt. tanuló.

4. Reclus: »A patak élete«: Tuka László, III. oszt. tanuló.

b) A Selmeczbánya szab. kir. bányaváros által adományozott 20 frankos aranyban Majerszky Mihály, IV. oszt. tanuló részesült.

c) A selmeczbányai m. kir. bányagazgatóság 21 frtnyi jutalomdíjában részesültek: Jancsy Imre, VI. oszt. tanuló 6, Ny. Nyáry Béla, V., Tóttössy Miklós, IV. és Bielek Ede III. oszt. tanulók 5—5 frttal.

d) A Geramb János József-féle magánbányaegyesület adományozta 21 frtban: Para Imre, III. oszt. tanuló 6, Vidó József II., Pohl Vilmos és Stokker Balázs I. oszt. tanulók 5—5 frttal.

e) A Fábíán-Nedolyi-féle 100 frtos alapítványnak 1895/96-iki tanévre eső 4 frtnyi kamatját megkapta Jávorka Sándor II. oszt. tanuló.

Fogadják a kegyes jötevők ez úton is az intézetnek hálás köszönetét.

Titkári jelentés

a selmeczbányai kir. kath. nagygymn. segélyző egyesületének XVI. évi működéséről.

A gymnásiumi segélyző egyesület ez évi működésének általános jellemzése czéljából a következő fontosabb mozzanatait terjeszthetjük a nyilvánosság elé.

Az egyesület élén a tisztikar és a választmány áll, mely a folyó tanév lefolyása alatt 3 rendes választmányi és 1 közgyűlést tartott, mely gyűléseken az egyesület folyó ügyei kellő elintézkést nyertek.

Az egyesület tisztikarának és választmányának névsora a következő:

Elnök: Panek Ödön, gymn. igazgató; titkár: Vájtás Mátyás, gymn. tanár; pénztáros: Petrischek Tivadar, bányakincstári szertáros; pénztári ellenőr: Cziczka Sándor karnagy; szertáros: Greguss Antal; szertárellenőr: Velics György, házbirdokos.

Választmányi tagok: Altman Imre, városi levéltáros; Arthold Géza, városi tanácsnok; Hüttl József, ministeri tanácsos és bányaigazgató; Podhragyay Pál, selmeczbányai prépost-plébános; Szitnyai József, városi polgármester; Oldinger Antal, bélabányai plébános; dr. Stuller Gyula, bányakerületi műtőfőorvos; dr. Toth Imre, bányakerületi főorvos és iskolai orvos; Vadas Jenő, m. kir. erdőtanácsos és akad. tanár; Wágner József, m. kir. bányatanácsos és kohógondnok; Platzer Ferencz; nyug. m. kir. bhiv. főnök. Ide járúl az egyesületi alapszabályok 28. §-a értelmében a selmeczbányai kir. kath. nagygymnasium tanártestülete részéről választott öt tanár: Handlos Gyula, Para Endre, Szártorisz Ferencz, Vándor József. Zsitvay János.

Választmányi póttagok: Krausz Géza, városi erdőmester; Krausz Kálmán, városi főkapitány; dr. Kapp Jakab, orvos, tisztb. főorvos; Knezovits Adolf, társ pénztári ellenőr.

Számvizsgáló tagok: Ács József, városi pénztárelleőr;
Tuka Antal, városi főelemi tanító; Urbán Antal, m. kir.
számvevő.

Fájdalommal kell itt megemlékeznünk ama súlyos vesz-
teségről, mely egyesületünket boldogult Péch Antal, min. taná-
csos és nyug. bányaaigazgató, segélyző egyesületünk alapító és
vál. tagjának elhalálozásával érte. Áldás és béke lebegjen a felejt-
hetetlen drága elhunyt hamvai felett.

A segélyző-egyesület vagyoni kimutatása:

Bevétel.

a.) Elkölthetetlen (tőkésítendő) bevétel

1.) Az alapító tagok által befizettetett . . .	—	frt	—	kr.
2.) A rendes tagok által befizettetett . . .	30	»	—	»
3.) Pártoló tagok járuléka	22	»	—	»
4.) Alapító tagok kamatai	—	»	—	»
5.) Elhelyezett tőkék	418	»	19	»
6.) Tápdíjak	621	»	55	»
7.) Gyűjtések	—	»	—	»
8.) Különféle bevételek	53	»	08	»
9.) Átfutó »	90	»	—	»
10.) Felmondott tőkék	610	»	—	»

Összesen 1844 frt 72 kr.

A pénztári készlet az év elején volt . . . 178 » 71 »

Igy az összes bevételi forgalom tett . . . 2023 frt 43 kr.

Melyből leütve a kiadást . . . . . 1788 » 29 »

Mutatkozik pénzkészlet az év végén . . . . 235 frt 14 kr.

Kiadások.

1.) Étkezési költségek czimén kiadatott . . .	930	frt	—	kr.
2.) Házbér	140	»	—	»
3.) Egyébb segélyezés	122	»	—	»
4.) Közköltség	78	frt	20	kr.
5.) Elhelyezésben hagyott kamat	418	»	09	»
6.) Különfélék	—	»	—	»
7.) Előlegek	100	»	—	»

Összesen 1788 frt 29 kr.

Elkölthetetlen vagyis tőkésítendő bevétel az

1894/95. évi jelentés szerint befolyt . . . 8392 frt 45 kr.

A tárgyilagos évben pedig ezen jelentés 1. és

2. bevételi tételei szerint befolyt . . . . . 30 » — »

Összesen 8422 frt 45 kr.

Ezzel szemben elhelyeztetett:

A mult évi jelentés szerint elhelyezésben maradt 10148 frt 31 kr.

A tárgyilagos évben pedig elhelyeztetett: ka-

matban . . . . . 418 » 09 »

Összesen 10566 frt 40 kr.

Ebből azonban levonandó:

A bevétel 10. tétele szerint felmondott tőke 610 frt — kr.

Marad elhelyezésben 9956 frt 40 kr.

vagyis 1533 frt 95 kr.

több mint az elkölthetetlen összeg.

Az egyesület vagyona jelenleg áll:

1. Az előbbi részletezés szerint elhelyezett tőkékből és érték-papirosokból még pedig:

a) az 1502 sz. betéti könyv szerint
a népbanknál . 9150 frt 07 kr.

b) az 12739. sz. betéti
könyv szerint a
takarékpénztárnál 646 » 59 »

c) a 20989. számú be-
tételi könyv szerint
ugyanott . . . 8 » 11 »

d) 1 db. aranyjárdék
kötvény 4 % . . 100 » — »

e) 2 db. államadósági
kötvény . . . . 200 » — »

2.) készpénzben . . . . . 235 frt 14 kr.

3.) leltári tárgyakban . . . . . 176 » 03 »

Összesen 10367 frt 57 kr.

A segélyző-egyesület összesen 23 tanulót látott el teljes élelemmel; 1 teljesen ingyen, 12 félár mellett, vagyis évi 25 frt és kettő évi 35 frt mellett. Tíz tanuló időközben elküldetett, miután az alapszabályokban előírt követelményeknek meg nem felelt, úgy, hogy a segélyezett növendékek száma az év

végével csak 13 maradt. Következő tanulók részesültek a táp-intézeti jótékonyágban:

1. Kriszta Antal V. oszt. tan. néhai Péch Antal min. tanácsos és nyug. bányagazgató ő méltósága ajánlata folytán teljesen ingyen.

Félár mellett:

2. Valasek Géza	I. oszt. tan.
3. Lábay János	I. » »
4. Seress István	I. » »
5. Stokker Balázs	I. » »
6. Kis József	II. » »
7. Zorvan József	II. » »
8. Bielek Ede	III. » »
9. Renner Jenő	III. » »
10. Fuszek Győző	III. » »
11. Lábay János	$\frac{2}{3}$ ár mellett.
12. Csernák Kornél	IV. oszt. tan. félár mellett.
13. Krízs Árpád	V. » » » »

Azonkívül a választmány az elnök rendelkezésére 50 frtot bocsátott, melyből több növendék könyvekre és iskolai szerekre segélyt kapott: Töttössy Miklós és Töttössy Ede IV. oszt. tanulók egyenkint 12 frt és 50 krnyi segélyben részesültek.

Ez egyesület a jövő tanévben is fog élelmezést és esetleg más segédeszközöket nyújtani jó magaviseletű, kellő előmeneteli és szegénysorsu tanulóknak vallás- és felekezeti külömbség nélkül. Az élelmezést továbbá is özv. Laczkó szül. Trauer Emilia vállalta el. A tápilleték a választmány határozata szerint havonként előre fizetendő 5 frt lesz.

A jó magaviselet, szorgalom és anyagi állapot szerint azonban a felvétel féláron (havi 2 frt 50 kr.), sőt teljesen ingyen is történhetik, mi felett a f. évi augusztus hó 20. körül tartandó választmányi gyűlés fog határozni. Felvételre vallás-küलोmbség nélkül minden szegénysorsu, szorgalmas és jóviseletű tanuló tarthat igényt, ki tanulmányait a selmeczbányai kir. kath. nagygymnasiumban folytatja.

Felhivatnak tehát mindazok, kik az egyesület nyújtotta kedvezményekben részesülni óhajtanak, hogy szabályszerű mellékletekkel, t. i. iskolai és szegénységi bizonyítvánnyal ellátott s a selmeczbányai kir. kath. gymnasium segélyző egyesületének

választmányához czimzett folyamodványait az egyesület elnökségéhez legkésőbb folyó évi augusztús hó 17-ig annál is inkább nyujtsák be, mert a későbben érkező folyamodványok tekintetbe vétetni nem fognak.

Selmeczbánya, 1896. június hó 24-én.

Panek Ödön,
egyesületi elnök.

Vojtás Mátyás,
egyesületi titkár.

Tartalom.

	Lap
1. Előszó	7—8
2. Bevezetés	8—9
3. A gymnasium leírása	9—11
4. I. A tanintézet a domonkosrendűek alatt	11—20
5. II. A tanintézet a jézustársaságiak alatt.	21—52
6. A középiskola fokozatos fejlődését és a tanulók növekedő számát feltüntető kimutatás	24—25
7. Színi előadások.	25—27
8. Meggyóntak és az Úr asztalához járultak	27—29
9. Megtértek és a kath. egyházba visszaléptek	30—31
10. A templomok, iskolák, társulatok és a Rend vagyoni gyarapodása	31—34
11. Numerus Catholicorum et Aatholicorum in Parochia Schemniciensi anno 1770	35—35
12. A templomok el- és visszafoglalása, a katolikusok és jezsuiták küzdelmei és viszontagságai stb.	35—52
13. III. A tanintézet a kegyes-tanítórendűek alatt	52—72
14. Tanítási tiszteletdíjak és másféle pénzösszegek utalványozása.	59—60
15. A tanulók létszámának 1777—1896. kimutatása	61—62
16. A tanintézet felszerelése.	62—63
17. A tanintézet levéltára	64—68
18. A tanintézeti Alumneum	68—70
19. Állandó jutalmak és ösztöndíjak	70—71
20. Tankerületi Főigazgatók	71
21. Püspöki Biztosok	72
22. Utószó. A tanintézetnek a társadalmi életre és a közművelődésre hasznos befolyása	72—73

Horganylenyomatu képek és mellékletek.

1. A kir. kath. gymnasium. 2. A Kamaraház. 3. Nagy-Boldogasszony temploma. 4. A piaristák társháza, az előtt a jezsuiták residentiája.
- I. melléklet. A selmeczbányai kir. kath. gymn. helyszíni terület rajzolata.
- II. » A selmeczbányai kir. kath. gymn. helyszíni rajzolata.
- IV. » Donationale Decretum Leopoldi I. (I. Lipót adományozó oklevele.

	Lap
Adatok a nagygymnasium e tanévi történetéhez	75
Tanári kar.	77
Az 1895—96-diki tanévben bevégzett tananyag	78
Az írásbeli magyar dolgozatok tételei	90
Szertárok	91
Az érdemsorozatban használt számjegyek és rövidítések magyarázata.	92
Érdemsorozat	93
Statisztikai táblázatok I. A tanulók általános áttekintése	100
II. A tanulm. és erk. viselet eredm. áttekintése	101
III. A szülőföld áttekintése	102
A tanulók felvételére vonatkozó tudósítások	103
Jótekonysági ügy.	105
Titkári jelentés a segélyző-egyesület működéséről.	106

Sajtóhibák.

8. lap 36. sor.	átalakulást	javitva:	átalakulást;
10. » 13. »	A tanintézet	»	A tanintézetet
10. » 15. »	a lépcsőházig után közbe veendő: 1678. A jezsuiták épí-		
	tették; úgy hogy a lépcsőházig		
11. » 38. »	Schemnico	javitva:	Schemnicio
12. » 5. »	melyeknek	»	melynek
12. » 23. »	cotolimus	»	contulimus
12. » 29. »	Halmanus	»	Halmannus
13. » 11. »	kápolnához	»	Kápolnához
13. » 22. »	Szent Miklós-Kápolnát	»	Szent Miklós-kápolnát
15. » 17. »	7. lap 1.	»	11. lap 2.
21. » 14. »	templomaikat	»	templomokat
25. » 17. »	növendékeinek	»	növendékeiknek
27. » 4. »	auferentam	»	auferentem
29. » 19. »	matri monii	»	matrimonii
33. » 15. »	Anuae	»	Annuae
34. » 16. »	Zusakil	»	Zsakil
35. » 24. »	E helyiséget	»	E helyiséget,
35. » 37. »	deunde	»	denuo
36. » 15. »	ezüstszállító	»	ezüstszállító
37. » 22. »	Bochemiae	»	Bohemiae
43. » 20. »	Ő Felsége	»	Ő Fölségéhez
43. » 35. »	8. és 9.	»	12. és 13.
44. » 24. »	megoldási	»	meggondolási
46. » 8. »	templom	»	templom
56. » 12. »	felszólították	»	felszólították
49. » 35. »	visszadja	»	visszaadja
51. » 3. »	Ádám	»	Ádám
51. » 12. »	rövi	»	rövid
52. » 23. »	sacularisalt	»	saecularisalt
55. » 3. »	Conugiistae	»	Coniugistae
57. » 21. »	egyesület	»	egyesület
57. » 26. »	Schon	»	Schön
73. » 11. »	ne	»	nem
18. » 12. »	Ez az év	»	Az 1442. év

